

ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM

Dr. Rác Lajos ezredes

**A KÍNAI ÖSSZNEMZETI ERŐ NÖVEKEDÉSÉNEK HATÁSA
A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA ÉS A
NAGYHATALMAK GEOSTRATÉGIAI TÖREKVÉSEIRE**

Doktori (PhD) értekezés

**Témavezető:
Dr. Pados Ferenc ezredes (PhD)**

Budapest, 2007

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	4
1.1. Problémafelvetés	4
1.1.1. Kína a nagyhatalmi erőviszonyok változásának főszereplője	4
1.1.2. Kérdések	7
1.1.3. Módszerek.....	8
1.1.4. Az értekezés felépítése.....	8
2. AZ ÖSSZNEMZETI ERŐ (CNP)	10
2.1. Fogalmi meghatározás	10
2.2. Történelmi előzmények	11
2.2.1. A hanyatlás kérdése régen és ma	11
2.2.2. Ókor – Szun-ce	13
2.2.3. 20. század: Fucks (Németország)	15
2.2.4. Cline (USA)	17
2.2.5. Tajvan	19
2.2.6. Japán	20
2.2.7. Kína.....	20
2.3. A CNP belső szerkezete	21
2.4. A CNP kiszámítása.....	23
2.4.1. Az AHP-módszer (CICIR).....	23
2.4.2. CASS-IWEP-módszer	25
2.4.3. Huang Shuofeng (AMS) módszere.....	28
2.4.4. Hai Ping (CAS) képlete	29
2.4.5. Zhu Shian képlete	29
2.5. Extenzív és intenzív mennyiségek, összefüggések	30
3. KÍNA ÖSSZNEMZETI EREJE	33
3.1. Kína helye a nemzetek rangsorában	33
3.1.1. Kínai kutatások (1985-2006) alapján.....	33
3.1.2. Tényezőkre bontásban és összesítésben	34
3.1.3. Kemény tényezők	36
3.1.4. Súlyozás nélkül.....	38
3.2. Előrejelzések.....	39
3.3. Gazdaság, technika	41
3.3.1. Gazdasági indikátorok: GDP, PPP, export-import, FOREX, FDI.....	41
3.3.2. Következtetések, kilátások:	43
3.3.3. Technika.....	47
3.3.4. Haditechnika: gépesítés és informatizálás	48
3.3.5. Oktatás, kutatás-fejlesztés.....	52
3.4. Fegyveres erők.....	53
4. PUHA TÉNYEZŐK.....	61
4.1. A „puha erő” fogalma, jelentése és jelentősége	61
4.2. Világméretű kínai kulturális offenzíva	64
5. KÍNA STRATÉGIÁJA	70
5.1. A „harmonikus világ” eszménye	70

5.2. Érdekvédelem, érdekérvényesítés	76
5.3. Kína katonai doktrínája	84
6. A NAGYHATALMI ERŐVISZONYOK VÁLTOZÁSA, KÍNA FELEMELKEDÉSÉNEK KÜLFÖLDI MEGÍTÉLÉSE ÉS HATÁSA A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA, A NEMZETI STRATÉGIÁKRA.....	88
6.1. Szuper-, hiper-, globális és harmonikus hatalom	88
6.2. Kína amerikai megítélése, a kínai-amerikai kapcsolatok perspektívái	90
6.3. Kína és a NATO egymás stratégiai térképén	95
6.4. Az „igazi kínai fenyegetés”: a japán-kínai kapcsolatok zuhanórepülése	101
6.5. Kína és Oroszország	106
6.6. India: sorstárs és rivális	111
6.7. Kína jelentősége az EU és Magyarország számára	115
6.7.1. Átfogó stratégiai partnerség.....	115
6.7.2. Magyarország és Kína	118
7. ÖSSZEGZÉS.....	120
7.1. Következtetések.....	120
7.2. Új tudományos eredmények	121
7.3. A kutatás eredményeinek felhasználhatósága	122
7.4. Ajánlások.....	123
8. FÜGGELÉK.....	125
8.1. Az össznemzeti erő tényezőkre bontása	125
8.2. Makrogazdasági statisztikák.....	128
8.2.1. A GDP éves növekedési üteme %-ban	128
8.2.2. Árukereskedelem, milliárd dollárban	129
8.2.3. Kína fő kereskedelmi partnerei 2004-ben.....	129
8.2.4. A kínai import szerkezete, 2002-2004 között, milliárd USD-ben	129
8.2.5. A kínai export szerkezete, 2002-2004 között, milliárd USD-ben.....	130
8.2.6. Valutatartalék (FOREX) nagysága milliárd USD-ben	130
8.2.7. Fő külföldi tőkebefektetők Kínában 1979-2004 között.....	131
8.3. Térképek	131
8.3.1. Világtérkép 1421-ből	131
8.3.2. Világtérkép 1999-ből	132
8.3.3. Világtérkép 2001-ből	132
8.4. A felhasznált irodalom jegyzéke	133
8.5. Publikációk	137

1. BEVEZETÉS

1.1. Problémafelvetés

1.1.1. Kína a nagyhatalmi erőviszonyok változásának főszereplője

A 20. század első harmadában, a két világháború között a neves brit gondolkodó, író és történész, H.G.Wells – Kína egyes korszakokban mutatott stabilitásának és egységének a „világtörténet”-re gyakorolt hatásain elmélkedve – a következőképpen fogalmazott: „Kína kicsiszolt műveltsége és nagy hatalma az első Tang uralkodók alatt olyan élénk ellentétben áll a nyugati világ hanyatlásával, zűrzavarával és viszálykodásaival, hogy önkéntelenül is felveti előttünk az emberi civilizáció történetének egyik legérdekesebb kérdését. Miért nem maradt továbbra is Kína az emberiség élén, ahova rohamosan visszaszerzett egysége és államrendje révén jutott? Mi az oka annak, hogy a kultúrában és a politikában egyaránt a mai napig is nem uralkodik a világon?...Bizonyos, hogy hosszú időn keresztül megmaradt a kínai birodalom az emberiség élén. Csak ezer esztendővel később, a XVI. és XVII. században, Amerika felfedezése után, mikor a nyomtatott könyvek és a jó iskolák elterjedtek nyugaton és a modern tudományos fölfedezések kora derengeni kezdett, állíthatjuk teljes megnyugvással, hogy a nyugati világ lassan mégis Kína fölé kerekedett.” (Wells, 1925, 334.old.)

A 20. század utolsó harmadában azonban ez a tendencia megfordult, olyannyira, hogy egyes értékelésekben már felmerült a gondolat, hogy a 21. század ismét a kínai világbirodalom terjeszkedésének korszaka – „pax Sinica” – lehet (Gosset 2006a).

Az elmúlt években folytatódott Kína – lényegében 1978, a „reform és a nyitás” politikájának meghirdetése óta tartó – „felemelkedése”, azaz gyors ütemű gazdasági és társadalmi fejlődése, amely az ország nemzetközi jelentőségének, biztonságpolitikai súlyának, katonai erejének növekedésével is együtt jár. A 2005-2006-os évekről nyilvánosságra került adatok arról tanúskodnak, hogy a fejlettségi mutatók tekintetében minőségi változás következett be Kína helyzetében és annak nemzetközi megítélésében. A Kínai Statisztikai Hivatal¹ legutóbbi, véglegesnek tekinthető becslése szerint a kínai GDP 2005-ben 10,4%-kal nőtt, és elérte a 2,3274 trillió (2327,4 milliárd) USD-t.² Ezzel Kína a negyedik legnagyobb gazdaság a világon az USA, Japán és Németország után, immár megelőzve Oroszországot, Olaszországot, Franciaországot és Nagy-Britanniát is. Ez utóbbival fél évszázados álom vált valóvá, hiszen a Kínai Kommunista Párt (KKP) 1957-ben adta ki a jelszót: „Érjük utol Angliát” (igaz, akkor 15 évet szántak erre). „E jelszó önmagában is vért pezsdít, szívet

¹ National Bureau of Statistics (NBS)

² Xinhua, China Daily, 2007.01.24

dobogtat Kínában: legyőzni azt az Angliát, amely az ópiumháborútól kezdve egy évszázadon át annyi szenvedést zúdított az országra” (Salgó, 1959. 101.o.). De hogyan lehet ezt megtenni? **„Mindenünk megvan ahhoz, hogy a termelés frontján is legyőzzük Angliát”**³ – válaszolta a párt” (u.ott).

Vásárlóerő-paritáson⁴ számolva – a CIA értékelése szerint – Kína már most a második (CIA, 2005), kétszer akkora nemzeti jövedelemmel, mint Japán (EIU, 2005). Amerikai források Peking védelmi kiadásait a hivatalosan megadott érték háromszorosára, 105 milliárd USD-re becsülik (DoD 2006), ami állítólag az USA után a második legnagyobb. Az amerikai védelmi minisztérium Négyéves Védelmi Áttekintése⁵ 2006-ban Kínát nevezte meg, mint az USA szempontjából nézve legnagyobb potenciális katonai fenyegetést (QDR, 2006).

Eltérőek a vélemények a tekintetben, hogy Kína fejlődése mennyire fenntartható. Egy jellemző szélsőséges vélemény szerint Kína közeli összeomlása elkerülhetetlen (Chang, 2001). Mások azt vallják, hogy Kína szuperhatalommá válása csak egy módon akadályozható meg: háborúval (Bernstein, 1997). A legtöbben azt találgatják, hogy mikor előzi meg a kínai gazdaság az amerikai. A Goldman-Sachs nemzetközi gazdaságkutató és befektetési tanácsadó cég szakértői úgy vélik, ez 2041-ben fog bekövetkezni (Corpus, 2006). Vannak olyan forgatókönyvek, amelyek szerint **még mielőtt a kínai gazdaság behozná az amerikai, és mielőtt Kína egy olyan katonai gépezetre tenne szert, amivel veszélyeztethetné az amerikai szuperhatalmi státust és világméretű dominanciát, az USA „megelőző háborút” indítana Kína ellen**, amihez az ürügyet az szolgáltatná, hogy Tajvan kikiáltja függetlenségét (mondjuk a 2008-as Olimpiához időzítve), Peking pedig inváziót hajt végre a sziget ellen. Ez persze csak a hipotetikus „legrosszabb eset”, amire V.N. Corpus (a Fülöp-szigetek egykori katonai hírszerző főnöke) szerint fel kell készülni (u.ott).

Az értékelésekből úgy tűnik, Kína felemelkedése, regionális tényezőből globális nagyhatalommá válása visszafordíthatatlan folyamat, amely gyökeresen átalakítja a nemzetközi kapcsolatok rendszerét. Részét képezi a hidegháború utáni „egypólusú” világrendből a többpólusú világrendbe történő átmenetnek. A múlt századi világháborúk tapasztalatai arról tanúskodnak, hogy az erőviszonyok drámai eltolódása nagyhatalmi konfliktusokhoz, globális átrendeződésekhez vezet. Kína fejlődése – párhuzamosan más országok relatív gyengülésével, az államközi gazdasági, politikai, katonai és kulturális erőviszonyok eltolódásával, sőt átbillenésével – kockázatokat is hordozó, geostratégiai léptékű változás, amelyet a világnak és magának Pekingnek is kezelnie kell, mégpedig egy bonyolult konfliktusokkal, veszélyekkel és kihívásokkal terhes nemzetközi környezetben.

³ kiemelés tőlem

⁴ Purchasing Power Parity (PPP)

⁵ Quadrennial Defence Review (QDR)

A bizonytalansági tényezők néhány kulcskérdés köré csoportosíthatók. Tudomásul veszi-e a világ, mindenekelőtt az Egyesült Államok és Japán, hogy Kína is szuperhatalom lesz? Megelégszik-e majd Kína a „másodhegedős” szereppel az USA mögött a világ ügyeinek intézésében? Milyen hatással lesz a transzatlanti kapcsolatokra, ha az USA és Kína között Tajvan ügyében (vagy ürügyén) kiéleződik a konfliktus (amelynek ezer más oka is lehet), és Washington elvárja, hogy amikor erőpróbára kerül sor, akkor európai szövetségesei mellette álljanak? Ezek a kérdések nem légből kapottak, sőt elég súlyosak ahhoz, hogy leszögezzük: **Kína szerepének változása a létező legnagyobb kihívás a globális status quo-ra nézve.** Még a nemzetközi terrorizmus, és annak fő forrása, az iszlám fundamentalizmus sem képvisel ilyen történelemformáló erőt (Kenichi, 2002).

A tárgyilagos kutatói megközelítést két torzító tényező zavarhatja meg. Az egyik a „Marco Polo effektus” (Gosset, 2006a), aminek a gyanútlan utazó ki van téve, nevezetesen, hogy Kínába érkezve „leesik az álla” attól a szédületes tempójú haladástól, mozgalmas átalakulástól, gyarapodó gazdagságtól, azelőtt hihetetlennek, sőt elképzelhetetlennek tartott fejlődéstől, amit saját szemével tapasztal. Ebben a lelkiállapotban könnyű elfogadni Kína „békés felemelkedésének” jelszavát, amit Zheng Bijian, korábbi kínai propaganda-miniszter (Liu, 2006c) vezetett be a közgondolkodásba: eszerint Kínától nem kell félni, ellenkezőleg, örülni kell mindazoknak a lehetőségeknek, amelyeket az átalakulás felkínál a gazdasági és más kapcsolatok kölcsönösen előnyös fejlesztésére (Zheng, 2005). A másik végletet a „kínai fenyegetés” teóriája képviseli (Pan, 2006), amelynek történelmi őse a „sárga veszedelem” rémképe. A kettő között helyezkedik el a „kínai tényező”⁶ objektív értékelése, amire nekünk is törekednünk kell (Gosset, 2006a).

Kína erőgyarapodásának komplex, soktényezős folyamatát a hagyományos (nyugati) módszertani megközelítések elsősorban gazdasági, technológiai és katonai összetevőkre vezetik vissza, és mennyiségi, statisztikai elemzésekkel támasztják alá. Ebből következtetnek a feltételezett kínai szándékokra, és tesznek ajánlásokat a „kínai terjeszkedés” kezelésére, korlátozására vagy kihasználására. Kevesebb figyelmet kapott, és csak az utóbbi időben kezd előtérbe kerülni a kulturális, nyelvi, lélektani és egyéb minőségi tényezők kutatása.

A biztonság átfogó értelmezésén nyugvó multidiszciplináris, szakszerű elemzés és döntéstámogatás igénye óhatatlanul felveti a kérdést, hogy **léteznek-e tudományosan megalapozott módszerek a nagyhatalmak közötti erőviszonyok alakulásának komplex mérésére és e viszonyok „átbillenésének” – pl. új szuperhatalmak felemelkedésének, régiak hanyatlásának – előrejelzésére.**

⁶ „China factor”

Az egyik ilyen eljárás az „össznemzeti erő” (kínaiul „zonghe guoli”, angolul „comprehensive national power”, rövidítve CNP) kiszámításán és a stratégiai tervezés céljaira való felhasználásán nyugszik. Noha a módszert a kínai társadalomtudósok évek óta alkalmazzák, a kutatások eredményei a kínai nyelvű közleményekből csak lassan szivárognak át a nemzetközi tudományos „köztudatba”, Magyarországon pedig a legutóbbi időkig teljesen ismeretlenek voltak.

A CNP fogalmának helyes értelmezése és kritikai elemzése elősegítheti a kínai stratégiai gondolkodás nemzeti sajátosságainak jobb megértését, a nagyhatalmi erőviszonyok változási tendenciáinak előrejelzését, és az átmenet során óhatatlanul felmerülő nemzetközi konfliktusok békés megoldását. Jelen értekezéssel a hazai hadtudomány szélesebb kitekintést nyújtó fejlődéséhez való hozzájárulás szándékával ismertetem kutatásaim eredményeit ezen a – nyelvi nehézségek miatt – elsődleges forrásokból Magyarországon nehezen hozzáférhető területen (Rácz 2005). Elő kívánom segíteni a felderítő elemzés-értékelés módszertanának gazdagítását (Rácz 2006b), és egy előítéletektől mentes Kína-kép kialakítását is (Rácz, 2006a).

1.1.2. Kérdések

(1) Hogyan lehet definiálni és értelmezni az össznemzeti erőt? Melyek a koncepció forrásai a hagyományos kínai stratégiai gondolkodásban és a nyugati természet- és társadalomtudományokban, illetve a hadtudományban? Milyen mennyiségi és minőségi tényezőkből tevődik össze az össznemzeti erő?

(2) Hogyan becsülhető és értékelhető a kínai CNP, különös tekintettel a katonai erő szerepére? Mi a kínai össznemzeti erő „puha” tényezőinek jelentősége?

(3) Mi Kína nemzeti stratégiája az össznemzeti erő komplex alakítására, hogyan befolyásolja a CNP a geostratégiai, kül- és biztonságpolitikai célkitűzéseket, a nemzetbiztonsági és a katonai stratégiát és tevékenységeket?

(4) Hogyan változnak a nemzetközi erőviszonyok Kína „felemelkedésének” hatására, miképpen változik Kína külföldi megítélése és nemzetközi kapcsolatai, hogyan alakulnak a nagyhatalmak Kínával kapcsolatos stratégiai törekvései?

(5) Mi Kína stratégiai jelentősége a NATO, az EU és Magyarország számára?

(6) Milyen következtetések vonhatók le Kína szerepéről a hadászati erőviszonyok változásában, a „többpólusú” világrend kialakulásában, a globális fenyegetések és kockázatok kezelésében? Milyen kihívásokat rejt és lehetőségeket tartogat Kína felemelkedése a világ és saját maga számára?

1.1.3. Módszerek

(1) Az „össz nemzeti erő” témájához szorosan kapcsolódó magyar, nemzetközi, és kiemelten a kínai nyelvű szakirodalmi közlemények, statisztikai kimutatások, értékelések, társadalomtudományi, hadászati és katonapolitikai tanulmányok rendszerezése, elemzése, összehasonlítása és kritikai felülvizsgálata.

(2) A Kína felemelkedését kísérő nagyhatalmi reagálások nyomon követése a hivatalos nyilatkozatok és a megvalósított intézkedések alapján. A kínai, amerikai, japán, orosz, indiai, NATO és EU stratégiai dokumentumok és elméleti tanulmányok Kínával foglalkozó megállapításainak ütköztetése.

(3) A kínai haderőfejlesztés tendenciáinak bemutatása a Pentagon kongresszusi jelentései, a kínai Védelmi Fehér Könyv, független kutatóintézetek tanulmányai és más dokumentációs anyagok felhasználásával.

(4) Az adatok és vélemények közötti ellentmondások feltárása logikai elemzéssel, állásfoglalás a vitás kérdésekben az „össz nemzeti erő” fogalmát középpontba állító komplex szak- és társtudományi szintézis útján levonható következtetések alapján.

1.1.4. Az értekezés felépítése

(1) Bevezetés: A jelen fejezet rendeltetése a kutatási probléma felvetése és az értekezés célkitűzéseinek bemutatása volt.

(2) A továbbiakban (2. fejezet) meghatározom a CNP fogalmát, tisztázom történelmi előzményeit, részletezem a mutató belső szerkezetét és kiszámításának módját, valamint bemutatom gyakorlati alkalmazásait.

(3) A 3. fejezetben Kína össz nemzeti erejének legfontosabb (gazdasági, technikai, hadigazdasági és haditechnikai, katonai és társadalmi) összetevőit elemzem.

(4) A 4. fejezetben tisztázom a CNP „kemény” és „puha” tényezőinek viszonyát, összefüggéseiket.

(5) A 5. fejezetben ismertetem az össznemzeti erő komplex fejlesztését középpontba állító kínai geostratégiai törekvéseket, biztonságpolitikai célkitűzéseket, a nemzeti érdekérvényesítés mozgató rugóit és korlátait, a feltételezhető konfliktusforrásokat.

(6) A 6. fejezetben részletesen tárgyalom Kína felemelkedésének nemzetközi következményeit, ahogy azok visszatükröződnek a nagyhatalmak (USA, Oroszország, Japán, India) és a szövetségi rendszerek (NATO) biztonsági és katonai stratégiájában. Ezt a részt az Európai Unió (EU) és hazánk Kína-politikáját értékelő fejtegetésekkel zárom.

(7) Befejezésül ismertetem összegezett következtetéseimet, számba veszem a kutató munka során feltárult és az értekezésben megfogalmazott új tudományos eredményeket, továbbá ajánlásokat teszek az eredmények elméleti és gyakorlati hasznosítására, alkalmazására.

(8) A függelék tartalmazza a mellékleteket, valamint eddig megjelent publikációimat és a feldolgozott (hivatkozott) irodalom jegyzékét.

A kutatómunkát 2007. március végén zártam le. Az értekezés végleges változatának kialakításakor figyelembe vettem az április 27-i műhelyvitán elhangzott észrevételeket is. A hivatkozott források közül a legrégebbi 2500 éves, a legfrissebb 2007. április 12-i keltezésű.

2. AZ ÖSSZNEMZETI ERŐ (CNP)

2.1. Fogalmi meghatározás

A mai kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma az össznemzeti erő. Az „össznemzeti erő” (CNP) egy korszerű, integrált, többfaktoros és többretegű mutató (indikáns), nemzetközi összehasonlításra alkalmas többdimenziós érték, viszonyszám (koefficiens), és annak mérésére, illetve kiszámítására szolgáló eljárás (kalkulus).

Egy széles körben elfogadott definíció szerint: **„Az össznemzeti erő az egyes szuverén országok tényleges erejét és befolyását megalapozó gazdasági, katonai, tudományos-technikai, természeti, politikai, társadalmi, oktatási, nemzetközi kapcsolati és egyéb erőforrások összessége”** (Ketizu, 2000a). A CNP tehát a nemzetközi kapcsolatok stratégiai szintjét képviselő elméleti fogalom, gyakorlati alkalmazásokkal.

Elméleti szempontból a CNP egy új, multidiszciplináris társadalomtudományi kategória, a gyakorlati alkalmazás szempontjából pedig a kínai hosszú távú stratégiai tervezés kiinduló pontja.

A nemzetközi kapcsolatok tudományág keretein belül a CNP-t mindenekelőtt versenyképességi mutatónak tekinthetjük. Kínai felfogásban az országok közötti versengés nem más, mint a politikai, gazdasági, katonai, tudományos-technikai, oktatási stb. területeken ténylegesen megvalósított vagy bevetésre készen felmutatott potenciális össznemzeti erő kifejtések megmértetése. Ezért a CNP mérése (becslése) az állami szintű döntéshozatal támogatásának alapvető eszköze.

A hadtudomány oldaláról nézve a CNP és a „katonai potenciál” rokon fogalmak. A katonai potenciál az egymással szemben álló felek hadviselési képességét meghatározó, mérhető és „összeadható” erő-tényezőket (pl. fegyveres erők létszáma, fegyverzete, tűzereje, mozgékonyasága, harceszközök maximális gyártási kapacitása stb.) és az ún. erő-sokszorozó faktorokat (erkölcsi állapot, kiképzettség, szervezeti hatékonyság, a vezetés színvonala, a doktrína korszerűsége stb.) tartalmazza sajátos szerkezetben. A CNP azonban nem hadászati, nem is katonai, hanem még általánosabb, stratégiai mutató, ami a katonai potenciál mellett mindazokat az egyéb tényezőket is integrálja, amelyek az adott állam nemzetközi versenyképességét, hatalmi pozícióját, befolyásának érvényesíthetőségi terjedelmét

meghatározzák. Ebben az értelemben a CNP az államok érdekvédelmi és érdekérvényesítő képességének komplex modellje.

Ahogy a hazai össztermék (GDP) egy ország gazdaságát jellemző fontos mutatószám, amit makrogazdasági folyamatok jellemzésére, tervezésre, nemzetközi összehasonlításra stb. lehet felhasználni, ugyanúgy alkalmas a CNP a nemzetközi összehasonlító politológiai, biztonságpolitikai, geostratégiai stb. tervezés támogatására. A CNP kiszámításához szükséges adatgyűjtés, értébecslés, információfeldolgozás, elemzés-értékelés, erőviszonyítás, komplex helyzetfelmérés és előrejelzés, az adatok felhasználása a döntéshozók tájékoztatására több ágazat képviselőinek elmélyült, összehangolt munkáját igényli, köztük – az adatok egy részének „kényes” természete, nehéz hozzáférhetősége miatt – a felderítésben jártas szakembereket is. Úgy is mondhatjuk, hogy a CNP kutatása a stratégiai információ-menedzsment tudományos igényű alkalmazási területe, egyben – mint a nagyhatalmi erőviszonyok elemzésére-értékelésére, összehasonlítására és változásuk előrejelzésére felhasználható eljárás – **a felderítés tudományos módszertanának is elválaszthatatlan része.**

2.2. Történelmi előzmények

2.2.1. *A hanyatlás kérdése régen és ma*

A bevezetőben H.G.Wells-től idézett kérdést fordított előjellel is fel lehet tenni. Mi az oka annak, hogy Kína – a világtörténelemben egyedülálló módon – több ezer éven át folyamatosan, megszakítás nélkül képes volt megőrizni államiságát, kulturális és nemzeti egységét? Miért nem bukott el, miért nem omlott össze vagy esett szét, mint a Római Birodalom, vagy a Szovjetunió? Mi Kína „örök életének” titka? Ez bizonyosan olyan kérdés, aminek megválaszolása még az Egyesült Államok, vagy Európa politikai elitjét is érdekkelheti. Mark Elvin megfogalmazásában: „Miért nem bomlott fel egy bizonyos ponton véglegesen külön államokra, mint amilyenek Európa államai, hanem maradt meg birodalomnak akkora tartományokkal, mint az európai államok?” (Elvin, 1977; 17.o.). Egy „hevenyészett” válasz szerint: „...mindent összevéve a kínaiaknak nyilván sikerült, hogy egy lépéssel mindig előbbre legyenek szomszédaiknál a fontos technikai – katonai, gazdasági és szervezési – készségek terén; vagy pontosabban **az ilyen készségek komplexumának mint egésznek a területén**⁷, mert ha az egyik szektorban erősek voltak, akkor ezzel legalább részben ellensúlyozták a gyengeséget egy másikban” (u.ott.).

⁷ kiemelés tőlem

Nyilvánvaló, hogy a fontos technikai, katonai és – egyelőre – gazdasági készségek terén napjainkban az Egyesült Államok a világ vezető hatalma. De vajon mi a helyzet a szervezési készségekkel, az emberi erőforrásokkal, a kultúrával, a történelemből leszűrt tapasztalatokkal, az előrelátással, a türelemmel, a bölcsességgel, az erkölccsel, a nehézségek elviselésének képességével? Mi fontosabb a nemzetközi befolyás szempontjából, a katonai erőfölény, vagy az erkölcsi tekintély?

Az amerikai Republikánus Párt 2006. november 9-én, az időközi választásokon súlyos vereséget szenvedett. Az első értékelések szerint a végeredmény egyértelmű figyelmeztetés a Bush-kormányzat számára, hogy az iraki háborúnál „leragadt” terror-ellenes globális külpolitikai stratégiája elvesztette a hazai közvélemény támogatását (a nemzetközi közösség nagy részének már jóval korábban alábbhagyott a lelkesedése). Ha az Egyesült Államok meg akarja őrizni vezető szerepét a világ ügyeinek intézésében, akkor gazdasági, politikai és erkölcsi értékrendjét továbbra is követendő példaként kell felmutatnia szövetségesei és a fejlődő országok előtt. Ehhez mindenképpen változtatni kell az iraki probléma kezelésén. Elsősorban erre utal a belpolitikai fordulat, amely egyben jelzi az USA nemzetközi presztízsének gyengülése miatti – nem csak demokrata és nem csak amerikai – aggodalmakat is.

Eközben Pekingben nagy csinadrattával lezajlott a Kína-Afrika csúcstalálkozó, amely viszont egyértelműen Kína nemzetközi tekintélyének megszilárdulásáról tanúskodott. Hogyan is lehetne másképp értelmezni aényt, hogy az ötvenhárom afrikai ország közül negyvennyolcnak az állam és/vagy kormányfője személyes jelenlétével nyomatékosította, hogy mennyire fontosnak tartja a Kínához fűződő gazdasági-kereskedelmi, politikai és kulturális kapcsolatokat?⁸

Tulajdonképpen valamennyi állam és nép számára fontos lehet, hogy mennyire képesek a nemzetközi közösség országai (köztük elsősorban maga Kína) kezelni az új helyzetet. A kihívás lényege: számos régióban gyengülnek az Egyesült Államok mindeddig hegemonnak tartott pozíciói, miközben Peking mind nagyobb befolyásra tesz szert, és pusztán jelenlétével, valamint növekvő politikai (erkölcsi) tekintélyének, gazdasági-kereskedelmi sikereinek kihasználásával egyre inkább megkérdőjelezi Washington egyeduralmát, az „egypólusú” világrendet.

Robert Gilpin „Háború és változás a világpolitikában” c. művében az Egyesült Államok „hanyatlásához” vezető tényezők elemzését állítja középpontba (Gilpin, 1981). Noha érvelése sok tekintetben idejét múlta, hiszen azt (akkor) Japán felemelkedésére és nemzetközi

⁸ China Daily, 2006.11.14.

gazdasági térnyerésére alapozta, az ma is érvényes, hogy a nemzeti érdekek érvényesítésében nem feltétlenül a katonai erő játsza a döntő szerepet. Ez még akkor is így van (és így lesz a jövőben is), ha az USA megtartja gazdasági, technológiai és katonai elsőségét. Az Egyesült Államok megnyerte a hidegháborút, és az új évezred küszöbét egyedüli szuperhatalomként lépte át, de alkalmazkodnia kell egy rohamosan multipolarizálódó nemzetközi környezethez, amelyben új potenciális versenytársak (Európa, Kína, Japán, India, az iszlám világ stb.) támaszthatnak kihívást Washington vezető szerepével szemben.

Galló Béla leszögezi, hogy „...a Szovjetunió szétesése után nem is Japán, hanem Kína a potenciálisan leginkább szóba jöhető vetélytárs, ő lehet a következő kihívó hegemon állam”. Majd ugyanő észrevételezi: „Ám van itt egy módszertani bökkenő is. Miként lehet a hanyatlás kérdését korrekt módon úgy megválaszolni, hogy **a nemzetközi hatalom mérésére sem egyezményes ismérvek, sem összevethető, helytálló időskálák nem állnak rendelkezésre?**” (Galló, 2000; 65.old.).

Ilyen módszerek, egyezményes ismérvek, összevethető és helytálló időskálák igenis léteznek. Ezek közül a CNP – fogalma, módszertana és gyakorlati alkalmazása – a modern kínai stratégiai gondolkodás terméke, azé a gondolkodásé, ami évezredek óta közvetlenül szembesül a nagyhatalmi erőviszonyok, a hanyatlás és a felemelkedés kérdéseivel. A CNP mint új „alkotás” azért születhetett meg éppen a múlt század utolsó évtizedeiben, mert – Kína szempontjából – ekkor következett be az ugrásszerű átmenet a hanyatlás több évszázados korából a felemelkedés ígéretes, de kockázatos időszakába. Ugyanakkor a mai kínai stratégiai gondolkodást – lévén, hogy a világ legrégebben létező civilizációjáról van szó – csakis a hagyományos, történelmi kategóriákból kiindulva és a nemzeti sajátosságok figyelembe vételével érthetjük meg.

2.2.2. Ókor – Szun-ce

A kínai hadművészet az ókorban a legkorábban, a (hozzá képest) „nyugati” – pl. indiai, babiloni, egyiptomi, görög – hadtudománytól függetlenül jött létre, és a 19. századig jórészt önálló utat járt be. Mint eszmerendszer, az adott korszak történelmi, gazdasági, technológiai, politikai, társadalmi és kulturális viszonyaiból vezethető le. **Nemzeti sajátosságait a szovjet, és – újabban – a nyugati elvek és eljárások átvételével és alkalmazásával sem vesztette el.** Egyedi jellemzője, hogy nem rendeződik egy logikailag koherens, hierarchikus fogalmi rendszerbe, azaz „katonai doktrínába”, hanem inkább egymással hálószerűen összefüggő elvi útmutatásokba, egyfajta „katonai filozófiába”.

A „filozófia” szó Kínában átvétel a japán nyelvből, először a 20. század elején bukkant fel egy újságcikkben (Xu, 1999). Addig Kínában a legkülönbözőbb humán és műszaki tudományok, művészeti ágak művelőit egyszerűen „gondolkodók”-nak („sixiangjia”) nevezték. A „katonai gondolkodók” az ókortól kezdődően külön „filozófiai” iskolát képviseltek. Egy tudományos definíció szerint: „A katonai gondolkodás a hadtudomány része, a háborúval, a hadsereggel és a nemzetvédelem kérdéseivel kapcsolatos elméleti megismerés tudománya. Ez az elméleti ismeret a különböző történelmi korszakokban, a különböző társadalmi osztályoknál, állami vagy politikai csoportoknál különböző tartalommal és formában jelentkezett” (Wang 2000; 1.old.).

A kínai katonai gondolkodás (filozófia) alapvető sajátosságai – a Kínai Filozófiai Társaság és a Nemzetvédelmi Egyetem közös kiadványa szerint – a következők:

(1) Hosszú történelmi múlt, sok szerző, gazdag, szerteágazó tartalom, felgyülemlett tapasztalat. A világ első hadtudományi, katonai elméleti műve, Szun-ce (Sunzi) „A háború művészete” c. munkája több, mint 2500 évvel ezelőtt íródott. A szakirodalom mintegy 3000 „klasszikus” (az 1911-es polgári forradalom kora előtt íródott) hadtudományi művet tart nyilván.

(2) Átfogó jelleg. A kínai katonai gondolkodók munkássága nem korlátozódik a hadügyre, hanem kiterjed a politikai, gazdasági, társadalmi, természeti, lélektani, művészeti és egyéb összefüggésekre.

(3) Az erkölcsi kérdések hangsúlyozása és a békeszeretet.

(4) A bölcsesség (hadvezéri tudás) előtérbe állítása a nyers erőfölény helyett.

(5) Védelmi felkészülés, biztonságra törekvés, felelősség, óvatosság. Ez lényegében a „Nagy Fal”-mentalitás: mindent megtenni előre az ország védelméért, a veszélyhelyzet elkerüléséért és elhárításáért (u.ott. 7-17.old.).

Szun-ce öt alapvetőnek tartott, a háborúk kimenetelét meghatározó faktort nevez meg:

Dao, azaz „út”, ami alatt az erkölcsi tényezőket, mindenekelőtt a hűséget és az önfeláldozásig terjedő bátorságot érti.

Tian, azaz „ég”, ami az időjárást és hasonlókat magában foglaló külső természeti erőket jelenti, amelyekhez a hadvezérnek – a tervezés során – alkalmazkodnia kell.

Di, azaz „föld”, vagyis a terepviszonyok.

Jiang, vagyis „hadvezetés”, vagy „hadművészet”, ami alatt a hadvezér egyéni képességein alapuló stratégiai előrelátást, bölcsességet, határozottságot érti; és végül

Fa, azaz „törvény”, illetve „szabályok”, amit a hadtudomány elveinek a vezetésben való alkalmazásaként értelmez (Sunzi, 1999).

„Ezen öt (tényezőt) minden egyes hadvezérnek kötelessége ismerni, s aki ésszel fölérte ezeket, győzedelmes lesz, ám ki ésszel föl nem érte, győzelmet sem arathat” (Szun-ce, 2006, 10.old). **Több számítás győzelmet eredményez**⁹, kevesebb számítás nem vezet győzelemre, hát még, ha semmi számítás nem történt!” (u.ott, 12.old.).

A hagyományos kínai katonai filozófia központi kategóriái (a győzelemhez nélkülözhetetlen tényezők) között szerepel még többek között az erény, a bölcsesség, a hit, az emberség, a bátorság, a komolyság (felelősségtudat); a középút, az egyensúly, az ellentét, az egység, a változásokhoz történő alkalmazkodás stb., amelyek az össznemzeti erő korszerű fogalmába is „átnőttek”, mint „soft” tényezők.

2.2.3. 20. század: Fucks (Németország)

Az össznemzeti erő mai kínai felfogása az elmúlt évtizedekben öltött végleges formát. A módszer a hadtudományban ismert erőviszony-számításoktól és katonai potenciál felmérésektől függetlenül, más ágon, a II. Világháború utáni nyugati közgazdasági, politikai és műszaki rendszer-elméletekből, illetve kutatási módszerekből alakult ki, azok adaptálásával és továbbfejlesztésével. A kínai szakirodalomban előforduló hivatkozások szerint (Ketizu, 2000; 7. old.) a kutatók figyelmét először Wilhelm Fucks munkássága keltette fel, aki az Európai Szén- és Acélközösség tagjainak „nemzeti erejét” hasonlította össze a lakosság lélekszámából, az energiatermelésből és az acélgyártásból levezetett, egyszerű, de mégis informatív, aggregált mutatószámok segítségével (Fucks, 1965).

Fucks azt vallotta, hogy az élőlények és a gazdasági szervezetek fejlődési-növekedési-szaporodási mintái – a matematikai modell szintjén – megegyeznek. Általánosított növekedési képlete a következő:

$$P = (n - m) P_t$$

ahol P a növekedés időegység alatti mértéke, n a születési vagy növekedési arányszám, m a halálozási vagy elhasználódási ütem, P_t a rendszert jellemző vizsgált változó aktuális értéke.

Fucks az alábbiak szerint határozta meg a nagyhatalmak nemzeti erejét jellemző függvényeket:

$$M_s = P_a * S_b$$

$$M_e = P_a * E_b$$

$$M_t = \frac{1}{2} * ((M_s)_t + (M_e)_t)$$

ahol M_s a lakosság és az acéltermelés szorzata; M_e a lakosság és az energiatermelés szorzata, M_t az összesített nemzeti erőmutató az idő függvényében (az acélgyártás és az

⁹ kiemelés tőlem

energiatermelés szemmel láthatóan egyenlő súllyal szerepel a záróképletben). Fucks tehát úgy véli, hogy mind a lakosság lélekszáma, mind az energiatermelésre és az acélgyártásra egyformán érvényes a növekedési paradigma. Ez (szemben a későbbiekben ismertetendő Cline-féle megközelítéssel) egy dinamikus modell, amelynek – kínai értékelés szerint – van néhány hiányossága (Ketizu, 2000; 8. old.):

(1) Nagyon kis számú (elégtelen) változó. Lehet, hogy a nyugat-európai (különösen a német) gondolkodással összefér a végletekig leegyszerűsítő, egy-két kulcstényezőre szűkített, egzakt matematikai formulába sűrítendő, objektív, mérhető és számszerűsíthető adatokra támaszkodó tudományos elemzés-értékelés, a bonyolult szervezetek (élőlények és gazdaságok) mechanisztikus, determinált modellje. A kínai gondolkodás sokkal inkább holisztikus, az egészre irányuló szemléletű, tudomásul veszi a bonyolultságot és nem akarja azt leegyszerűsíteni, továbbá gond nélkül tolerálja azokat az ellentmondásokat, amelyek az arisztotelészi logikával összeférhetetlenek.

(2) A változók reprezentativitása kétségbe vonható, különösen a dinamika figyelembe vételével (azaz egyáltalán nem biztos, hogy hosszabb vizsgált időszakot feltételezve az acélgyártás és az energiatermelés azonos súllyal szerepel). Véleményem szerint a kínai kifogást támasztja alá, hogy napjainkban az energiabiztonság szerepe felértékelődik, miközben az acélgyártás – más alapanyag-iparágakkal együtt, részben az elektronika térhódításának köszönhetően – veszített elsődleges jelentőségéből.

(3) A modell előrejelző-értéke csekély. Különösen hosszabb időtartamra vetítve, a mért értékek egyre jobban eltérhetnek a kezdeti paraméterek alapján számítottakól. A modell végtelen számban ismétlődő növekedési ciklusokkal számol, vagyis a külső környezet és a belső feltételek megváltozásával szemben teljesen érzéketlen. Úgy tűnik, Fucks szerint a növekedésnek nincsenek korlátai. Ma, a „környezet-tudatosság” korában ez már elavult megközelítés.

A kínai források nem említik, de véleményem szerint a Fucks-modellnek további hiányosságai is vannak. A legkirívóbb ezek közül, hogy **a lakosságot csak mint mennyiségi tényezőt veszi számításba**. A másik, hogy a szorzat tényezői a képlet értelmében egymástól függetlenek. Márpedig a lakosság lélekszáma és a termelés mennyisége között (normál esetben) monoton növekvő összefüggés van. Ha nincs összefüggés (amit a képlet sugall), akkor abnormális helyzet áll elő. Pl. Fucks szerint a nemzeti erő ugyanakkora, ha a lakosság száma nő, de az acélgyártás vagy az energiatermelés arányosan csökken; holott nyilvánvaló, hogy ha a lakosság nő és a létfontosságú javak termelése csökken, akkor a nemzeti erő is csökkent.

2.2.4. Cline (USA)

Nagy hatást gyakorolt a formálódó elméletekre – köztük a kínai megközelítésekre – Ray S. Cline: „Világhatalmi tendenciák és az USA külpolitikája a 80-as évekre” c. munkája is (Cline, 1980), amely a nagyhatalmi erőviszonyok változásainak tendenciái és az amerikai külpolitika közötti összefüggéseket elemezte. Cline munkássága – amit a 70-es évek közepe óta egyre jobban elmélyülő tudományos alapossággal folytat – azért is jelentős, mert először foglalt matematikai képletébe olyan „soft” tényezőket, mint a „vélelmezett erő”, a stratégiai cél és a megvalósításra irányuló akarat intenzitása. Cline integrált, átfogó szemléletet tükröző megközelítését a következő képlet fémjelzi:

$$P_p = (C + E + M) * (S + W)$$

ahol P_p (Percived Power) a vélelmezett, azaz a **mások által az illető országnak tulajdonított erő**; C (Critical Mass) a „kritikus tömeg”, vagyis a területi kiterjedés és a lakosság lélekszáma által meghatározott „nagyság”; E (Economic Capability) a gazdasági potenciál; M (Military Capability) a katonai erő; S (Strategic Purpose) a **stratégiai célkitűzés ambíciószintje** (az ország lehetőségeihez viszonyítva); W (Will to Pursue National Strategy) pedig a nemzeti stratégia megvalósítására irányuló **akarat szilárdsága**, intenzitása (Cline, 1977). Azt maga a szerző is beismeri, hogy a képletben szereplő tényezők nem *adatok*, hanem (szakértői) *értékbecslések*. A mutató tehát az objektivitás és a szubjektivitás határán mozog. A „vélelmezett erő” (P_p) objektív és szubjektív faktorokat integráló fogalma ugyanakkor jellemzően mutat rá az országok „potenciális ereje” és tényleges érdekérvényesítő képessége (*hatalma*) közötti összekötő kapocs szerepére, vagyis az erők mozgósításában nélkülözhetetlen **egységes nemzeti akarat** fontosságára.

Cline 1977-es műve már megjelenésekor felkeltette és a „vélelmezett erőre” irányította a nemzetközi kapcsolatokat tanulmányozó polgári és katonai szakértők figyelmét. Nézeteinek kialakulását és fogadtatását egyaránt befolyásolhatta, hogy korábban a CIA helyettes főnöke, majd az USA Külügyminisztériuma Hírszerzési és Kutató Hivatalának¹⁰ vezetője volt, jelenleg pedig a Georgetown Egyetem Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központjának igazgatója. **Cline képletét az amerikai fegyveres erők (módosított formában) felhasználják a nemzetközi katonapolitikai helyzet hosszú távú alakulásának előrejelzésére** (Ashley, 2000). Cline egyébként számításai alapján 1978-ban a következő erősorrendet állította fel a nagyhatalmak között: 1. USA, 2. Szovjetunió, 3. Kína, 4. Brazília,

¹⁰ Department of State's Intelligence and Research Bureau

5. Kanada, 6. Franciaország, 7. Japán, 8. NSZK, 9. Ausztrália, 10. Nagy-Britannia (CAS, 2003).

Cline a képletében szereplő, összeadandó és összeszorzendó tényezőket a következő súlyozásokkal vette figyelembe (CAS¹¹, 2003):

$P_p = 500$ (maximum)

$C = 100$

Terület = 50

Lakosság = 50

$E = 200$

GNP = 100

Egyéb gazdasági faktorok összesen = 100

Energia = 20

Nyersanyag = 20

Ipar = 20

Élelmiszertermelés = 20

Külkereskedelem = 20

$M = 200$

Nukleáris erő = 100

Hagyományos erő = 100

$S = 0,5$

$W = 0,5$

Kínai értékelés szerint Cline öttényezős nemzeti erő-fogalma nagyon leegyszerűsített. A mutató megbízhatósága hosszú időn át békés, stabil nemzetközi környezetet feltételez. A hiányosságok ellenére Cline elméletét a kínai szakértők jelentős előrelépésnek tartják egy átfogó, integrált nagyhatalmi erőviszony-számítási módszer kidolgozása felé, amely „az erdőt láttatja, nem a fát” (Ketizu, 2000a; 7.old.), és ötvözi a mérhető, számokban kifejezhető mennyiségi mutatókat a szintúgy fontos, de nem formalizálható minőségi tényezőkkel, ezért alkalmas a nemzetközi kapcsolatok összefüggéseinek szemléltetésére.

Véleményem szerint Cline hiányosságának számít az is, hogy modellje lineáris (azaz csak összeadást és szorzást tartalmaz, más, magasabb rendű műveletet nem). A természeti és társadalmi jelenségek általában nem lineárisak. A lineáris modellben nem lehet kezelni a káoszt és a katasztrófákat, ezért bonyolult folyamatok leírására és alakulásuk előrejelzésére nem alkalmas. A lineáris rendszereket az ok-okozati kapcsolatok, a részek összeadhatósága,

¹¹ Kínai Tudományos Akadémia

az okkal arányos következmény, az egyértékű kimenet megjósolhatósága jellemzi. Ez csak akkor érvényesül, ha a jelenségek kisszámú, és azonos minőségű dimenzió mentén mozognak, adott határfeltételek között, egyértelmű kontextusban. A nagyhatalmak közötti erőviszony alakulása azonban nem ilyen.

Egy CIA-tanulmány éppen az USA Kína-politikája kapcsán bírálja a lineáris modellt (Kerbel, 2005). A „vonalas” szemlélet ahhoz a kepleri-newtoni mechanikáig vezethető vissza, amely a bolygók mozgáspályáinak kiszámításához nyújtott fizikai-matematikai, determinisztikus módszereket. A társadalomtudományok, azon belül a hadügy, ill. a stratégia területére átültetve ez azt jelenti, hogy az államokat, országokat, szervezeteket, egyéneket „tárgyaknak” tekintjük, amelyeken műveleteket végezhetünk, mozgathatjuk őket az események és viselkedések „terében”. Ahogy a fizikai tárgyakat, úgy – **az erő filozófiája** szerint – a stratégiai objektumokat is vonzó- és taszítóerők mozgatják (azaz pozitív és negatív ösztönzők, pl. az érdekekérvényesítést behatároló előnyök vagy fenyegetések kilátásba helyezése, ill. ezek megvalósítása). A mozgások (változások) előrejelzésének a klasszikus mechanikában a függvényanalízis, az információfeldolgozásban az analízis, vagyis az elemzés felel meg. Az elemzés nem más, mint részekre bontás, és a részelemek, jobb esetben a kapcsolatok elkülönített – és módszertani megfontolásból leegyszerűsített – vizsgálata, azaz redukció: a külső zavaró hatások kiszűrése, figyelmen kívül hagyása. Az analízis zárt rendszerek esetében, a külső kapcsolódások mellőzésével működik. A lineáris rendszerekkel ellentétben azonban a nem-lineáris rendszerek nem „extrapolálhatók”, viselkedésük nem jósolható meg előre. Ezek a rendszerek, ellentétben a naprendszerrel, **bonyolult alrendszerekből állnak, nem elhanyagolható kölcsönhatásba lépnek, kommunikálnak más rendszerekkel, és alkalmazkodnak külső környezetükhöz.** Ilyen pl. az élővilág, és ilyen a nemzetközi politikai rendszer is. Ezek a bonyolult struktúrák és funkciók nem érthetők meg pusztán a részeik tanulmányozásával. Szükség van a jelenségek egészben történő vizsgálatára is.

2.2.5. *Tajvan*

Fucks és Cline munkáin kívül a kínai tudósok behatóan tanulmányozták azokat a kínai és angol nyelven hozzáférhető kutatási eredményeket is, amelyeket Tajvanon tettek közzé, közülük is kiemelendők az évente kiadott World Power Assessments („Globális erőszámvetés”) c. összesítések (Wang, 1978).

2.2.6. Japán

Japánban a Gazdasági Tervező Minisztérium Általános Tervező Hivatala¹² dolgozott ki egy eljárást az össznemzeti erő számítására, a Delphi-módszer alkalmazásával. A japán kutatók három réteget, 15 faktort, azokon belül 108 mutatószámot (indikánst) határoztak meg, ez utóbbiak számát később 70-re csökkentették. A japán becslés az országok össznemzeti erejét a gazdasági teljesítőképességre alapozza, amit a technikai fejlettséggel, a nemzeti lélektani (akarat) tényezőkkel és a külkapcsolati együttműködés hatékonyságával súlyoz, illetve módosít (CAS, 2003).

Fukujima módosított képlete szerint a nemzeti erő: $P = (C + E + M) \times (G + D)$, ahol C = lakosság + terület + természeti erőforrások; E = (GNP + GNP/fő + GNP növekedési ütem; M = katonai erő; G = belpolitikai erő; D = diplomáciai erő (u.ott.).

2.2.7. Kína

Az „össznemzeti erő” koncepciójának kialakításában nagy szerepet játszott a **transzplantáció** módszere, azaz egy tudományág eredményeinek átültetése egy másikba. Így jutottak jelentős szerephez a Shanghai Közlekedéstudományi Egyetemen folytatott rendszerdinamikai kutatások, amelyeket 1988-ban foglaltak össze (Su, 1988).

A CNP-vel kapcsolatos kutatások, beleértve a fogalmi tisztázást, a mutató szerkezetének kialakítását, a számítási eljárás kidolgozását és az eredmények értelmezésének, illetve felhasználásának módszertanát, a múlt század 80-as éveiben kaptak lendületet. Több kínai tudományos kutató műhely egymással versengve igyekezett eredményeket felmutatni ezen a területen. Kiemelendő a Vezérkar alá tartozó Hadtudományi Akadémia (MAS)¹³, az Állambiztonsági Minisztérium irányításával működő Jelenkori Nemzetközi Kapcsolatok Intézete (CICIR)¹⁴, a szoros pártellenőrzés alatt tevékenykedő Kínai Társadalomtudományi Akadémia (CASS)¹⁵ és a Kínai Tudományos Akadémia (CAS)¹⁶ munkacsoportjainak hozzájárulása. A kutatások irányításában tehát a párt-, állami, katonai és tudományos testületek egyaránt szerephez jutottak.

¹² Japan Economic Planning Department, Comprehensive Planning Office

¹³ Academy of Military Sciences

¹⁴ Chinese Institute of Contemporary International relations

¹⁵ Chinese Academy of Social Sciences

¹⁶ Chinese Academy of Sciences

A CICIR a kezdeti kutatások eredményeire támaszkodva a 80-as évek közepén állított fel egy speciális munkacsoportot a CNP tanulmányozására, az egyes szakterületek elismert művelőiből. A mintegy 40 fős munkacsoport kidolgozta a CNP objektív értékelésének (kiszámításának) saját módszertanát, és azt konkrétan az 1988-1998 közötti 10 év adataira alapozva hét nagyhatalom (USA, Japán, Oroszország, Németország, Franciaország, Nagy-Britannia és Kína) vonatkozásában összehasonlító elemzésnek vetette alá. Az eredmények további kutatások, elemzések és előrejelzések, beválási értékelések, utótanulmányok kiinduló pontjául szolgáltak.

Jelentős civil tudományos kutató műhelyek alakultak ki a Pekingi és a Shanghai-i Egyetemen, valamint a Qinghua (Műszaki) Egyetemen is. Az össznemzeti erő katonai tényezőit kutatja a Kínai Hadászati Tanulmányok Intézete,¹⁷ a Nemzetvédelmi Egyetem¹⁸ Hadászati Tanulmányok Intézete,¹⁹ a Pekingi Rendszertechnikai Intézet,²⁰ a Kínai Védelmi Tudományos-Technológiai Információs Központ,²¹ az AMS Hadászati Tanulmányok Tanszéke,²² különböző haderőnemi kutató intézetek és a Nemzetközi Hadászati Tanulmányok Alapítványa²³ (Swaine, 1998).

2.3. A CNP belső szerkezete

A CNP-vel kapcsolatos kínai nyelvű szakirodalmi közlemények száma meghökkentően magas (a CNKI²⁴, folyamatosan bővülő elektronikus tudásbázis-rendszer több ezer kínai nyelvű cikket tartalmaz a CNP témájában), ami arra utal, hogy a tudományos kutatásoknak irányt szabó döntéshozói köröket és magukat a kutatókat egyre inkább foglalkoztatja Kína össznemzeti erejének növekedése, a nagyhatalmi rangsorban elfoglalt helye, versenyképességének más országokkal való összemérése. A cikkek és könyvek, tanulmányok túlnyomó többsége a most már több intézetben, szakértői műhelyben évenként készülő erőssorrend-listák elemzésével, a változások következményeinek előrejelzésével, Kína nemzetközi környezetének reagálásával, Peking fejlesztési stratégiájának esélyeivel foglalkozik; azaz a produktum, és nem a folyamat oldaláról közelíti meg a CNP módszert. Ebben információvédelmi megfontolások épp úgy szerepet játszhatnak, mint „eladhatósági”, pír-szemponatok. Ennek ellenére, néhány olyan alapos, részletekbe bocsátkozó közlemény is nyilvánosságra került, ami tudományos igényességgel tárgyalja a mutató szerkezetét és a CNP

¹⁷ Chinese Institute of International Strategic Studies (CIISS)

¹⁸ National Defense University (NDU)

¹⁹ Institute of Strategic Studies (ISS)

²⁰ Beijing Institute of System Engineering (BISE)

²¹ Chinese Defense Science and Technology Information Centre (CDSTIC)

²² Department of Strategic Studies (DSS)

²³ Foundation of International Strategic Studies (FISS)

²⁴ China National Knowledge Information Database (www.cnki.org.cn)

kiszámításának módját Ilyen – többek között – a CICIR gyűjteményes összefoglaló tanulmánykötetében (Lu, 2000) található rövidebb ismertetés (Ketizu, 2000a), és egy önálló, terjedelmesebb tanulmány (Ketizu, 2000b).

A CNP mint többdimenziós és többretegű mutató, különböző szinteken hierarchikusan egymásra épülő aggregátumok összessége. Különböző mélységekben és részletességgel vizsgálható tehát, vagyis létezik egy rendkívül szerteágazó „finomszerkezete”, kevésbé részletes „durva” felépítése (ami eltérő megközelítésekben a csoportosítás szempontjaitól függően más és más lehet), végső soron pedig **egyetlen számszerűsíthető értékben „csúcsosodik ki”: ez az össznemzeti erő.** A nagybani felépítés vizsgálata azért lehet fontos, mert a tényezők csoportosításában megmutatkozó külső rendező elvekre és belső rendeződési mintákra mutathat rá.

A CNP „durva” belső szerkezete négy alrendszerből épül fel (DoD, 2000):

- (1) „Kemény” erő – anyagi tényező (természetes erőforrások, terület, lakosság, ásványkincsek, energiahordozók, gazdaság, tudomány, technika, nemzetvédelem);
- (2) „Puha” erő – szellemi tényező (politika, külügyek, nemzetközi tekintély, befolyás, kultúra, oktatás);
- (3) „Koordinált” (összehangolt) erő – a szervezés, vezetés, irányítás, tervezés és vezetéstámogatás funkciói;
- (4) „Külső” erő – a környezeti (természeti, külpolitikai, belpolitikai-társadalmi) feltételek változása és a hozzájuk igazodó alkalmazkodás képessége.

Egy még lényegretörőbb (és logikusabb) felosztás mindössze két csoportba rendezi a CNP-faktorokat, és mindent, ami nem „kemény” tényező, a „puha erő” kategóriája alá sorol be. Ez még csak egy szempont a CNP-t alkotó tényezők logikai csoportosítására. A „puha erő” absztrakt fogalomként történő elkülönítése – mint később látni fogjuk – messzemenő módszertani, de biztonságpolitikai és stratégiai következményekkel is jár. Az össznemzeti erő finomszerkezete a rétegezettségnek megfelelően egy fa-struktúrával jellemezhető, a függelékben közölt táblázat szerint.

A hat csoportba sorolt többtucat tényezőt, azon belül közel kétszáz rész-faktort tartalmazó struktúra természetesen még mindig jócskán finomítható, azonban a makro-szintű elemzés és a következtetések levonása céljából már megfelelő kiindulási alapot nyújt. Nyilvánvaló, hogy a politikai, társadalmi és nemzetközi kategóriák alá besorolt mutatók jellege különbözik a többitől. A kínai kutatók elsősorban ezeket tekintik az úgynevezett „puha” („soft”) faktoroknak, amelyek a többi tényező kiszámított értékét módosítják. Az

összefüggés természetére még visszatérünk, előtte azonban – a következő alfejezetben – a CNP-struktúra kialakításának, „felépítésének”, illetve a részmutatók kiszámításának és aggregálásának (súlyozott összesítésének) módszertanával foglalkozom.

2.4. A CNP kiszámítása

2.4.1. Az AHP-módszer (CICIR)

A CNP kiszámításának a CICIR által alkalmazott fő módszere az ún. „réteges” vagy „hierarchikus elemzés” (AHP)²⁵ – a matematikai szakirodalomban sajátvektor-számításnak nevezik –, amit szakértői értékbecsléssel, induktív logikai analízissel, hálózati kapcsolatok feltérképezésével, hasonlósági (transzplantációs) és ideghálózati modellekkel, faktoranalízissel stb. egészítettek ki.

Az AHP módszerét a Pittsburg Egyetem matematika-professzora, 2005 óta az Amerikai Műszaki Tudományos Akadémia²⁶ tagja, A.T. Saaty dolgozta ki a múlt század 70-es éveiben folytatott rendszerdinamikai kutatásai során. Az AHP egy **csoportos döntési folyamat**, amelynek során a döntésben részt vevő szakértők intuitív meglátásait kombinálják az egzakt mérési és matematikai eljárásokkal, miközben a hangsúly az utóbbiakon van. Az elemzési szakaszban a döntési problémát a célkitűzéshez viszonyított többfajta hasznossági kritérium (pl. megbízhatóság, jövedelmezőség, költség-hatékonyság, szubjektív tetszés-index) és a cselekvési alternatívák kombinálásával leképezik egy hierarchikus struktúrába, amely mennyiségi és minőségi szempontok szerint súlyozott fontossági (prioritás) rangsorolásokat tartalmaz.

Az összehasonlítások eredményét táblázatba (mátrixba) rendezik, amelynek sorindexei a cselekvési alternatívák, oszlopindexei a hasznossági kritériumok, elemei pedig az adott kombinációhoz tartozó súlyozott értékek. A mátrixból többlépcsős átalakítással, számítógépes iterációval képezik az ún. Eigen-vektort, ami a cselekvési alternatívák végső sorrendjét határozza meg, és – mint Saaty bebizonyította – a leoptimálisabb (legkevésbé inkonzisztens) megoldásnak tekinthető (Haas-Meixner, 2007).

Arrow, Nobel-díjas közgazdász megfogalmazásában: „Legszélesebb értelemben véve a racionális viselkedés egyszerűen olyan magatartás, amely megfelel az alternatívák valamely viszonylagos, értékük szerinti rendezésének, azaz a döntések egy elméletének” (Arrow, 1979). Sokszor még ez a követelmény sem teljesül, azaz a kiválasztott módszer, eljárás a

²⁵ Analytical Hierarchy Process

²⁶ National Academy of Engineering

meghirdetett céloknak ellentmondó eredményre vezet. Mint arra 1988-ban, a döntési kritériumokról és eljárásokról szóló értékelésben rámutattam: „az ésszerűségnek legalább annyi a minimális feltétele, hogy a választott eljárás és annak eredménye, a cselekvés, a döntéshozó által felállított kritériummal összhangban legyen, saját magának ne mondjon ellent” (Rácz, 1988; 36.o.). Ennek a **„minimális” kritériumnak Saaty módszere „maximálisan” megfelel.** A kínai kutatók valószínűleg ezért alapozzák a CNP kutatását az általa kidolgozott eljárásra.

Az AHP-t a makro- és mikrogazdaságban (pl. vállalati döntések megalapozására), a természet- és társadalomtudományokban, a hadügyben stb. széles körben alkalmazzák (Saaty-Luis., 1994).

A CNP-tényezők hierarchikus struktúrájának kialakításakor a CICIR szakértői munkacsoportja a következő szempontokat vette figyelembe (Ketizu, 2000a. 10.-12. old.):

- (1) Relevancia (a faktoranalízisről magyarul ld. Jahn-Vahle, 1974).
- (2) Standard mérési eljárás.
- (3) Függetlenség
- (4) Redundancia-mentesség
- (5) Nemzetközi összehasonlíthatóság
- (6) Objektivitás
- (7) Hosszú távon változatlan metodika
- (8) Az abszolút és a fajlagos (egy főre jutó) mutatók helyes aránya

Véleményem szerint az össznemzeti erő vonatkozásában nem sokat számít, hogy mondjuk Luxemburg, Szingapúr vagy Finnország az életszínvonal, életminőség, egy főre jutó termelékenység és a hasonló mutatók által fémjelzett nemzetközi „versenyképességi” rangsorban messze megelőzi Kínát. A CNP ugyanis – definíció szerint az **össznemzeti erő kifejtés képességét** méri, márpedig e tekintetben Kína nem az említett országokkal, hanem az Egyesült Államokkal, Európával, Oroszországgal, Japánnal és Indiával van „egy súlycsoportban”.

A felsorolt szempontok figyelembe vételével folytatott kutatás során gyakorlati kihívásként jelentkezik az egyes mutatók értékeinek meghatározásához szükséges (statisztikai) adatgyűjtés és -feldolgozás, majd a jellemző mutatók értékének kiszámítása és a CNP-n belüli súlyuk meghatározása. Erre a szakértői (szubjektív) értékbecslés módszerét alkalmazzák, de – az AHP igénybe vételével – egy ellentmondásmentes (konzisztens), egységes logikai rendszerbe illesztve, a tudományos objektivitás és a matematikai egzaktitás optimálisan elérhető legmagasabb szintjén.

Mivel a statisztikai és egyéb, említett matematikai módszerek a magyar nyelvű szakkönyvekből is tetszőleges mélységben megismerhetők, részletes tárgyalásukra nem térünk ki.

Tekintve, hogy a „kemény” (gazdasági, technológiai, katonai és erőforrás) tényezők általában objektíve mérhető mennyiségek, míg a „puha” (politikai, társadalmi és nemzetközi kapcsolati) faktorok csupán becsülhetők (és az értékelés óhatatlanul torzított, előítéletes, szubjektív), a kínai kutatók óvatos fenntartásokkal kezelik az átfogó, komplex CNP-t (amit úgy számítanak ki, hogy a kemény összerőt módosítják (beszorozzák) a puha összerő normált (egynél kisebb törtszám) értékével. Ezért azt a megoldást találták ki, hogy két CNP-értékkel dolgoznak, vagyis a „kemény” és a komplex mutatót egyaránt kiszámítják. Bár a tudományos kutatás módszertana szempontjából a „puha erő” valóban számos nehezen megoldható problémát vet fel, növekvő jelentősége a hatalmi viszonyok és a nemzetközi befolyás kiterjesztése szempontjából vitathatatlan.

2.4.2. CASS-IWEP-módszer

A CICIR-től némileg eltérő metodikát, tényezőkre bontást és – a publikációkban részletesebben ismertetett – súlyozást használ a Társadalomtudományi Akadémia Világgazdasági és Politikai Intézete (IWEP).²⁷ Az IWEP Statisztikai elemző Hivatala már 1996-ban közzétett egy átfogó tanulmányt a világ „fő” országainak CNP-jéről (Wang, 1996). A CASS definíciója szerint: „A CNP a szuverén államok különböző területeken megnyilvánuló erő kifejtéseinek **szerves összege**²⁸ egy adott időszakban; az egyes államok létezésének (fennmaradásának) és fejlődésének alapja, egyben a társadalmak adott időben, helyen és meghatározott feltételek közötti különböző létezési és fejlődési erőfaktoraira vonatkozó átfogó számvetések **kondenzált**²⁹ összesítése” (u.ott. 25.old., id: Pillsbury, 2000). A definíció lényegében nem különbözik a korábban megismerttől, azonban jellegében funkcionális (nem pedig felsoroló), továbbá a metodológiára helyezi a hangsúlyt. A „szerves összeg” kifejezés arra utal, hogy nem egyszerűen összegzett, hanem sokoldalú, bonyolult összefüggések, nemlineáris, továbbá monoton növekvő függvénykapcsolatok alapján számított értékről van szó; a „kondenzált” jelző pedig megvilágítja, hogy a függvény értéke egyetlen egy szám (ami más, azonos dimenziójú mennyiségeket jelző számokkal, azaz más CNP-értékekkel közvetlenül összemérhető).

²⁷ Intitue of World Economics and Politics

²⁸ kiemelés tőlem

²⁹ kiemelés tőlem

Véleményem szerint a CNP egy *skaláris vektormennyiség* (mint az erő a fizikában). Skaláris, mert a lineáris transzformációra (azaz a mértékegység és a „nullapont” megváltoztatására) érzéketlen, vagyis a CNP-skálán elfoglalt rangsorbeli hely nem változik az értékek beszorzásakor vagy egyenlő mértékű növelésekor, ill. csökkenésekor; és vektor, mert (alkalmazási) **iránya van**. A jelenlegi metodika mellett azonban csak a skaláris (mennyiségi, összemérhető) jelleg nyilvánvaló; a vektor-jelleget (az alkalmazás jelenlegi, várható és célszerű irányait) csak a mutató faktoriális finomszerkezetének minőségi elemzése útján lehet feltárni. Ez az oka annak, hogy a CNP kutatása két irányzatra bontható, és a mennyiségi (szintetizáló), illetve a minőségi (analitikus) értékelések gyakran kerülnek ellentmondásba egymással.

A CASS kutatói nyolc erőfaktort különítettek el, mégpedig: természeti erőforrások, hazai gazdaság, külgazdaság, tudomány és technika, fegyveres erők, kormányzati hatékonyság, külügyek, társadalmi fejlettség. Az értékelésnél alapelv, hogy az anyagi (természeti, bel- és külgazdasági, technikai, katonai) és a szellemi (kormányzati, külkapcsolati és társadalmi) tényezők egyaránt lényegi szerephez jussanak. Továbbá a CNP nemcsak a ténylegesen kifejtett erőt méri, hanem a latens képességeket, a kibontakozásra váró kapacitásokat is, például a tudományos kutatások alkalmazható eredményeit, vagy mindazokat az ásványkincseket és energiahordozókat, amelyeket még nem termeltek ki, de rendelkezésre állnak. A CICIR-rel ellentétben a CASS nem tekinti időben állandónak a CNP-faktorok belső tartalmát, hanem azt a történelmi körülmények változásának függvényeként írja le. Például az információ jelentősége napjainkban rohamosan növekszik, és a hagyományos gazdasági, politikai, katonai tényezőkkel megközelítő fontosságot (súlyozási értéket) nyer.

Az országok nagy számát, eltérő fejlettségét és társadalmi berendezkedését figyelembe véve a mutatókat „indexálták”, vagyis az általános kategóriákat olyan részkategóriákra bontották, amelyek jellemző értékei („indexei”) ezeket a különbségeket visszatükrözik. Ennek alapján beszélhetünk *abszolút és fajlagos, mennyiségi és minőségi, kibocsátási és fogyasztási* indexekről. Egy speciális mutató-fajta az ún. *strukturális* index, ami a különböző tényezők összefüggéseire, kapcsolataira mutat rá (Huang, 1992; id.: Pillsbury, 2000). Ezen megközelítés mentén a nyolc fő faktort összesen 64 index-szel jellemezték.

Például az erőforrásokon belül emberi és természeti faktorokat különböztettek meg (utóbbin belül: terület, nyersanyagok, energiahordozók további altényezőkre bontásban), az emberi tényezőkön belül pedig a következő indexeket: lakosság összlétszáma, várható élettartam, a gazdaságilag aktív népesség aránya az összlakosságon belül, a tízezer lakosra

jutó egyetemisták száma. Hasonló, többlépcsős, többszintes bontást alkalmaztak a többi fő faktor esetében is.

A katonai tényezőt az alábbi indexekkel mérték: haderő összlétszáma, katonai kiadások, fegyverexport, nukleáris fegyverek, úgymint indítók (hordozóeszközök) és a robbanófejek száma.

A külkapcsolati faktorokat 10 index-szel jellemezték, és egy ún. *ideghálózati modell* keretében értékelték aszerint, hogy a nemzetközi együttműködés és érdekérvényesítés szempontjából milyen diplomáciai területek és erőfaktorok lépnek kölcsönhatásba egymással (lakosság, terület, erőforrások, hadügyek, gazdaság, tudomány- és technológia, politika, ideológia, szervezet és „imázs”, azaz „országkép”-befolyásolás).

A 64 mutatót ezután statisztikai módszerekkel mérték és standardizálták, vagy – ahol az nem volt lehetséges – csoportos becsléssel állapították meg, 59 szakértő bevonásával (a szakértői-intuitív módszerekről magyarul lásd pl. Besenyei, 1982), majd számítógépes elemzésnek vetették alá. A 64 index összesítésével meghatározták a nyolc fő faktor értékét, illetve a CNP kiszámított, súlyozott végösszegét 1970-re, 1980-ra és 1990-re. A statikus modellben az országokat hasonlították össze egymással, a dinamikus modellben a CNP változási tendenciáit elemezték 1970-1990 között.

A fő faktorok súly-értékét időben és országoként is differenciálták. Például Ausztrália esetében figyelembe vették, hogy hatalmas területtel és természeti erőforrásokkal rendelkezik, de ezeket – lakosságának kis száma miatt – arányosan nem tudja össznemzeti erővé konvertálni. Békeidőben a gazdaságot tekintették a CNP legfontosabb összetevőjének. A tudományos-technikai színvonalat a versenyképességben játszott szerepe miatt az idő előrehaladtával nagyobb súllyal vették számításba. A társadalmi fejlődés mutatószámait az életminőséggel, a politikai stabilitással és a szociális biztonsággal vették egybe (strukturális indexek). A katonai erőt a CNP egyik kulcsfontosságú tényezőjének tekintették, amely a nemzetközi versenyképesség és az átfogó erőviszonyok mérőszáma; békeidőben is a nemzetvédelem alapja és a kedvező külső feltételek (békés nemzetközi környezet) megőrzésének feltétele. A CNP anyagi alapját a természeti erőforrások jelentik. Ezen rendező elvekből kiindulva a fő erő-faktorok súlyértékeit a következők szerint határozták meg (Wang, 1996):

CNP-faktor	Súlyozott koefficiens (szorzótényező)
CNP összértéke	1,00
természeti erőforrások	0,08
gazdasági kapacitás	0,28
külgazdasági kapacitás	0,13
tudomány és technika	0,15
társadalmi fejlettség	0,10
Katonai potenciál	0,10
kormányzati ellenőrzés hatékonysága	0,08
külügyek	0,08

2.4.3. Huang Shuofeng (AMS) módszere

Az AMS vezető kutatója, Huang Shuofeng főezredes dinamikus rendszerelméleti modelljében a következő képletet adta meg az össznemzeti erő kiszámítására:

$$M(t) = K \sum_{i=1}^4 H_i(t) \sum_{i=1}^3 S_i(t)$$

ahol $M(t)$ a CNP értéke az adott évben, K a fejlődési koordinációs faktor, $H_i(t)$ a „kemény erő” négy összeadandó tényezője, úgymint méretek (lakosság és terület), technika, gazdaság és haderő; $S_i(t)$ pedig a három összeadandó „puha” erőfaktor, mégpedig a stratégiai célkitűzés („bölcst” akarata), a kormányzati vezetés-ellenőrzés hatékonysága és a célok megvalósítására irányuló akarat intenzitása. A modell finomszerkezete több réteget, 30 faktort, azon belül 150 indikánst tartalmaz (Huang, 1992; idézi CAS, 2003).

Huang modellje értelmezhető úgy is, hogy az egyenlőségjel jobb oldalán álló tényezők az „input” faktorok (erőbefektetés), a baloldal (CNP) pedig az „output” (teljesítmény). Az output az input függvénye:

$$Y_t = F(x_1, x_2, \dots, x_n; t)$$

ahol x_1, x_2, \dots, x_n a CNP-faktorok, Y_t az össznemzeti erő, „t” jelöli az idő-változót (és a faktorok az idő függvényében alakulnak). Ez a szemlélet felel meg Huang definíciójának, miszerint a CNP, mint erő vagy képesség nem más, mint a bemeneti tényezők csoportjának kimenetle alakítása meghatározott belső (hazai) és külső (nemzetközi) körülmények, valamint természeti feltételek mellett. A függvény általános formája (az „x” faktorok nevesítésével):

$$Y_t = K_t \times (H_t)_a \times (S_t)_b$$

ahol H_t (a kemény tényező) a CNP „tömege”;

S_t (a puha tényező) a CNP „gyorsulása”;

K_t a koordinációs koefficiens;

„a” a „kemény elaszticitás-index”

„b” a „rugalmas elaszticitás-index”.

Ez utóbbi két index aszerint különbözik, hogy fejlett vagy fejlődő országról van szó, illetve, hogy békeállapot (stabilitás) vagy háború (instabilitás) jellemzi az adott időszakban az országot (Pillsbury 2000).

2.4.4. Hai Ping (CAS) képlete

Hai Ping és munkatársai rendszerében (CAS, 2003)

$$CNP = CM \times (EC + ST + MC) \times (PC + CE + DC)$$

ahol CM = „kritikus tömeg” (lakosság, terület);

EC = gazdasági potenciál

ST = tudomány és technika

MC = katonai erő

PC = politikai erő

CE = kulturális erő

DC = diplomáciai hatékonyság

Tekintve, hogy e tényezők nem egyenlő mértékben vesznek részt a CNP összértékének kialakításában, súlyozni kell őket. A módosított általános képlet ezért így alakul:

$$CNP = CM \times (K_1 \times EC + K_2 \times ST + K_3 \times MC) \times (K_4 \times PC + K_5 \times CE + K_6 \times DC)$$

ahol $K_1 + K_2 + K_3 = 1$, illetve $K_4 + K_5 + K_6 = 1$ és $0 < K_i < 1$

2.4.5. Zhu Shian képlete

Zhu Shian képlete (u.ott):

$$CNP = (C + E + I + K + X + S + CT + W) \times (R + O + J)$$

ahol C = erőforrások, E = gazdaság, I = nemzetközi versenyképesség, K = tudomány és technika, X = a fenntartható fejlődés szintje, S = társadalmi fejlettség, CT = az államszervezet hatékonysága, W = diplomácia; R = stratégiai cél, O = állami akarat, J = nemzeti egység).

A CNP kiszámítása után következő lépés az eredmények értelmezése, elemzése, nemzetközi összehasonlításra és előrejelzésre való felhasználása, beleértve a nemzeti stratégia alakítására vonatkozó javaslatokat is.

2.5. Extenzív és intenzív mennyiségek, összefüggések

Az eredmények értelmezésének gyakorlati (politikai) és elméleti (tudományos) szempontjai együtt érvényesülnek. A hosszabb időszakra kivetített évenkénti CNP értékek és rangsorok tendenciáinak elemzése pl. megmutathatja, hogy Kína abszolút és relatív CNP-je rohamosan növekszik, ezért a nagyhatalmi sorrendben az utolsó helyek egyikéről az elülső helyek valamelyikére tör elő. Ugyanakkor az elemzés azt is kimutathatja, hogy az Egyesült Államoknak a „kemény” faktorok terén meglévő előnye tovább nőtt, miközben a „puha” CNP tekintetében Kína egyre közelebb kerül hozzá. Így elméletileg nemsokára előadódhat az a helyzet, hogy a CNP1 (kemény) mutató tekintetében az USA, a CNP2 (komplex) mutató tekintetében viszont Kína lesz a világelső. Hogyan kezeljük az érintettek nemzetközi kapcsolataikban ezt a helyzetet? A választ az fogja meghatározni, hogy miképpen értékeli a puha és a kemény tényezők összefüggéseinek hatását az össznemzeti erő alakulására és következményeire az **össznemzeti erő kifejtés célszerű irányainak, hangsúlyainak kijelölésére**, ez pedig legalább annyira objektív megközelítést követelő tudományos kérdés, mint amennyire politikai vagy stratégiai probléma. E kérdéskör tudományos vizsgálatának multidiszciplináris lehetőségeit a kutatások még távolról sem merítették ki.

Egy – a kínai forrásokban nem említett – lehetséges osztályozás szerint a CNP-faktorok között (is) megkülönböztethetünk *extenzív* (egy adott dimenzió – tér, idő, tömeg stb. – mentén mérhető „kiterjedéssel bíró”, összeadható), illetve *intenzív*, a kiterjedéstől független mennyiségeket. Az extenzív-intenzív ellentét pár a fizikából került át más tudományokba (pl. a közgazdaságtanba), de lehetnek más társadalomtudományi, sőt biztonságpolitikai értelmezései is. Fényes Imre a termodinamikai fogalmak jelentésének és összefüggéseinek szemléletes magyarázata céljából használ figyelemre méltó analógiát az országok közötti erőforrás-áramlás és a fizikai folyamatok között (Fényes, 1971; 330.old.), amelyet a továbbiakban az össznemzeti erő természetének megvilágítására megkísérlek fordított előjellel (a fizikától a társadalomtudományok felé haladva) kibontani és továbbfejleszteni.

Tekintsük az országokat a nemzetközi rendszer különálló (határokkal elválasztott), meghatározott kiterjedéssel bíró (kicsi vagy nagy), egymással kölcsönhatásba lépő (kereskedő, háborúzó stb.) alrendszereinek. Ezeket a rendszereket extenzív és intenzív mennyiségek, kölcsönhatásaikat absztrakt összefüggések jellemezhetik. Extenzív mennyiség például az országok területe, lakossága, nemzeti vagyona; valamilyen nyersanyag, energiahordozó kitermelt vagy egy késztermék előállított mennyisége, a fegyveres erők létszáma, a harcok darabszáma, az elektronikus adatbázisokban őrzött *információ* mennyisége bitekben stb. Intenzív mennyiség (a mechanikában és az elektromosságtanban, valamint a kémiában) a *nyomás*, a *feszültség*, a *potenciál*, a termodinamikában a *hő*. Ugyanígy

beszélhetünk az országok közötti politikai, gazdasági vagy katonai feszültségről, nyomásról, potenciálról, a kapcsolatok hőfokáról. Az intenzív mennyiségek nem egyszerűen az adott rendszert önmagában, hanem más rendszerekkel való kölcsönhatásaiban jellemzik.

Az intenzív mennyiségek *lokálisak*, egy adott helyre jellemző egyedi sajátosságokkal bírnak. Lehet, hogy két ország területe nagyjából egyenlő, azonban az egyező nagyságú területek *minőségi*, pl. természetföldrajzi jellemzői (mondjuk tengerszint feletti magassága, éghajlata, vízrajza, flórája, faunája stb.) gyökeresen különbözhetnek. Az „emberi tényező” esetében a lokális (sőt egyedi, szinguláris) jelleg, a mennyiség és a minőség szembenállása még inkább nyilvánvaló.

Az intenzív mennyiségek *nem adódnak össze*. Ezer négyzetkilométer plusz ezer négyzetkilométer az kétezer négyzetkilométer. De két db. ezer méteres hegycsúcsból sohasem lesz egy kétezer méteres hegycsúcs. Ugyanez a helyzet az információ és a tudás esetében. Ha valaki Pestet, a barátja pedig Budát ismeri jól, akkor ketten együtt nem fognak eltévedni Budapesten. De két közepes sakkozó sohasem fog legyőzni egy nagymestert. Az intenzív mennyiségek inkább *átlagolódásra* hajlamosak.

Az intenzív tényezőknek *jelentésük* van. Az extenzív logikában egy kijelentés attól függően igaz, hogy mire „terjed ki” az igazságtartalma, azaz mit *jelöl*. Az intenzív logikában a kijelentés attól függően igaz vagy hamis, hogy mit *jelent*. A „kínai kommunizmus”, „szocializmus, kínai sajátosságokkal” és „konfucianus piacgazdaság” ugyanazt a társadalmi formációt jelölik (azonos az extenziójuk), de nem ugyanazt jelentik (más az intenziójuk), és **más cselekvő hozzáállást, attitűdöt váltanak ki.**

Az extenzív mennyiségekre általában a *megmaradási*, az intenzívekre a *kiegyenlítődesi* törvények vonatkoznak. **Az intenzív mennyiségek a rendszerek közötti kölcsönhatásokat jellemző dinamizáló tényezők.** Egyenlőségük (homogenitásuk) az egyensúly előfeltétele. Homogenitás hiányában megindul az extenzív mennyiségek olyan áramlása, ami az intenzívek kiegyenlítődesét eredményezi (az extenzív és az intenzív mennyiségek kölcsönösen függenek egymástól). Az extenzív mennyiségek mérlegegyenletei *áramlásegyenletek*, az intenzíveké *állapotegyenletek* (Fényes, 1971). Ez az általános modell – az egyensúly fogalmának központi szerepe miatt – a biztonságpolitikában is használható.

Ha két ország határán a felsorakozott harcokocsik mennyiségében jelentős különbség van az egyik javára, ugyanakkor a GDP tekintetében kifejezett előny mutatkozik a másik javára, abból még nem következik, hogy a harcokocsik automatikusan elindulnak egyik országból a másikba területet foglalni, mint az Irak és Kuvait esetében 1990-ben megtörtént.

Lehet, hogy a harckocsik helyett az árucseré, a működtetőke, a pénz, a szakemberek, a segélyek, esetleg a legális vagy illegális be- és kivándorlók indulnak meg, attól függően, hogy milyen akadályok (*szigetelők*), illetve milyen könnyen átjárható összeköttetések (*vezetők*) alkotják a kapcsolatok feltételrendszerét (ami egyébként az extenzív különbségek és az intenzív feszültségek kialakulásához is hozzájárul). De mik azok az intenzív inhomogenitások, amelyek az említett extenzív mennyiségek áramlását kiváltják, és mi dönti el, hogy a harckocsik vagy az üzletemberek indulnak útra? Minden bizonnyal az olyan „puha” tényezők, mint pl. a társadalmi-politikai berendezkedés, a demokrácia fejlettsége, a kulturális-történelmi hagyományok, a nemzetközi kapcsolatok természete (szövetségi viszonyok, nemzetközi szervezeti tagság), a felderítés helyzetmegítélése, az „ellenségkép” milyensége, a közhangulat, a belső stabilitás, a fenyegetettség-érzés stb. stb.

Véleményem szerint a CNP-modell és az AHP-módszer továbbfejlesztéséhez jelentősen hozzájárulna a vizsgált paraméterek „kemény” és „puha” jellemzőinek kategorizálása az extenzív-intenzív fogalompár mentén. Ez a kritériumok és az összefüggések meghatározását mind a matematikai formalizmus, mind a fogalmak jelentésének és jelentőségének értelmezése („hermeneutikája”) szempontjából jelentősen finomítaná. A „kemény” és „puha” tényezők megkülönböztetését egy olyan – a kínai gondolkodásmódra egyébként jellemző – köznapi nyelven megfogalmazott *sejtés*-szintű feltevésnek tartom, amelynek a tudományos szakszerűséggel kidolgozandó *hipotézis* szintjén az extenzív-intenzív osztályozás felel meg. **A téma részletes feltárása a CNP kutatásának új fejezetét nyithatja meg.**

3. KÍNA ÖSSZNEMZETI EREJE

3.1. Kína helye a nemzetek rangsorában

3.1.1. Kínai kutatások (1985-2006) alapján

Nézzük a nagyhatalmak CNP-rangsorát az elmúlt években folytatott kínai kutatásokból vett minták alapján! (CAS, 2003)

	USA	Japán	Franciao.	Nagy-Britannia	Németo. (NSZK)	Oroszo. (Szovjetu.)	Kína
1985	1	3	6	5	4	2	7
1989	1	4	5	7	3	2	6
1990	1	3	5	6	4	2	9
1991	1	3	11	8	4	2	5
1995	1	2	6	7	3	4	8
1996	1	2	5	6	3	4	7
1998	1	2	3	4	5	6	7
2000	1	2	5	6	4	8	7
2006 ³⁰	1	7	4	2	5	3	6

A rangszámok között van néhány „lyuk”, amit az magyaráz, hogy egy-két, ma már kínai értékelés szerint sem kifejezetten nagyhatalomnak számító országnak (Kanada, Olaszország, Dél-Afrika, Brazília) többször sikerült „befurakodnia” a „nagyok” közé.

Az USA a vizsgált 20 éves időszakban biztosan őrizte első helyét.

Japán fokozatosan feltört a második helyre, amit sokáig biztosan tartott, aztán 2006-ra szinte érthetetlenül visszaesett a 7. helyre. Ez Koizumi miniszterelnökségének időszaka, amelynek végére a második világháború óta soha nem látott mértékben romlottak a kínai-japán kapcsolatok (kölsönös területi követelések, vita a történelem megítéléséről, japán miniszterelnöki látogatások a háborús bűnösöknek is nyugvóhelyet adó Yasukuni szentélyben, tüntetések, a magas szintű hivatalos látogatások befagyasztása, katonai incidensek, a szigetország ENSZ-tagságának kínai – és ázsiai – megtorpedózása). Valószínűnek tartom, hogy a kínai szakértők – egyebek mellett – Tokió nemzetközi diplomáciai tevékenysége hatékonysági mutatóinak lerontásával „büntették” Japánt az értékelésekben. Azt is figyelembe szükséges venni, hogy a területnagyság, a lakosság korösszetétele, az energiahordozók és az ásványkincsek stb. szempontjából Japán hátrányos

³⁰ Report: China no. 6 in overall strength. People's Daily Online; english.people.com.cn 2006.01.06.

helyzetben van a többi nagyhatalomhoz képest, jobban függ a nemzetközi együttműködéstől, ezért a diplomáciai hatékonyság csökkenése súlyosabban esik latba. A kérdésre később még visszatérek.

Franciaország 1991-ben feltűnően alacsony helyezést ért el. Ez összefügghet az Öböl-háborúval, ami rámutatott a francia és az amerikai-brit haderő közötti együttműködési nehézségekre, a francia doktrinális elmaradottságra.

Nagy-Britannia 2006-ra feltört a 2. helyre. Ez a gazdasági teljesítményen túl minden bizonnyal a kül- és katonapolitikai hatékonyságnak is köszönhető, amelynek kulcs-eleme az Egyesült Államokkal folytatott szoros együttműködés.

Az NSZK 4-5. helye reálisnak tűnik. Az értékelést bizonyára pozitívan befolyásolták a kitűnő német-kínai gazdasági kapcsolatok és az EU-ban játszott „vezető” szerep. Negatívan érintheti Németország megítélését a nagyhatalmi erőrend szempontjából az, hogy nincs nukleáris fegyvere.

A volt Szovjetunió – ameddig fennállt – az USA mögött a második szuperhatalomnak számított. A Szovjetunió szétesése után Oroszország hátrébb csúszott az erőrendben, és helyzete a gazdasági, társadalmi, belbiztonsági problémák, nemzetközi befolyásának csökkenése, illetve az energiahordozók árának függvényében hullámzóan alakult.

Az 1989-es Tian Anmen-téri események nemzetközi következményei a következő évben jelentek meg a kínai értékelésekben. Utána Peking „visszakapaszkodott” a 7. helyre, ahonnan 2006-ra még egyet lépett előre. Véleményem szerint a kínai kutatók saját országuk teljesítményét, helyzetét rendkívül visszafogottan, már-már álszerényen értékelik. E mögött alighanem az is meghúzódik, hogy Peking (a belső problémák, nehézségek miatt) egyelőre nem akar nagyobb felelősséget vállalni nemzetközi téren, és különösen nem szeretné, ha gyors előretörését bárki fenyegetésként élné meg, illetve ha az USA közvetlen vetélytársának tekintené.

3.1.2. Tényezőkre bontásban és összesítésben

Ahhoz, hogy a CNP-erőrendből messzebb menő következtetéseket vonhassunk le, nemcsak a rangszámokra, hanem a mért (becsült) faktor-értékekből számított, összesített pontszám-értékekre és a tényezőkre bontott rész-összegekre is szükség van. Nézzük pl. a CICIR első kutatási szakaszának lezárultával, 1999-ben készített jelentést! Az intézet az

alábbi – a jelek szerint 10 000 pontra skálázott – értékeket adta meg a vizsgált országok 1998 végi össznemzeti erejéről (Ketizu, 2000a; 18.old.):

	USA	Japán	Franciao.	Nagy-Britannia	Németo.	Oroszo.	Kína
CNP1 („kemény”)	8371	5112	4270	4070	3918	3203	2175
CNP2 („puha”)	6090	3096	3254	2830	2710	1604	1101

A skála ilymérvű finomsága nagyfokú bizalmat, majdhogynem elbizakodottságot tükröz a mérési eljárás megbízhatósága iránt. Az viszont a metodika kezdeti bizonytalanságát jelzi, hogy a CICIR még egy becslést megadott a CNP1-re, mégpedig egy olyant, amit nem a nemzetközi piaci árakkal, hanem vásárlóerő-paritáson számoltak ki. Ez arra is utal, hogy eredetileg az összes erő-faktort pénz-egyenértékben fejezték ki, ami módszertanilag kétes, az AHP-ben ugyanis **nem pénzben, hanem hasznossági egyenértékben**³¹ számolnak. A piaci árakon és a PPP értéken mért CNP-k – a kínai kutatók szerint – a következőképpen viszonyultak egymáshoz (u.ott, 21.old.):

	USA	Japán	Franciao.	Nagy-Britannia	Németo.	Oroszo.	Kína
CNP1 (USD)	8371	5112	4270	4070	3918	3230	2175
CNP1 (PPP)	8371	4966	4254	4039	3715	3325	2629

Az USA esetében – tekintve, hogy dollárban számoltak – természetesen nincs különbség a két érték között, és a konvertibilis valutával rendelkező fejlett országoknál sincs nagy eltérés (mivel a belső árak viszonylag hűen tükrözik a világpiaci értékeket). A különbség csak Oroszország és Kína esetében pozitív előjelű a PPP javára, és egyedül Kínáé számottevő (közel 500 pont). Ez még mindig nem elég nagy ahhoz, hogy a végső erősorrenden változtasson, napjainkra azonban gyökeresen megfordult a helyzet. Nézzük a 2005-ös GDP adatokat USD-ben és PPP-értéken (EIU³², 2006):

	GDP (mrd. USD)	GDP (mrd. PPP)	GDP/fő (USD)	GDP/fő (PPP)
USA	12473	12473	42180	42180
Japán	4605	4021	36150	31560
Kína	1912	8116	1460	6210

³¹ utility value

³² Economic Intelligence Unit

Most elég ezt a három országot vizsgálni, mert Kína közben PPP-értéken „dobogós helyre” került. USD-ben a japán GDP több, mint kétszerese a kínainak. PPP-értéken viszont a kínai a kétszerese a japánnak. Fordult a kocka! Végül is akkor hányadik Kína a nemzetek rangsorában a gazdasági teljesítmény tekintetében? És hányadik az össznemzeti erő terén? Ezt a jelenlegi gazdaságstatisztikai módszerek mellett szinte lehetetlen megállapítani. Az biztos, hogy a japán gazdaság felülértékelt (a magas árakkal a belső piacot védik a külföldiekkel szemben, és a bevándorlási szándékoknak kívánnak eleve gátat szabni, továbbá extraprofitra tesznek szert), a kínai gazdaság viszont többszörösen alulértékelt. Kína a nemzetközi versenyben „sötét ló”, amelyről még utólag is nehéz megmondani, hogy hányadik helyen „futott be”.

A hiba azonban nem csak a kínaiak „készülékében” – azaz statisztikai módszereiben – van. Az egész nemzetközi pénzügyi (vagyis információs és szabályozási) rendszer rossz, mert a „dollár-hegemónián” alapul (Liu, 2004).

Egy jellemző példa a statisztikák megbízhatóságára: Az Ernst&Young, rangos nemzetközi pénzügyi értébecslő (könyvelő) cég 2006. május közepén visszavonta csak néhány héttel azelőtt megjelent értékelését a négy legnagyobb kínai kereskedelmi bank behajthatatlan követelésállományáról (amit több, mint 900 milliárd dollárra becsült). Az utólag korrigált érték az eredeti közleményben megjelentnek mindössze egyheted része (Ernst&Young, 2006).

3.1.3. Kemény tényezők

Ezek után nézzük a fő (kemény) erő-faktorok adatait a CICIR vizsgálatából (Ketizu, 2000; 21.old.).

	USA	Japán	Kína	Oroszo.	Németo.	Franciao.	Nagy-Britannia
Gazdaság	8924	6670	2511	2424	5143	4820	4850
Technika	9492	8641	1337	3124	6276	6904	6077
Hadügy	9503	1338	1068	3172	1222	2085	2183
Erőforrás	3330	1401	4621	5210	1289	1918	1792

Ami „ránézésre” figyelemre méltó: A kínai gazdaság már 1998-ban megelőzte az oroszot, az erőforrások terén viszont Oroszország vezeti a világranglistát, Kína előtt. Az USA három hatalmi dimenzióban „szuperhatalom”, Japán pedig technikai téren veszi fel a „kesztyűt” még az USA-val szemben is. Egyetlen országnak sincs a maximális 10 000 pontot

még csak megközelítő (természeti) erőforrás-tartaléka sem, vagyis az államok a nyersanyag- és az energia-ellátás terén egymásra utaltak.

Vajon mi indokolja, hogy ezen a makro-tényezőkre bontott listán Kína a harmadik helyen szerepel? Elvileg a sorrend nem különbözhetne a CNP1, CNP2 táblázatokban közölttől. Talán a CICIR kutatói maguk is érezték, hogy a számok „csalókák”, és Kína öt megillető helye előrébb van a kétes jelzőértékű statisztikai adatok alapján számítottnál. Azt mindenesetre nem mulasztották el hangsúlyozni, hogy a védelmi (katonai) ráfordításokat nézve Kína az utolsó helyen áll a nagyhatalmak között. A katonai költségvetés és a hadiipari kapacitás (a világ 100 legnagyobb hadiipari vállalata közé tartozó nemzeti vállalatok száma) számításakor a SIPRI adatait vették figyelembe. Arról viszont az elemzésben nem találunk említést, hogy készítették-e becslést a védelmi ráfordítások PPP-ben számított reálértékéről. Anélkül ugyanis az elemzés kissé egyoldalú.

Egyértelmű túlzás, hogy az USA katonai ereje a kínainak több, mint kilencszerese. A CNP definíciójából következik, hogy az erőfaktorokat nem lehet egymástól elszakítva vizsgálni. Kína területének nagysága, lakosságának lélekszáma, haderejének méretei, geostratégiai helyzete stb. okán sokkal nagyobb visszatartó erőt képvisel, mint azt a 9,5:1 arányú „lecsupaszított” katonai erőviszonyok alapján bárki gondolhatná. Feltehető a kérdés: ha valóban ekkora lenne az Egyesült Államok fölénye, akkor miért nem tudta Washington több, mint 50 éven át a koreai kérdést megoldani? (Wang, 2006)

Az adatokat a kínai kutatók több szempontú részletes matematikai elemzésnek vetették alá, hogy támpontokat nyerjenek az egyes országok várható (célszerű) fejlesztési-együttműködési-versengési stratégiáinak kipróbálása céljából. Így pl. a kategóriánkénti pont-különbségek elemzésével, összegzésével és páronkénti összehasonlításával az „utolérési” esélyeket próbálták felmérni, faktoranalízissel pedig a fejlődési modell szerinti országcsoportokra bontották a nagyhatalmakat. Megállapították, hogy az USA egyedülálló mintát követ, önmagában külön kategória. Viszonylag egységes csoportot alkot Japán, Németország, Franciaország és Nagy-Britannia: természeti erőforrásaik hiányosak, gazdasági, tudományos-technikai és katonai erejük között nincs nagy különbség. Külön csoportként kezelendő Oroszország és Kína, amelyek természeti erőforrásokban gazdagok, gazdasági erejük viszonylag gyenge, tudományos-technikai szintjük pedig közel áll egymáshoz. A CICIR úgy véli, hogy a CNP-adatok faktor-analízise világosan értelmezhető és magas tudományos értékkel bíró következtetések levonására teremtett alkalmat (u.ott, 25.old.).

2.1.4. Súlyozás nélkül

Ugyanazon adatokból kiindulva, a kutatói megközelítések szempontjainak függvényében különböző elemzések láttak napvilágot. A CICIR időszakos kutatási jelentéséhez fűzött egyik értékelés szerint (Ketizu, 2000 b) Kína a katonai erőt tekintve – egy súlyozások nélküli számítási módszer alapján – utolérte Japánt és Németországot.

A kimutatás nyolc kemény faktorra bontva, egy 10-es skálán osztályozva – az USA-t alapul véve – hasonlítja össze az országok CNP-jét, a következő táblázat szerint (a hét „nagyhatalmon” kívül Izrael, India és Tajvan adatait is közölve).

	Technika	Haderő mérete	ipar	Hadiipar, haditech.	Katonai vezetés	Gazdasági potenciál ³³	atomfegyverek	Lakosság minősége ³⁴
USA	10	10	10	10	10	10	10	10
RUS	7	7	6	7	8	8	9	9
CHN	5	10	9	5	7	11	4	5
FRA	8	4	5	4	10	5	3	11
GBR	7	4	5	4	10	5	3	11
JPN	6	4	7	3	10	6	0	12
GER	6	4	6	3	10	6	0	12
ISR	8	3	1	2	10	1	2	12
IND	5	8	2	2	5	9	2	4
TWN	5	3	1	1	6	2	0	6

Ennek a megközelítésnek (a rész-pontszámok összeadásának) nagy hátránya, hogy a faktorokat nem súlyozza. A faktorokra bontott táblázat ugyanakkor más jellegű elemzést lehetővé tesz, pl. ún. rendstatisztikai módszerek alkalmazását. Így páronként összehasonlítható az egyes országoknak a tényezők szerinti rangsorban elfoglalt helye, és a közöttük lévő (mármint a rangszámok közötti) különbség mértékének szignifikáns volta (a rendstatisztikai módszerek leírását magyarul ld. pl. Hajtman, 1971).

Az összpontszámok közötti különbségek jelentősége azért is megkérdőjelezhető, mert mennyiségi és minőségi (vagy inkább extenzív és intenzív) mennyiségeket egyaránt mértek, és a közöttük lévő összefüggés természete nem tisztázott. Ha összeadjuk Franciaország és Nagy-Britannia pontszámait, akkor nagyobb értéket kapunk, mint az Egyesült Államok összpontszáma. Márpedig aligha feltételezhető, hogy e két ország együtt „erősebb”, mint az USA egymaga (Wang, 2006). Mint említettem, az intenzív mennyiségek nem összeadódnak, hanem átlagolódnak. Értelmetlenség mondjuk két ország technikai fejlettségi szintjét

³³ erőforrások és lakosság

³⁴ kultúra, oktatás, iskolázottság, szaktudás

összeadni (és ezzel megállapítani, hogy „együtt” másfélszer olyan fejlettek, mint az Egyesült Államok). De ugyanígy értelmetlen annak kimondása is, hogy Kína – haderejének méretei, mennyiségi mutatói alapján – katonai téren megelőzte Japánt és Németországot, anélkül, hogy figyelembe vennénk a technikai színvonalbeli különbségeket.

Az összpontszámok:

	USA	RUS	CHN	FRA	GBR	JPN	GER	ISR	IND	TWN
CNP	80	61	56	49	49	47	47	39	37	24

A katonai erőviszonyok megítélésekor egyébként is óvatosan kell eljárni. Nem hagyható figyelmen kívül a földrajzi, környezeti, geostratégiai, szövetségesi és más puha erőfaktorok módosító szerepe. Régi igazság, hogy „a puding próbája az evés.” De mi lenne a hasonló számvetések próbája? Ma már (a 21. században) nehéz elképzelni olyan forgatókönyvet, amiben Kína és mondjuk Németország „páronként”, egy az egyben szembeállítva összemérhetné katonai erejét.

3.2. Előrejelzések

A tudományos kutatás (és a gyakorlati alkalmazás) legérdekesebb része az előrejelzés. Ehhez a 10 év távlatában visszamenőleg rendelkezésre álló CNP idősorokat és a becsült növekedési ütemeket (valamint azok különbségeit) használták fel. Két becslés készült, egy rövid- és egy hosszú távú. A rövid távú becslés az 1999-2001. évekre szólt, és az alábbi táblázatban foglalható össze (Ketizu 2000a, 28. old.)

	USA	Japán	Kína	Oroszo.	Németo.	Franciao.	Nagy-Britannia
1999	8476	4978	2173	3228	3952	4324	4103
2000	8504	4660	2182	3235	3925	4306	4120
2001	8589	4584	2205	3249	3976	4247	4170

A hosszú távú becslés keretein belül 1998-tól kezdődően 3%-os amerikai, 7%-os (optimista), 6%-os (realista), 5%-os (pesszimista) kínai növekedési ütemet feltételezve Kína össznemzeti ereje 2034-re, 2045-re avagy 2068-ra érhetné el az USA erejét. Franciaországot Kína 18, 23 vagy 35 év alatt érhetne volna utol. Ezzel kapcsolatban szögezzük le, hogy Kína gazdaságának növekedési üteme nem 5-7%, hanem 10% körüli, katonai költségvetésének növekedési üteme szintén kétszámjegyű, ráadásul már az 1998-as adatok is erősen

alábecsültek voltak. Továbbá nem vették figyelembe az USD és a PPP-értékek közötti különbségek torzító hatását, és a puha faktorok módosító – szintén Kína javára szóló – szerepét sem. Az össznemzeti erő területén Kína már ma megelőzi Franciaországot, és valószínűleg összes többi versenytársát, kivéve az Egyesült Államokat. Az USA-hoz képest Kína több természeti – és nemsokára talán (a minőséget is figyelembe véve) több emberi – erőforrással rendelkezik, és a legmarkánsabb gazdasági mutató, a GDP tekintetében (PPP-n számolva) bizonyosan hamarabb utoléri, mint 2034. Ha az USA meg is őrzi katonai és tudományos-technológiai elsőségét, a 21. század hatalmi viszonyai akkor is már egy emberöltőn belül egészen más képet fognak mutatni, mint alig másfél évtizeddel ezelőtt, a hidegháború végén.

A CASS egy hasonlóan „merész” becslést készített az 1990-es és 2000-es saját adatai alapján a 2010-ben várható helyzetről. Ugyanazzal a metodikával Pillsbury az adatokat 2020-ig extrapolálta (Pillsbury, 2000). Az „eredményt” a következő táblázat tartalmazza. A feltüntetett CNP-mérőszámok után zárójelben a hozzájuk tartozó rangszámok szerepelnek.

<i>Ország</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2020</i>
USA	279 (1)	241 (1)	213 (1)	192 (2)
Japán	162 (3)	184 (2)	206 (2)	228 (1)
Németország	161 (4)	162 (3)	163 (3)	164 (3)
Franciaország	129 (5)	141 (4)	150 (4)	157 (4)
Olaszország	115 (7)	125 (6)	137 (5)	151 (5)
Nagy-Britannia	116 (6)	116 (7)	115 (7)	115 (8)
Kanada	100 (8)	92 (9)	86 (10)	81 (10)
Ausztrália	78 (10)	71 (11)	66 (12)	62 (12)
Dél-Afrika	36 (15)	34 (16)	32 (16)	30 (16)
Szovjetunió	184 (2)	-	-	-
Oroszország	139 ³⁵ (4)	131 (5)	121 (6)	108 (9)
Kína	94 (9)	102 (8)	110 (8)	118 (7)
India	51 (13)	53 (13)	55 (13)	57 (13)
Indonézia	34 (16)	37 (15)	39 (15)	40 (15)
Dél-Korea	70 (11)	87 (10)	105 (9)	124 (6)
Brazília	62 (12)	69 (12)	75 (11)	80 (11)
Mexikó	46 (14)	49 (14)	51 (14)	52 (14)
Egyiptom	30 (17)	26 (17)	23 (17)	21 (17)

³⁵ „retrospektíve” becsült adat

A táblázat tanulmányozása után az az érzésünk, hogy vagy a kiindulási adatokkal nem stimmel valami, vagy az előrejelzési metodikával. Bár még nem írunk 2010-et, tehát elméletileg a folyamatok alakulásában akár olyan fordulat is bekövetkezhet, ami a közölt értékekhez és rangsorhoz közelíti a helyzetet, a mai világ ismeretében mégis kijelenthetjük, hogy az előrejelzés csődöt mondott. A hosszú távú extrapoláció során a kis eltérések, bizonytalanságok megsokszorozódtak, az adatok szétestek. Az országonkénti tendenciák monoton növekvő vagy csökkenő jellegéből arra lehet következtetni, hogy az extrapoláció lineáris volt, és ez – mint már láttuk – a bonyolult rendszerek esetében (mint amilyen a nemzetközi rendszer is) hiba.

Az még rendben van, hogy az USA CNP-je folyamatosan csökken (ahogy kivételezett szuperhatalmi státusa meggyengül, és a nemzetközi rendszer egypólusúból többpólusúba vált át), bár itt is inkább csak relatív csökkenésről célszerű beszélni. De 2020-ra éppen Japán fogja megelőzni? A közeljövőben inkább Kína lehet a „kihívó”. Ehhez képest a kínai CNP-re adott becslés – noha monoton növekszik – rendkívül szerény. Kína már most előrébb tart, mint a 2020-ra jelzett 7. hely.

A német és francia várható előkelő helyezéssel egyelőre nem érdemes vitatkozni. De Olaszország jövőre nézve „bebetonozott” 5. helye, különösen Nagy-Britannia 8. helyéhez képest – jelenlegi ismereteink szerint – már megalapozatlannak látszik. Viszont figyelemre méltó (és lehet, hogy „beválik”) a Dél-Korea 6. helyére tett előrejelzés.

Oroszország kilátásait hosszú távon aligha lehet nagy biztonsággal megjósolni. A 20. éven keresztül folyamatos, gyorsuló ütemű romlás mindenestre erősen pesszimistának látszik. Feltűnő még India stabil 13. helye (mind a 4 időszakban!), különösen annak tükrében, hogy Indiát sok szakértő Kína egyértelmű versenytársának tekinti a 2-3. helyért folyó küzdelemben.

3.3. Gazdaság, technika

3.3.1. Gazdasági indikátorok: GDP, PPP, export-import, FOREX, FDI

Kína gazdasági teljesítménye a nemzetközileg általánosan elfogadott fő mutató, a GDP értéke alapján 2005-ben nemzetközi áron 2,3 trillió USD-vel a világon a negyedik,³⁶ PPP-n számolva a második legnagyobb. A vélemények eltérőek a tekintetben, hogy melyik (az USD vagy a PPP) érték a mérvadó a nemzetközi összehasonlítás szempontjából. Pillsbury úgy véli, hogy a PPP „félrevezető”, mert vásárlóerő-paritáson **Kína már 1990-ben a világ**

³⁶ „China raises 2005 growth rate...” in AP, China Daily, 2006.08.30.

második legnagyobb gazdasága volt, ezzel szemben nemzetközi árfolyamon ugyanekkor csak a 10. (Pillsbury, 2000).

Véleményem szerint az adatok közötti kiáltó ellentmondás – a statisztikai módszertan gyengeségein túl – fordítva, a szokványos USD-elszámolás félrevezető voltaként is értelmezhető. Az, hogy ki melyiket fogadja el inkább mérvadónak, attól is függhet, hogy a különböző módszertanok közül melyiknek az alkalmazásával kapunk az értékelő számára „hihetőbb” rangsort. Ez viszont tág teret adhat a szubjektivitásnak. A világelsőségre kényes amerikai felfogásnak valóban hihetetlen lehet, hogy Kína rohamosan megközelíti, és – ha a tendencia változatlan marad – hamarosan meg is előzheti az Egyesült Államokat. Aki viszont a „kínai fenyegetés” teóriájának híve, az nézetei igazolását láthatja az előfeltevései mentén összeválogatott indikánsok (PPP) értékének alakulásában.

A kérdés mindenesetre rövidesen ál-problémává válhat. A kínai GDP USD- és PPP értékei alapján számolt rangsorolásokban ugyanis egyre kisebb a különbség (ma már csupán két helyezés). Második vagy negyedik? Bármelyik módszertan mellett tegyék is le a voksot, a kutatók a kínai gazdaság volumenének (legalább) harmadik helyezésében biztosan ki tudnának egyezni.

A PPP becslése azért is jobban közelít a tényleges teljesítmény (kibocsátás) értékéhez, mert a kínai pénznem, a jüan valuta-árfolyama – érdekes módon elsősorban éppen az amerikai „vádak” szerint – mesterségesen alacsonyan tartott, nem tükrözi a valós értékarányokat. A nemzetközi kereskedelemben forgalmazott kínai árucikkek jóval kevesebbe kerülnek, mint amennyi a tényleges értékük. Az USA egyenesen a jüan konvertibilitásának bevezetését, az árfolyampolitika útján való export-ösztönzés megszüntetését és a kínai pénz 25%-os felértékelését követeli. Véleményem szerint a jüan majdani szabad átválthatósága (ami egy fokozatos folyamat végállomása lesz) azt fogja eredményezni, hogy a nemzetközi árak meghatározásában a jüan – a kínai árak mennyiségéhez igazodva – meghatározó szerephez jut a dollár, az euro és a yen mellett. Következésképpen a világpiaci árszínvonal csökkenni fog, azaz bebizonyosodik, hogy jelenleg nemcsak a kínai árak alulértékeltsége, hanem a „nyugati” árak felülértékeltsége is közrejátszik a torz árarányok kialakulásában. Ennek részletes tárgyalása már kívül esik az értekezés témáján, az a folyamodványa viszont idetartozik, hogy az amerikai (nyugat-európai, japán) árucikkek (pl. TV-k, számítógépek stb.) – köztük kettős rendeltetésű technológiák – műszaki színvonala, tudástartalma nem annyival jobb a kínainál, mint azt az árkülönbségük sugallja. Úgy is mondhatjuk, hogy mind a kemény (gazdasági, katonai, technológiai) érdek, mind a puha presztízs-szempontok megnehezítik a kínai CNP objektív értékelését.

A CNP egyik módszertani sajátossága, hogy a számvetéshez összegzésre van szükség, a mutató értelmezése viszont megköveteli, hogy azt újra tényezőkre bontsuk és feltárjuk szerkezetét, az elemei közötti összefüggéseket. Mindez – a vizsgálat tárgyának (szuverén országok) jellegéhez igazodva természetesen makro-szinten történik. Az egész folyamat célja, hogy az alkalmazást (előrejelzést, stratégia-kialakítást) megelőzően – **a „józan ész” szemszögéből** – ellenőrizzék a fő faktorok értékeinek ellentmondásmentességét, belső konzisztenciáját, összhangját, elfogadhatóságát.

Az alábbiakban ismertetem következtetéseimet a kínai gazdasági kilátásokról. A kiindulópontot képező makro-szintű statisztikai adatokat a Függelék tartalmazza. Az adatokból és a következtetésekből kitűnik, hogy Kína gazdasága a világon legalább a harmadik (de inkább a második) legnagyobb, úgy abszolút értékben (USD-ben és/vagy PPP-ben), mint a CNP-t alakító hatásai (nemzetközi erőviszonyok módosulása, érdekérvényesítő képesség, befolyásolási potenciál) tekintetében.

3.3.2. Következtetések, kilátások:

(1) Kína gazdasági növekedése és fejlődése hosszú távon fenntartható. Miközben a gazdaságszerkezet folyamatosan változik és az intenzív (fejlődési) tényezők mind jelentősebb szerephez jutnak, az extenzív (növekedési) tartalékok még távolról sem merültek ki, sőt újabb lehetőségek tárulnak fel. Mindez a belső piac nagyságával, a fejlődés területi és társadalmi egyenlenségeivel és a kínai gazdaság nemzetközi beágyazottságával függ össze.

A reform és a nyitás előnyös hatásait eddig elsősorban Kína keleti részének keskeny tengerparti sávjában lehetett élvezni. Az Állami Tervhivatal jogutódja, a Nemzeti Fejlesztési és Reform-Bizottság (NDRC)³⁷ új területfejlesztési programjai Nyugat-Kínát (NDRC, 2006), Tibetet (Kurlantzik, 2006), a középső és az észak-keleti országrészt³⁸ célozzák meg.

Az urbanizáció a kínai gazdasági-társadalmi fejlődés tudatosan vállalt és ösztönzött fő sodra. Kína falusi agrár-országból a szemünk előtt válik urbanizált, ipari-kereskedelmi nagyhatalommá, annak minden előnyével és árnyoldalával együtt. A városi lakosság jelenleg 39%-os aránya 2020-ra 50%-ra emelkedik. Ehhez évente 500 millió m² lakást kell építeni. Kínában ma egy év alatt többet építkeznek, mint az egész EU-ban 10 év alatt. Évente 10 millióval nő a városlakók száma, ami most 542 millió (az 1300 millióból). Az ország 660 városából 171-nek van 1 milliónál több lakosa. A GDP 70%-át a városok állítják elő. A 11.

³⁷ National Development and Reform Commission

³⁸ Xinhua, China Daily, 2006.03.27.

Ötéves Terv keretében 300 új várost építenek, és a milliós nagyvárosok száma 200-ra nő (Jao, 2005).

Kínában gyártják, és/vagy veszik a világon a legtöbb mobiltelefont, a legtöbb számítógépet, a legtöbb polgári repülőgépet, a legtöbb légkondicionálót stb. (Corpus, 2006). 2006-ban Kína Japánt megelőzve a világ második legnagyobb autógyártó és felvevő piaca lett.³⁹ 2006 végén 137 millió Internet-felhasználó volt Kínában (ebből több, mint 100 millió szélessávú összeköttetés), amivel a világon a második az Egyesült Államok után (Li, 2007). A kínai mobiltelefon-tulajdonosok száma 2006 végén elérte a 459 milliót, és évente kb. 50 millióval nő.⁴⁰ Az ágazatban még legalább kétszer ennyi bővítési lehetőség rejlik, hiszen az ellátottság a fejlett országokban (Magyarországon is) a lakosság lélekszámához viszonyítva 99% körüli. A kínai piac bővítésére nemzetközi monopóliumok, egész nemzetgazdaságok fejlesztési terveit lehet alapozni. Ezt teszi pl. a finn NOKIA, amely évente több tízmillió telefont ad el Kínában, és 2006-ban megkezdte nemzetközi tevékenységeit összefogó irodájának, gyártási és kutatás-fejlesztési központjának Pekingbe költöztetését (Li, 2006).

A fenntartható növekedés objektív feltételeit egészítik ki a szubjektív tényezők, úgymint:

- a reformok melletti kormányzati elkötelezettség: WTO-vállalások teljesítése,⁴¹ piac-liberalizáció;
- a politikai akarat tettekre váltása, ami többek között a fejlesztési célú központi infrastrukturális beruházásokban mutatkozik meg (IOSC⁴², 2005);
- a vállalkozói réteg, illetve a lakosság ambíciósintje – ld. pl. a befektetéseket közvetve ösztönző, világviszonylatban kiugróan magas 50% körüli megtakarítási rátát (Morrison, 2006);
- a falvakban felszabaduló munkaerő mobilitási készsége (Xiao, 2006).

(2) Kína – ellentmondásokról és feszültségekről sem mentesen – szervesen beépült a világgazdaságba. Kína ma a világ harmadik legnagyobb kereskedő nemzete, az USA és Németország mögött. Az USA, az EU, Japán és Kína kétoldalú gazdasági-kereskedelmi kapcsolataikban kölcsönösen egymás legfontosabb partnerei, akik az első három helyen osztoznak. 2004-ben **az EU lett Kína legnagyobb kereskedelmi partnere.** Mint a Financial Times megállapította: „Három évvel a WTO-hoz való 2001-es csatlakozás után Kínának a világkereskedelemre gyakorolt hatása többé nem egyszerűen jelentős, hanem egyenesen létfontosságú.” (idézi Johnson, 2005).

³⁹ Xinhua, China Daily, 2007.02.19.

⁴⁰ Xinhua, China Daily, 2006.11.25.

⁴¹ China Daily/FT: China's WTO entry recasts economic landscape. 2006. 12.11.

⁴² Information Office of the State Council (Az Államtanács Tájékoztatási Hivatala)

(3) Fentiek miatt várható, hogy **fennmarad a külföldi vállalatok befektetési hajlandósága** Kínában. Az ország ma a nemzetközi tőkebefektetések második legnagyobb felvevő piaca az Egyesült Államok után (Morrison, 2006).

(4) **Kína nem „buborék”-gazdaság, nem fog váratlanul „kipukkadni”, összeomlani.** Egyes ágazatok és társadalmi csoportok – a szerkezetátalakítással, a fejlődés ellentmondásaival összefüggésben – nehéz helyzetbe, akár válságba is kerülhetnek, de ez a gazdaság egészére nem lehet döntő befolyással. Egy tanulmány az alábbi nyolc „töréspontot” tárja fel, amely veszélyeztetheti Kína hosszú távon fenntartható gyors fejlődését (Wolf, 2003). A zárójelben az adott faktor határértéket meghaladó érvényesülése esetén várható hatás becsült értéke, a GDP-csökkenés százalékában.

- i. munkanélküliség, szegénység, társadalmi nyugtalanság (0,3-0,8%)
- ii. korrupció (0,5%)
- iii. AIDS és más járványok (1,8-2,2%)
- iv. vízhiány és környezetszennyezés (1,5-1,9%)
- v. növekvő energiaéhség, emelkedő árak (1,2-1,4%)
- vi. a pénzügyi rendszer és az állami vállalatok gyengesége (0,5-1%)
- vii. a külföldi tőkebefektetések esetleges visszaesése (0,6-1,6%)
- viii. potenciális katonai konfliktus Tajvannal (1,0-1,3%)

A szerző rámutat arra is, hogy ezek a tényezők összefüggnek, és egyikük bekövetkezése a másik bekövetkezési esélyét és súlyosságát növelheti. Azt azonban ő sem várja, hogy a kínai gazdaság hamarosan összeroppanjon, mert miközben annak valószínűsége, hogy egyik negatív „forgatókönyv” se következzen be, igen csekély, annak valószínűsége, hogy mindegyik egyszerre következzen be, még csekélyebb (u.ott). Véleményem szerint a feltüntetett faktorok hatása nem a kínai GDP csökkenését eredményezi, hanem az amúgy is veszedelmesen gyors (a túlfűtöttség jeleit mutató) növekedési ütem mérséklődését. Ez tükröződik vissza a következő évtizedre várt növekedési ütemnek a jelenlegi kétszámjegyűről 8%-ra módosításában.⁴³

A negatív faktorok hatásának fenti szemléletű, tizedszázalék-pontosságú mennyiségi latolgatását megalapozatlannak tartom. Például a nemzetközileg kiemelt figyelmet keltő 2003-as SARS-járvány GDP-növekedésre gyakorolt hatása elenyésző volt, holott a „modell” szerint 2% körüli csökkenést kellett volna eredményeznie. Ehelyett az első félévben

⁴³ China's GDP to grow a bit slower...(Xinhua, China Daily, 2007.02.20.)

mindössze 1%-os csökkenés következett be (a növekedésben 9%-ról 8%-ra)⁴⁴, ami az év végére 1%-os plusz növekedéssé (10%-ra) változott. A kínai vállalkozók ugyanis rendkívül rugalmasan reagáltak az üzletkötési feltételek látszólag veszedelmes romlására, nevezetesen, hogy a személyes találkozók lehetősége – a fertőzéstől való félelem miatt – szinte teljesen megszűnt. A megoldás: az üzleteket telefonon és interneten keresztül kötötték. Az internetes ágazatban a vezető cégek egyenesen extra-profitra tettek szert.⁴⁵

(5) Az eddig tartott stabil növekedési pálya igazolja, hogy a kínai vezetés, a társadalom, az üzleti és a tudományos élet **hatékony eszközökkel és módszerekkel rendelkezik** az időközben óhatatlanul felmerülő akadályok leküzdésére, **a válságok kezelésére**.

Az elméleti kutatások és gyakorlati tevékenységek egyik, gyorsan fejlődő iránya a válságkezelés kínai szervezetének és módszertanának kidolgozása, részben a nyugati tapasztalatokra támaszkodva. A CICIR, amely a politikai döntéseket közvetlenül leginkább befolyásolni képes tudományos intézmény, külön Válságkezelést Kutató Központot hozott létre, amely rendszeresen publikálja eredményeit (Yang, 2003). Egy jelentős tudományos kutató műhely jött létre a Qinghua Egyetemen is, azóta, hogy a kínai Doktori Tanács Társadalomtudományi Tagozata a közigazgatási (public administration) szakágazaton belül a válságkezelést is felvette a támogatandó kutatási témák közé (Yang, 2002).

Megkockáztathatjuk, hogy Kínát, akárcsak a múltban, a jövőben is sorozatos nagy válságok rázhatják meg. Ez a következtetés a mai kínai fejlődés ismeretlen tényezőinek sokaságából és a járulékos kockázatok tagadhatatlan meglétéből ered. Ugyanakkor a kínai válságkezelő szisztéma növekvő hatékonyságát jelzik az olyan – egyébként széles körben kritikus megítélést kiváltó – hatalmas tömegkatasztrófák, mint pl. a négymilliós Harbin vízellátását kétségessé tevő ipari baleset (2005); a járványveszélyek, mint a SARS (2003) és a madárinfluenza (2004); a nemzetközi incidensek, mint az amerikai E-3 repülőgép összeütközése kínai vadászgéppel és utána engedély nélküli leszállása Hainan-on (2002); vagy a tajvani elnökválasztások befolyásolásának kísérlete, és a Kína számára kedvezőtlen eredmények pekingi fogadtatása (1996). Ezek kezelését és utóhatásait figyelembe véve nehezen tudok elképzelni bármekkora válságot, amely Kína stabilitását, dinamikus fejlődését önmagában veszélyeztethetné. Ami veszélyes lehet, az a válságokra adott helytelen reakció, a nyugalom elvesztése, a pánik, az erőszak, a kapkodás, a higgadt mérlegelés esetleges hiánya – és mindezek a kockázati faktorok az utóbbi időben egyre kevésbé jellemzőek a mai kínai vezetésre.

⁴⁴ GDP jumps 8.2% in first half despite SARS. (Xinhua/China Daily 2003.07.14.)

⁴⁵ Sohu revenue soars on SARS (China Daily, 2003.07.24.)

Peking felelős, konstruktív magatartást tanúsított az ázsiai valutaválság idején (1997-ben), megbízható partnernek mutatkozik a nemzetközi kapcsolatokban és hatékony, önerőre és nemzetközi együttműködésre építő válságkezelési mechanizmust alakított ki (részben a SARS járvány tapasztalatainak feldolgozásával). A kínai válságkezelési modell kiállja a nemzetközi összehasonlítást.

(6) A külkereskedelem áruszerkezetének változásaiból leszűrhető az a következtetés, hogy a nemzetközileg piacképes kínai áruk technikai színvonala, tudástartalma fokozatosan emelkedik. Kína képes magas szintű technikai, technológiai igények, minőségi követelmények kielégítésére, és egyes részterületeken a csúcstechnológia meghonosítására, alkalmazására, sőt önálló kifejlesztésére.

3.3.3. Technika

Az Állami Minőségfelügyelet (AQSIQ)⁴⁶ és a Központi Statisztikai Hivatal felmérése szerint Kína gyártástechnológiai versenyképességi indexe folyamatosan emelkedik, és 2004-re elérte a 78,9%-ot. Hét, magas technológiai szintű iparág (elektronikus távközlés, általános gépi berendezések, mérőműszerek, különleges eszközök, vastartalmú és egyéb fémipari termékek, elektromos gépek) versenyképességi indexe elérte a 80%-ot. A legfejlettebb gyártástechnológiát a távközlési berendezések, számítógépek és más elektronikai eszközök terén alkalmazzák (ezek versenyképességi indexe 83,72% volt).⁴⁷

A Pekingben 2006 januárjában megrendezett 4. Országos Tudományos-Technológiai Konferencia egy „innováció-orientált nemzet” építésére hívott fel.⁴⁸ A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága (KKP KB) és az Államtanács közösen adta ki a Nemzeti Közép- és Hosszú Távú Tudományos-Technológiai Fejlesztési Tervet a 2006-2020-ig terjedő időszakra. A Terv 11 kulcs-iparágat nevez meg mint a jövőbeni műszaki fejlesztések gyújtópontját, mégpedig: energiahordozók és víz-erőforrások, bányászat, környezetipar, mezőgazdaság, gyártástechnológia, híradás és szállítás, információipar és szolgáltatások, egészségügy és népesedés, városfejlesztés, közbiztonság, **nemzetvédelem**.⁴⁹

⁴⁶ State General Administration for Quality Supervision and Inspection and Quarantine

⁴⁷ China aims to become a creative power. In: People's Daily Online, www.english.people.com.cn 2006.09.15.

⁴⁸ Try to build an innovation-oriented nation. In: People's Daily Online, www.english.people.com.cn 2006.01.10.

⁴⁹ China to accelerate technological development of 11 key industries. In: People's Daily Online, www.english.people.com.cn 2006.02.09.

A dokumentum alapján készülnek az ágazati fejlesztés-politikák. Az Állami Tudományos-Technológiai és Hadiipari Bizottság (COSTIND)⁵⁰ a következő 15 évre (2006-2020) az alábbi tevékenységi (fejlesztési) prioritásokat határozta meg a hadiiparban:

- a) Új, csúcstechnikai fegyver-rendszerek;
- b) Kettős rendeltetésű csúcstechnológiák;
- c) Hadiipari gyártástechnológiák;
- d) Alap- és „élenjáró” (forradalmian új, „frontier”) technológiák;
- e) Műszaki újítások.

A terv nagy gondot fordít a fejlesztések humán és technikai infrastruktúrájának bővítésére, ennek keretében alágazati „agytrösztök” létrehozására, számos új védelmi kutató központ, kísérleti laboratórium és K+F bázis létrehozására, továbbá a civil és a katonai területeken folytatott nemzetközi együttműködésre.

3.3.4. Haditechnika: gépesítés és informatizálás

A jövő kínai hadserege magas fokon **gépesített és informatizált, digitalizált**, csúcstechnológiájú, új fegyverzettel felszerelt haderő lesz. Ezek a jellemzők többek között az űrtechnika, a repülőtechnika, a hajózás, a nukleáris energetika és -fűtőanyagok, valamint az információs technológia terén nyilvánulnak meg, mind a katonai, mind a polgári alkalmazásokban. Különleges programtámogatásban részesül a hadászati szállító repülőgépek, a nyomottvizes és a magas hőmérsékletű, gázhűtéses reaktorokkal felszerelt nukleáris erőművek, az ember-vezette űrhajók fejlesztése, valamint a Hold kutatása.⁵¹

2008-ban tervezik a „Shenzhou 7” hordozórakéta indítását három űrhajóssal, akik közül egy űrsétát fog végrehajtani. A „Shenzhou 8” és -9 rakéták összekapcsolásával 2010-ig kipróbálják egy állandó űrállomás építésének kulcs-mozzanatát (a „dokkolást”).⁵² Kína 15 éven belül embert juttathat a Holdra (Zhao 2007a).

Ouyang Ziyuan, a kínai holdprogram vezető kutatója egy tanácskozáson rámutatott, hogy a NASA 1960-as, 70-es években folytatott Apollo-programja az amerikai tudomány, a technika és a gazdaság ugrásszerű fejlődését eredményezte. A Hold kutatása Kína számára azért is megkerülhetetlen feladat, mert egy sikeres leszállás égi kísérőnkön **az össznemzeti erőt demonstrálná**, növelné Kína nemzetközi tekintélyét, és a kínai nép egységét. A holdraszállás ugyanolyan mérföldkő lenne az ország tudományos-technikai haladása

⁵⁰ Commission of Science, Technology and Industry for National Defense

⁵¹ China unveils plan for developing defence technologies. In: People's Daily Online, www.english.people.com.cn 2006.05.26

⁵² China's astronaut to spacewalk in 2008. China Daily, 2007.03.05.

megítélésében, mint az ember-vezette űrhajó sikeres útja, vagy műholdak földkörüli pályára állítása. Ouyang arra is rámutatott, hogy a Hold az egész emberiség számára kiemelkedő jelentőségű potenciális ásványkincs-lerakat, valamint napenergia-kollektor és a földi környezet megfigyelésére alkalmas stratégiai „magaslat”, aminek **katonai jelentőségét nem lehet figyelmen kívül hagyni**. A holdközvetek hélium (HE-3) izotóp-tartalma 10 000 évre biztosíthatná Kína – és az egész emberiség – (fúziós) energia-ellátását. Kínának csak akkor lehet beleszólása ennek a hatalmas erőforrásnak a hasznosításába, ha az űrkutató nemzetek sorába lép, és nagyhatalmi státusához méltó eredményeket mutat fel.⁵³

Az Államtanács Tájékoztatási Hivatala 2006 októberében Fehér Könyvet adott ki a kínai űrkutatásról. A dokumentum szerint az űrkutatás az országok átfogó fejlesztési stratégiájában kiemelkedő szerepet tölt be. Kína célja, hogy **a 21. század első húsz évében a legjobb innovációs képességekkel rendelkező államok sorába emelkedjék**.

Kína űrkutatási céljai a következőkben foglalhatók össze: „a világűr kutatása, a Föld és a kozmosz jobb megértése; a világűr **békés célú** hasznosítása, a civilizáció és a társadalmi haladás előmozdítása az egész emberiség javára; a gazdasági építés, a tudományotechnológiai fejlődés, és a **nemzetbiztonság** követelményeinek teljesítése; a kínai emberek tudományos színvonalának emelése, **Kína nemzeti érdekeinek és jogainak védelme, és az össznemzeti erő fejlesztése**” (IOSC 2006b).

2007. január 11-én egy kínai ballisztikus rakéta közvetlen találattal megsemmisített egy használaton kívüli műholdat, demonstrálva ezzel Peking űrhadviselési képességét. „A Kínai Népköztársaság egy újabb területen tett szert olyan képességre, amellyel eddig csak az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió, illetve Oroszország rendelkezett...Ez súlyos figyelmeztetés elsősorban az amerikai, de az orosz fél számára is” (Nagy, 2007).

Mint Patrick M. Cronin, a londoni Nemzetközi Hadászati Tanulmányok Intézetének (IISS) kutatási igazgatója megállapítja: „Azok a közelmúltbeli média-jelentések, amelyek rámutattak Kína növekvő befolyására és (azzal összefüggésben) a *puha erő* sikeres alkalmazására, elmulasztották előre jelezni a *kemény erő* ilyen váratlan kinyilvánítását. A szóban forgó rakétaindítás a történelem eddigi legnagyobb űr-törmelékét hozta létre, és új értelmet adott a *békés felemelkedés* jelszavának.” (Cronin, 2007). A kísérlet jelzi, hogy Kína kész versenyezni az USA-val a világűrben és az ázsiai-csendes-óceáni térségben. Richard Lawless, amerikai védelmi miniszterhelyettes az esemény kapcsán kijelentette: Kína katonai modernizációja túlterjeszkedik a hagyományos légi, földi és tengeri szférán.

⁵³ Why does China want to probe moon? In: People's Daily Online, www.english.people.com.cn 2007.02. 07.

Kína már több más területen is demonstrálta, hogy képes korszerű fegyverzet és haditechnika kifejlesztésére, előállítására és alkalmazására. A hagyományosan két évente megrendezendő Zhuhai-i repülőkiállításon 2006-ban Kína precíziós vezérlésű bombákat és nagy hatótávolságú csapásmérő rendszereket mutatott be. Ezek közül az LT-2 500 kg-os lézervezérlésű bombát és az LS-6 siklóbombát hagyományos bombák továbbfejlesztésével hozták létre a CAIC⁵⁴ közreműködésével. Az FT-1 és FT-3 típusú többcélú (földi és vízfelszíni célok elleni), kishatótávolságú, nagy pontosságú légibombát a CASTC⁵⁵ fejlesztette ki. A CASIC,⁵⁶ ami szintén állami fegyvergyártó cég, a kiállításon 20 rakétatípust vonultatott fel, közülük a legnagyobb figyelmet a P12 rendszer váltotta ki, amely – a gyártó szerint – hadászati rakétavédelmi feladatok ellátására képes. Ying Xingliang vezérigazgató szerint a kínai rakéták technikai színvonala megfelel a fejlett nyugati országok 1990-es évek második felében rendszeresített eszközeinek⁵⁷ (azaz a lemaradás mindössze 5-10 év).

Jin Xianzhong, rakéta-főkonstruktor úgy véli, 50 év erőfeszítései érnek be azzal, hogy a kínai levegő-levegő rakéták technikai paraméterekben utolérik a legfejlettebb nyugati típusokat.⁵⁸

2000 óta jelentős előrelépés történt a harcászati-hadműveleti rakétatechnika terén is. A DF-11 és a DF-15 típusú kishatótávolságú ballisztikus rakéták képviselik a kínai fegyverzeti erőfeszítések csúcshintű eredményeit. A repülőtechnika terén előrelépést jelent az FC-4 harci kiképző és a J-10, negyedik generációs többcélú harci repülőgép sikeres próbarepülése (Bordonaro, 2006a).

A RAND egy 2005-ben kelt tanulmánya⁵⁹ szerint a kínai katonai-ipari komplexum fejlesztése három „oszlopon” nyugszik:

(1) A C4ISR (vezetési-irányítási, híradó, számítógépes hírszerző, megfigyelő és felderítő rendszerek) szelektív korszerűsítésén, ami megnyilvánul a repülő és űreszközökön valamint a rakétatechnikán alapuló csapásmérő rendszerek találati pontosságának növekedésében és az elektronikai harci képességek javulásában;

(2) A jobb civil-katonai integráción, ami a hadiipari üzemek polgári célú termelésén keresztül a szektor gazdaságosságát javítja;

(3) A külföldről való szelektív fegyverbeszerzéseken. Ez utóbbi az 1990-es években döntően orosz és izraeli, 2000-től növekvő mértékben nyugat-európai szállítókat céloz meg (u.ott.).

⁵⁴ China aviation Industry Corporation

⁵⁵ China Aerospace Science and Technology Corporation

⁵⁶ China Aerospace Science and Industry Corporation

⁵⁷ China displays advanced defence technology. In: China Daily, 2006.11.01.

⁵⁸ www.xinhuanet.com 2006.10.31.

⁵⁹ A New Direction for China's Defense Industry, RAND Corporation, 2005

A kínai hadiiparnak természetesen vannak hiányosságai, szűk keresztmetszetei. A haditengerészetnek nincsenek nagy felszíni hadihajói (cirkálói és csatahajói, illetve repülőgép-hordozói). Még csak „embrionális” állapotban van a hadászati rakétahordozó nukleáris tengeralattjárók és a víz alól indítható ballisztikus rakétaik hadrafoghatóságának biztosítása. A légierőnek nincsenek korszerű hadászati bombázói, és hazai gyártású stratégiai szállító gépei. A kínai felderítő, kommunikációs és navigációs műholdak egyelőre csak regionális (és nem globális) lefedettséget biztosítanak. A csapásmérő erők nélkülözik a nagyhatótávolságú robotrepülőgépeket, a lokátorromboló rakétákat stb. Véleményem szerint ezek lehetnek azok a területek, ahol **a közeljövőben a 2007. január 11-i kísérlethez hasonló váratlan áttörés következhet be.**

Az amerikai védelmi minisztérium legfrissebb Négyéves Védelmi Áttekintése szerint Kína a csúcstechnológiát megközelítő aszimmetrikus képességek kifejlesztésére koncentrálja katonai korszerűsítési erőfeszítéseit, úgymint: elektronikai harc, számítógépes hadviselés, űrhadviselés, ballisztikus rakéták és manőverező robotrepülőgépek, integrált légvédelmi rendszerek, új generációs torpedók, tengeralattjárók, hadászati nukleáris csapásmérő erők (szárazföldi és tengeri indítású ballisztikus rakéták), hadszíntéri pilóta nélküli repülőgépek (QDR 2006).

A 2006. évi kínai Védelmi Fehér Könyv (IOSC 2006a) VIII. fejezete („Tudomány, technika és hadiipar”) szerint elsőbbséget biztosítanak az új, csúcsszintű fegyverzet-felszerelés kutatás-fejlesztésének, szorgalmazzák a kulcstechnológiák terén elérendő műszaki „áttörést” és „ugrásszerű” haladást, felgyorsítják a korszerűsítési programokat. Ennek jegyében átalakítják a hadiipari K+F és gyártási projektek menedzselését, a versenyeztetési és a szerződéskötési rendszert. Prioritást élvez a nukleáris és az űrtechnika, a repülőgépgyártás, a hajóépítés, a fegyverzeti és az elektronikai ipar. A fejlesztések célja egy olyan **csúcstechnológiai védelmi ágazat** létrehozása, ami a kínai gazdasági növekedésének folytatódását alapozhatja meg (vagyis az extenzív, mennyiségi szakaszról az intenzív, minőségi szakaszra való áttérést). 2005-ben a védelmi ipar kibocsátása (termelése), hozzáadott értéke és profitja több, mint 20%-kal nőtt.

A hadiiparban digitalizált gyártástechnológiákat, számítógépes tervezést, precíziós szerszámgépekkel végrehajtott megmunkálást, szimulációs tesztelést, rendszer-integrált minőségellenőrzést vezettek be és terjesztettek el. Átalakították az ágazat gazdasági irányítását, az állami vállalatok részvénytársaságokká alakultak, a stratégiai, az alap- és a „közhasznú” kutatásokat az eddigieknél is nagyobb központi támogatásban részesítik. Különösen az önálló kutatást, a saját szabadalmat eredményező újításokat ösztönzik. 2005-

ben 40%-kal nőtt a hadiipari szabadalmi bejelentések száma, azon belül ugrás-szerűen növekedett az űrtechnikai és más, kettős célú (polgári-katonai) csúcstechnológiai fejlesztések eredményessége. Nagy hangsúlyt helyeznek a csúcstechnológiai K+F tevékenység folytatására alkalmas szakembergárda kinevelésére, oktatására, továbbképzésére, anyagi és erkölcsi ösztönzésére (u.ott).

3.3.5. Oktatás, kutatás-fejlesztés

Az oktatás a pekingi kormányzati programok egyik fókusza. Kína a 2006-ban indult új ötéves tervidőszakban a GDP 4%-át fordítja oktatásra (Fu, 2006). A Maryland-i egyetem kínai származású professzora, Liu Quansheng szerint az évszázad közepére a világ elit egyetemeinek legalább egyharmada Ázsiában lesz, és ezeknek a fele Kínában⁶⁰. Hosszú távon a világnak tehát nem egyszerűen nagyon sok kínaival kell számolnia, hanem nagyon sok magasan képzett, művelt, kulturált, alkotó munkára kész kínaival. Fenyegetés vagy lehetőség? Ennek megítélése nem kis mértékben szubjektív „hozzaállás” kérdése.

Az USA Nemzeti Tudományos Alapítványa (NSF)⁶¹ Kína technológiai fejlettségét olyan mutatók (indikátorok) alapján próbálja nemzetközi viszonylatban értékelni, mint az elfogadott szabadalmak száma, az amerikai cégek leányvállalatain keresztül Kínában eszközölt K+F beruházások száma, a kínai K+F ráfordítások mértéke, a tudományos és mérnöki fokozattal rendelkező diplomások éves kibocsátása, a csúcstechnológiai export részaránya. Az NSF megállapításai szerint a diplomások kibocsátásának kivételével az indikátorok azt jelzik, hogy Kína technológiai fejlettsége jelentősen elmarad az olyan „kistigrisekétől” mint Malájzia, Taivan vagy Dél-korea (USCC 2005).

2005-ben 442 000 mérnök kapott diplomát Kínában, és 8000 műszaki doktort avattak (Corpus, 2006). Nem biztos, hogy mind a 442 000 mérnökből zseniális feltaláló lesz. De – megfelelő szervezés, összehangolás mellett – a mennyiség minőségbe mehet át. Ha van kiemelt kutatási célkitűzés (márpedig a jelek szerint van), akkor a kínaiak, ha kell, sok tízezer mérnököt tudnak egy feladat végrehajtásához igénybe venni, vagyis a problémamegoldási időt hallatlanul le tudják rövidíteni.

2006 első negyedében a kínai Állami Szabadalmi Hivatal 115 000 új szabadalmi kérelmet regisztrált (a kérelmek száma 2001 óta évente 20%-kal növekszik). Ebből 47 000 találmány, 36 000 újítás, 32 000 ipari formatervezés. Ugyanebben az időszakban 57 000 elfogadott szabadalmat jegyeztek be. A teljes képhez hozzátartozik, hogy a találmányok és

⁶⁰ Renmin Ribao, 2006. május 8.

⁶¹ National Science Foundation

újítások felét külföldi vállalatok vagy egyének nyújtják be.⁶² Úgy tűnik, Kínában érdemes gondolkodni, és érdemes az alkotó munka eredményeit közkinccsé tenni.

Az elmúlt néhány év adatai arról tanúskodnak, hogy Kína technológiai fejlettségi szintje gyorsuló ütemben emelkedik. Az új fejlemények arra kényszerítik az NSF-t, hogy felülvizsgálja és naprakésszé tegye értékelését. Michael Pillsbury, a Pentagon legtekintélyesebb Kína-szakértője úgy véli, hogy az amerikai kormányzat arra a *hiedelemre* alapozza döntéseit, hogy Kína tudományos-technikai téren messze elmarad az Egyesült Államoktól. **Washington nem méri fel komplex módon azoknak a kínai áttöréseknek a katonai szektorban várható hatását,** amelyeket a nanotechnológia, a számítógépes lapkagyártás, a félvezető-tervezés, a szuperszámítógépek stb. terén értek el. Felhívja a figyelmet arra, hogy az NSF indikátorai csak egy szűk keresztmetszetet képviselnek, ellentétben pl. a dél-koreai kormányzat értékelő rendszerével, amely szerint **Kína mindössze két évvel van lemaradva Dél-Koreához képest, és nyolccal az USA-hoz viszonyítva** (USCC 2005).

3.4. Fegyveres erők

A kínai fegyveres erők tényleges képességeinek, alkalmazási lehetőségeinek megítélése nem könnyű. Egy tudományos igényű, bírálatokkal szemben is vitakész elemzés (mint ez a PhD értekezés) csak nyílt – és megbízható – forrásokra támaszkodhat. Sajnos a tekintélyes nyílt források adatai és értelmezései között is óriási ellentét feszül. A tények – különösen a részletek – nehezen hozzáférhetőek, vagy (ha a felderítés erőfeszítései révén szűk körben tudottá is váltak) nem nyilvánosak. A legtöbb ismerettel nyilván maguk a kínaiak rendelkeznek a kérdésről, utánuk következnek az amerikaiak, akik a technikai felderítés terén vitathatatlanul globális képességekkel rendelkeznek. A részadatok „összerakása” egységes egészszé azonban így sem garantált. Sem a 2001. szeptember 11.-i terrortámadást, sem a 2003-as iraki háborút megelőző hírszerző jelentések, sem pedig – mint rövidesen látni fogjuk – a Kína fegyveres erőiről szóló 2005-ös Pentagon-jelentés kiadását bevezető „technikai nehézségek” nem keltenek feltétlen bizalmat az amerikai értékelési metodika tárgyilagossága, szilárd megalapozottsága iránt. Talán akkor közelíthetjük meg a legjobban az „igazságot”, ha a mérvadó kinyilatkoztatásokat (a kínai védelmi Fehér Könyvet, a Pentagon és a CIA éves jelentéseit, valamint a „semleges” nemzetközi stratégiai kutató intézetek, pl. a londoni IISS vagy a stockholmi SIPRI véleményét) szembesítjük egymással, és próbáljuk meg – a tévedés jogát fenntartva – „átlagolni”.

⁶² Patent applications over 115000. In: China Daily, 2006. május 15.

A 2006-os Pentagon-jelentés szerint Kína nemzetbiztonsági politikájának sok aspektusa – beleértve a mozgatórugókat, szándékokat és a döntéshozatali folyamatokat – titokban marad. A kínai katonai korszerűsítési célok és tervek kulcsfontosságú elemei nélkülözik az átláthatóságot (DoD, 2006). Az egy évvel korábbi, 2005-ös jelentés pedig így vezeti be a megállapításokat: „A Kína biztonságával kapcsolatos ügyek legtöbb aspektusát titok övezi. A külvilág nagyon keveset tud a kínai célokról, a döntésekről és a kínai haderő korszerűsödését alátámasztó kulcstényezőkről. Ezért megállapításaink és következtetéseink hiányos adatokon alapulnak. A réseket, szükség szerint, ésszerű feltételezésekkel („informed judgement”) hidaltuk át...A kétévente rendszeresen megjelenő kínai Védelmi Fehér Könyv bizonyos előrelépést jelent az átláthatóságban. Azonban a kínai vezetés továbbra is féltékenyen őrzi a fegyveres erőit jellemző mennyiségi és minőségi adatokat. Például az amerikai Védelmi Minisztérium máig nem ismeri a védelmi célú kínai kormányzati kiadások mértékét és összetételét. Becsléseink szerint ez elérheti a hivatalosan közzétett adatok két-háromszorosát is” (DoD, 2005; 4.old.).

A kínai szakértők viszont úgy vélik, hogy a Pentagon nagyon is tudatosan szabja át a kínai fegyveres erőkről közzétett adatokat. A 2005-ös jelentés ebben már olyan messzire ment, hogy első, bizalmasan köröztetett változatát – a manipulatív sugallmazásokon felháborodott kongresszusi képviselők nyomására – vissza kellett vonni, és a végleges verzió (teljes átdolgozás után) csak hónapokkal a tervezett kiadási dátum után jelenhetett meg. Az eredeti fogalmazvány – többek között – olyan kitételeket tartalmazott, hogy pl. a kínai haderő korszerűsítése veszélyt jelent az amerikai fegyveres erőkre a térségben, vagy, hogy a kínai haditengerészet több harci képesség vonatkozásában rövidesen megelőzi az Egyesült Államokét, és komoly kihívást támaszthat vele szemben a világtengereken. Miután a „botrányt” a Financial Times megszellőztette,⁶³ Kína – külügyminiszter-helyettese útján – nem mulasztotta el, hogy néhány összehasonlító adatot a pekingi amerikai nagykövet elé tárjon, illetve nyilvánosságra hozzon. Eszerint Kína az előző évben 25,5 milliárd USD-t költött védelmi célra, szemben az USA 455,9 milliárdos katonai kiadásaival. A különbség 18-szoros. Az egy főre jutó katonai kiadások tekintetében a különbség 77-szeres az USA javára. Az amerikai fegyveres erők létszáma – a tartalékokat és polgári alkalmazottakat is beleszámítva 3 millió fő körül van, Kínáé 2,3 millió fő. Ami a haditengerészeti erőket illeti, az USA-nak 11 repülőgéphordozó-vezette harci csoportosítása van. Kína legnagyobb hadihajója 8000 tonna vízkiszorítású. Az USA-nak 130 országban többszáz támaszponton állomásoznak erői harci bevetésre készen. Kínának – az ENSZ-békefenntartókat kivéve – egyetlen egy katonája sem állomásozik külföldön.⁶⁴

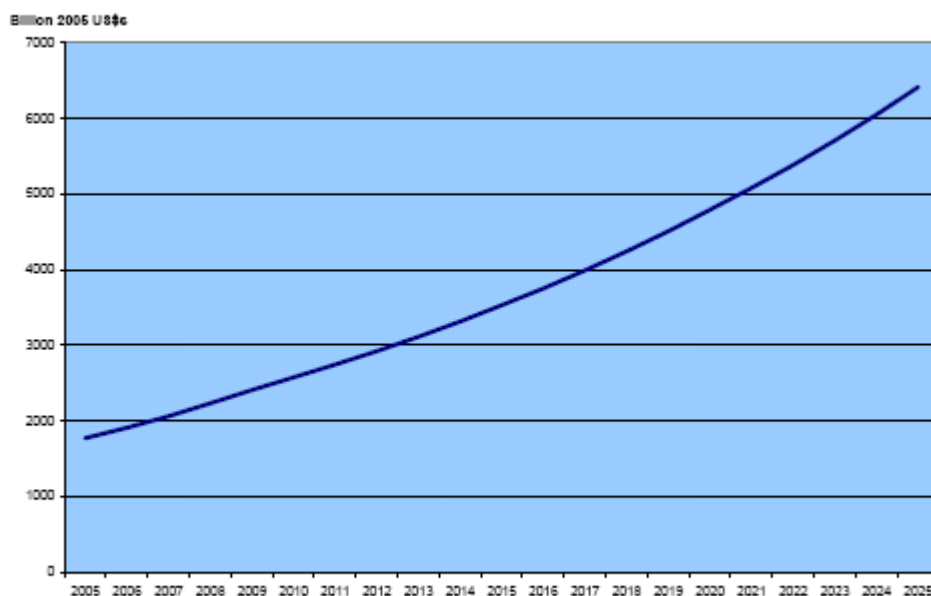
⁶³ hírügynökségek, 2005.05.25.

⁶⁴ China Daily 2005.05.28.

A kínaiak hivatkoztak James Mulvenon, RAND-szakértő állásfoglalására is, amely szerint: „Az amerikai kormányzat nem ül le, hogy tanulmányozza a kínai katonai kiadásokról rendelkezésre álló, első kézből származó adatokat, hanem fenntartások nélkül találgat”.⁶⁵

Az éremnek azonban van másik oldala is. Egyes esetekben az USA valóban „találgat”, de nem fenntartások nélkül, sőt nagyon is visszafogottan. A Pentagon jelentése az össznemzeti erő szempontjából igen fontos GDP-t például a tárgyévra, 2005-re és a következő 20 éves időszakra erősen alábecsülte. Az mindenestre rövidesen kiderült, hogy a kezdőpontnak nem 2000 milliárd USD alatt (1800 milliárdon), hanem jóval fölötté, 2300 milliárdon kéne állnia. A különbség a feltételezett értékhez képest +28%-os. Ezek után tényleg nem lehet kizárni, hogy a katonai kiadások alakulását is erősen alá- vagy fölébecsülték.

Figure 3. China's Projected GDP Through 2025 (Constant 2005 Prices)

Source: Economist Intelligence Unit (EIU) and Global Insight.

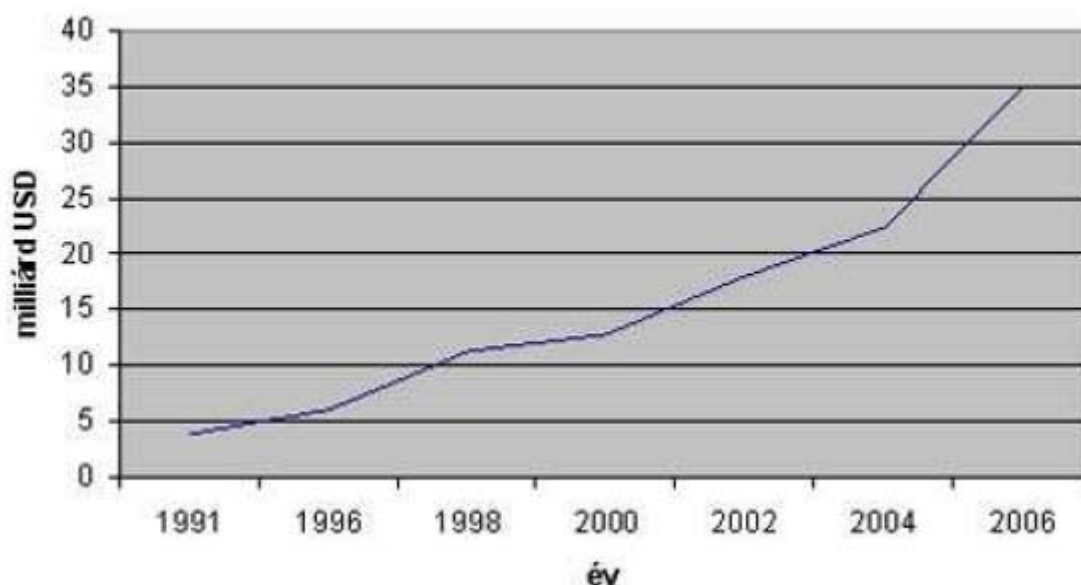
Felmerül a kérdés, hogy ha a GDP-t „felfelé” módosítjuk, akkor vajon a GDP meghatározott százalékát képviselő védelmi kiadásokra vonatkozó becslést is felfelé kell téríteni, vagy – fix összeget feltételezve – a százalékos arányt kell lefelé módosítani? Kínai adatok szerint az ország 2005-ben a GDP 1,35%-át, 30,6 mrd USD-nek megfelelő összeget költött katonai célokra (Zhao, 2007). Ha ebből visszaszámolunk a 100%-ra, akkor 2300 milliárd USD-hez közeli eredményt kapunk, vagyis ezen az alapon nem tudjuk „tetten érni”

⁶⁵ Renmin Ribao 2005. 03. 25.

Kínát. Az adatokban nincs belső ellentmondás, következésképpen a Pentagonnak – ha utólag korrigálni akarja becslését – nem a védelmi kiadások összegét kell felfelé, hanem a GDP-hez viszonyított arányt lefelé módosítania. Önmagában a GDP növekedése tehát nem ad indokot a védelmi költségvetést illető becslés feltornázására.

A változási tendenciákat tükröző adatok összehasonlítása ezzel szemben már további megmagyarázandó ellentmondásokat tár fel. 2006-ban a kínai GDP – mint láttuk – 10,7%-kal nőtt, a védelmi költségvetés 35 milliárd USD volt, ami 11,4%-os emelkedést képvisel, miközben a kínai közlések 14,7%-os növekedésről beszélnek. 2007-re az Államtanács 45 mrd. USD-nek megfelelő katonai kiadást tervez, ami – Jiang Ezhu, a Parlament (NPC)⁶⁶ szóvivője szerint 17,8%-os növekedést jelent. Az én számításaim szerint a különbség éves szinten itt már 28%. Az mindenképpen látszik, hogy **a katonai költségvetés gyorsabban nő, mint a GDP**, tehát a fejlesztési hangsúlyokban jelentős elmozdulás észlelhető. Kínai részről ezt azzal magyarázzák, hogy 1979 és 1989 között a védelmi kiadások évente átlag 5,83%-kal csökkentek, tehát „van mit bepótolni” (u.ott). A Védelmi Fehér Könyvből kitűnik, hogy a csökkenés az árindex-szel korrigálva valójában reálértékben növekedés volt (10 éven keresztül évi átlagban 1,23%-os), majd 1990-től 2005-ig évente 15,36% (névleges), illetve reálértéken 15 éven keresztül folyamatosan évi 9,64%. Úgy tűnik, hogy az adatok erősen „ugrálnak”, a százalékos – és hosszú távra átlagolt – kimutatások viszont igyekeznek egy „símább” növekedési pályát felrajzolni.

A kínai védelmi költségvetés felfutása

(Forrás: Borsányi, 2007a)

⁶⁶ National People's Congress

Véleményem szerint a felfutási görbe törései nem feltétlenül egy erőltetett militarizálódás lépcsőfokait ábrázolják. Mivel a statisztikai módszertan tökéletlensége miatt sorozatosan alábecsülték (vagy esetleg szándékosan „aluljelentették”) a katonai kiadásokat, a „festett” és a valós helyzet között az évek során már „hihetetlenül” nagy különbség alakult ki, és ennek a „visszaigazítása” zajlik most, hasonlóan a 2005-ös GDP utólagos korrekciójához. A védelmi ráfordítások hatásai nem éves ciklusokban keletkeznek és enyésznek el, hanem hosszú távú befektetesként hasznosulnak, ezért a szisztematikus hibák sem egyenként „felejtődnek el”, hanem egymásra épülve halmozódnak, és csak fokozatosan bonthatóak le.

Most pedig nézzük Kína **vélelmezett** katonai erejét, az alfejezet elején „mérvadó”-nak minősített nyílt források 2006. évi becsült adatainak összevetése alapján!

Védelmi kiadások: 35-105 mrd. USD; egy katonára: 13-40 USD.

Haderő összlétszáma: 2,3 millió fő; szárazföldi csapatok 1,6 millió, haditengerészet 255 000, légierő 400 000 fő. Tartalék: 800 000 fő, félkatonai (milícia) erők: 4 millió fő.

Hadászati rakétacsapatok: 6 hadsereg, 20 dandár; 806 rakéta, ebből 46 interkontinentális (ICBM), 35 középhatótávolságú (IRBM), 725-790 rövidhatótávolságú (SRBM); 1 db hadászati rakérahordozó tengeralattjáró 12 rakétával.

Szárazföldi csapatok: 18 összefegyvernemi hadtest, 25 gyaloghadosztály, 33 gyalogdandár, 9 páncélos hadosztály, 11 páncélos dandár, 3 tüzér hadosztály, 15 tüzér dandár.

Harci-technikai eszközök: 7000-9000 harckocsi, 1000 gyalogsági harcjármű, 3500+ PSZH, 11 000-17 700 tüzérségi löveg.

Haditengerészet: 55-69 tengeralattjáró (ebből 1 hadászati, 5 nukleáris meghajtású), 63-70 felszíni hadihajó (21-25 romboló, 42-45 fregatt), 50 nagy partraszállító hajó.

2 tengerészgyalogos dandár.

Légierő: 32 repülőhadosztály; 2300-2643 harci repülőgép, 1252-1525 vadászipülőgép, 222-775 bombázó repülőgép, 1169 vadászbombázó repülőgép.

Egy légideszant hadtest, három hadosztállyal.

A londoni IISS úgy értékeli, hogy a kínai fegyveres erők korszerűsítése és reformja kiemelkedően fontos katonai és biztonságpolitikai kérdéssé válik Kelet- és Északkelet-Ázsiában, mert **elérte azt a szintet, ahol már kihívást képvisel az Egyesült Államok és szövetségesei számára.** Erősödnek Washington fenntartásai Kína növekvő katonai erejével szemben, amely nemcsak Tajvant fenyegeti, hanem előbb-utóbb a Kínát övező térségeken kívül, távolabb is bevethető lesz. Eerre utalnak a közelmúlt (2005-2006) kínai hadászati rakétafejlesztései, az információs hadviselés terén tett erőfeszítések (pl. nyolc új katonai megfigyelő – elektro-optikai és rádiólokátorral felszerelt – műhold pályára állításának terve 2006-2008 között), a kétlaki és különleges erők, valamint a légideszant-csapatok növelése,

korszerű harci repülőgépek, deszant-hajók, rakéta-hordozó rombolók és tengeralattjárók beszerzése Oroszországtól stb. (IISS 2006).

A Pentagon-jelentés rámutat, hogy Kína hosszú távú, átfogó katonai korszerűsítést folytat, amelynek célja a nagy távolságokra történő bevetési képesség létrehozása, egyidejűleg más országok – mindnekelőtt az USA – beavatkozási lehetőségeinek megakadályozása a Kínát övező térségben. A kínai erőfeszítések rövid távon egy esetleges tajvani válság katonai kezelésére koncentrálnak. A katonai-technikai korszerűsítési törekvéseket és azok eredményeit fémjelzik többek között a 2005 végéig végrehajtott ballisztikus és szárnyasrakéta (manőverező robotrepülőgép) kísérletek; az Eurofighter-rel egy kategóriába sorolt negyedik generációs J-10 (F-10) harci repülőgép sorozatgyártásának várható megkezdése (ebből a típusból a kínai hadiipar 1200 db. megrendelésére számít); az FB-7 bombázórepülőgép felújítása és haditengerészeti csapásmérő feladatokra történő alkalmassá tétele orosz gyártmányú lokátor-romboló rakéták és lézerirányítású bombák rendszeresítésével; hadászati korai riasztó és légtérelőőrző (AWACS) repülőgép fejlesztése az orosz IL-76 bázisán, illetve a kínai Y-8 közepes szállító repülőgép átalakítása különleges feladatokra (légi vezetési pont, korai légi riasztás, felderítő adatgyűjtés); az orosz S-300PMU-2 rakéták integrálása a kínai légvédelmi rendszerbe (ezek az eszközök harcászati ballisztikus rakéták elleni védelemre is bevethetők, és hatékony elektronikai ellentevékenységre képesek); hadászati légiszállító és légi utántöltő képesség kialakítása stb. (DoD 2006)

A jelentés megállapítja, hogy Kína katonai erejének megítélésekor – az információhiány miatt – könnyű alábecsülni a korszerűsödés mértékét, miközben az is megeshet, hogy a kínai vezetés az ellenkező előjelű hibát követi el, azaz túlértékeli saját erőinek képességeit, mert csak a rendelkezésre álló eszközök mennyiségét, illetve szűken vett technikai paramétereit veszi figyelembe, tekintet nélkül azok hadrafoghatóságára, működtetésére, ellátására és karbantartására, rendszerbe integráltságára. Ezen megfontolások előrebocsátásával megállapítható, hogy a kínai haderőkorszerűsítés egyes területeken – a harci képességek vonatkozásában – jelentős előrehaladást könyvelhet el, úgymint: területzáró, „kirekesztő” képesség („area denial capability”, azaz a potenciális ellenség szárazföldi, légi és tengeri térségeiben felvonuló erőire történő csapásmérés a minél távolabbi megközelítési útvonalakon); erősödő nukleáris elrettentés (nagyhatótávolságú, hihető bevethetőségű, túlélőképes, sokoldalú, részben mozgatható kilövőállásokra telepített nukleáris, hadászati ballisztikus rakéták); nagy pontosságú csapásmérés (hagyományos töltetű SRBM-ek, szárazföldi és tengeri célok ellen bevethető manőverező robotrepülőgépek, légvédelmi rakéták, lokátorromboló rakéták, precíziós tűzérési löszerek); javuló expedíciós képességek (három légideszant hadosztály, két tengeri szállításra felkészített gyaloghadosztály, két tengerészgyalogos hadosztály, hét különleges hadviselési csoport, egy ezred-méretű nukleáris

tűzér-felderítő osztag); integrált aktív légvédelmi rendszer (amelynek bázisát az orosz SA-10, SA-20, S-300PMU-2 rakéták, azok kínai megfelelői, negyedik generációs orosz és kínai harcászati vadászpilóták, légvédelmi rakétákkal felfegyverzett rombolók, valamint az ellenséges légitámaszpontokra csapásokat mérő erők és eszközök adják); egy megreformált integrált logisztikai ellátó rendszer, amely kiterjedten alkalmazza a kettős rendeltetésű technológiákat, és intenzíven együttműködik a polgári szektorral; megnövelt hatótávolságú haditengerészeti erők; űrhadviselési (űrvédelmi és űrtámadó) erők; felderítő, navigációs és híradó rendszerek, információs hadviselési eszközök és módszerek (u.ott).

A 2006. évi Négyéves Védelmi Áttekintés megállapítja, hogy: „A nagyhatalmak és a felemelkedőben lévő (hatalmak) közül Kína rendelkezik a legnagyobb potenciállal ahhoz, hogy az Egyesült Államokkal katonai versenybe bocsátkozzon, és olyan romboló katonai technológiákat rendszeresítsen, amelyek idővel hatástalaníthatják az USA katonai téren élvezett hagyományos előnyét...” (QDR 2006; 29.old.). Az idézetből kitűnik, hogy Kína már most nagyhatalom, egyben felemelkedőben lévő hatalom is, és ez a „felemelkedés” az USA hegemon szuperhatalmi pozícióit katonai téren veszélyeztetheti. Oroszországról ugyanakkor a jelentés azt állítja, hogy „átmeneti állapotban” lévő ország, amely aligha („unlikely”) támaszt olyan katonai fenyegetést az Egyesült Államok és szövetségesei számára, mint a volt Szovjetunió a hidegháború alatt. A QDR okfejtéséből (amelyben egyébként Kínát 11-szer, Oroszországot „csak” 5-ször említik) az következik, hogy az USA közép- és hosszú távon Kínát tekinti a potenciális kihívó félnek, vagyis Kína katonai ereje jelenleg az USA és – egyelőre még – Oroszország mögött a „világranglista” harmadik helyét foglalja el, de a tendenciák folytatódása esetén a nem túl távoli jövőben elképzelhető a „helycsere” Oroszország és Kína között.

A kínai védelmi költségvetés 2007-re tervezett, kiugróan magas növelése felkeltette az amerikai kormányzat figyelmét. Dick Cheney alelnök határozottan bírálta a kínai katonai erő növelését. Robert Gates védelmi miniszter viszont kijelentette, hogy nem tekinti Kínát az USA stratégiai ellenfelének, inkább partnerének és – bizonyos vonatkozásokban – vesenytársának. Ugyanakkor szükség lenne a nagyobb átláthatóságra a kínai haderőkorszerűsítés mögött megbúvó szándékok tekintetében.

Pace tábornok, az Egyesített Vezérkar főnöke rámutatott: az amerikai fegyveres erők elsősorban az idegen államok (objektív) katonai képességeinek fejlődését kísérik figyelemmel, függetlenül a (szubjektív) szándékoktól. „Megteszünk mindent, hogy kezelni tudjunk bármilyen képességnövekedést úgy, hogy még nagyobb képességeket állítunk szembe velük”.⁶⁷ Képletesen szólva Kína térképe ott van az amerikai katonai stratégiák tervezőasztalán, és ez az, ami a kínai fegyveres erők fejlődésének nemzetközi megítélését a legmarkánsabban jellemzi. Akarva-akaratlanul, Kína katonai téren is a legnagyobbal, az Egyesült Államokkal versenyez.

⁶⁷ Reuters, AFP, China Daily 2007.03.08.

4. PUHA TÉNYEZŐK

4.1. A „puha erő” fogalma, jelentése és jelentősége

Szuperhatalom az, aki az érdekérvényesítés szempontjából számító valamennyi dimenzióban (azaz politikai, gazdasági, technológiai, katonai és kulturális téren egyaránt) döntő fölényben van potenciális vetélytársaival szemben. A 21. század elejének felgyorsult változásai közepette az amerikai elsőség több dimenzióban is megkopott. Sokan úgy érzik, megfakult az „amerikai álom”, elvesztette vonzerejét a demokrácia és a piacgazdaság „amerikai modellje”, dehumanizálódott a csúcstechnológia, és ami még szomorúbb: az amerikai fegyveres erők a szabadság, mint legfőbb emberi érték védelme helyett a hatalmi érdekek agresszív érvényesítésének elnyomó eszközévé váltak.

Henry C. K. Liu szerint az Egyesült Államok, amely a világ számos országát „látor-államnak” minősítette és egy nem létező fenyegetést elhárító „megelőző” csapással erőszakos rendszerváltást kényszerített ki Irakban, otthon pedig a terrorveszélyre hivatkozva diktatorikus intézkedéseket vezetett be és felülhelyezte magát a nemzetközi jogrenden, maga vált – időlegesen – törvényen kívüli állammá. Az iraki háború bumeráng-hatása: a 2006 novemberi időközi választások eredménye által jelzett, elodázhatatlan „amerikai rendszerváltás” (Liu 2006b).

A nevéből ítélve kínai származású Liu egyike a sok amerikainak, akiket bírálatukban is kétségkívül a hazaszeretet és a jobbító szándék vezérel, mint ahogy a jobbító szándék (és nem a terroristákkal szembeni engedékenység) állt azon – hol megalapozott, hol nem kellően megindokolt – bírálatok és intelmek mögött is, amelyeket az európai szövetségesek némelyike intézett Washingtonhoz még az iraki háború megindítása előtt. A „soft power”, azaz a lélektani, erkölcsi és kulturális faktorok fontosságáról vallott intelmek a Bush-kormányzatról „leperegtek”, legalábbis Rumsfeld, volt védelmi miniszter egy emlékezetes előadásában – a terrorizmus elleni fellépés „árnyaltabb” megközelítését követelő bírálatokra válaszul – kijelentette: „Nem tudom, mi az, hogy puha erő” (Nye 2006). Ha tudta és alkalmazta volna, akkor megelőzhette volna a republikánusok választási vereségét, és nem kellett volna lemondania. Lehet bagatellizálni a puha erő jelentőségét, de aki ezt teszi, az a saját kárán fog tanulni. Joseph Nye már 2004-ben rámutatott: A terrorizmus elleni küzdelem sikere azon múlik, hogy sikerül-e Washingtonnak másokat az erő alkalmazása nélkül (azaz érték-alapú politizálással) meggyőznie igazáról, és „az USA ezen képessége veszedelmesen hanyatlik” (Nye 2004).

A „puha erő” (vagy fordíthatjuk „lágú erő”-nek, esetleg „szelíd erő”-nek) fogalmát a politikatudomány szakszótárába bevezető Joseph Nye korábban védelmi miniszterhelyettes volt, jelenleg a Harvard Egyetem John F. Kennedy Kormányzati Iskolájának dékánja. Kínában „Vezetésre ítélve” c. munkája vált elsősorban ismertté (Nye, 1992), de a „puha erő” fogalma a kínai fordítás megjelenésekor már beépült a stratégiai gondolkodásba. A beépülés azért is könnyen ment, mert a hagyományos kínai filozófia és a rá épülő tanítások már régtől fogva ismerték a kemény, férfias (yang) és a lágú, nőies erő (yin) megkülönböztetését és dinamikus kölcsönhatásuk természetét. Vélelmezhető, hogy a nyugati gondolkodók a „yin-yang” koncepciót a tudományos előrejelzés rangjára emelő, több, mint 2500 éves kínai „Változások könyve” (Shaughnessy, 1996) és a hozzá fűzött kommentárok alapján dolgozták ki „soft power” elméletüket.

Az alábbiakban röviden ismertetem a puha erő nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepének kínai értelmezését (Zhu 2002).

A puha erő az össznemzeti erő (CNP) „szellemi” összetevője, amely az „anyagi” (gazdasági, technológiai, katonai) faktor mellett meghatározza egy állam nemzetközi hatalmi helyzetét és befolyását, túlélőképességét és fejlődési lehetőségeit. A puha erő tartalmazza a nemzeti lélektant és intelligenciát, továbbá a politikai, kulturális, oktatási, diplomáciai és „szinergikus” (a tényezők között összhangot teremtő) vektorokat, amelyek formálják és irányítják az anyagi („kemény”) erőt. Ezen belül a politikai erő magába foglalja a politikai rendszer minőségét, a stratégiai célokat, a társadalmi stabilitást és a nemzeti összetartást (azonosságtudatot), valamint a vezetés, a szervezés és az irányítás jellegét és színvonalát. A kulturális és oktatási „erő” (vagy „potenciál”) tartalmazza a munkaerő minőségét, az emberi erőforrás-fejlesztést, az iskolarendszert és az oktatási befektetéseket, az oktatás minőségét, a kulturális tevékenységeket, a TV és filmszakma társadalmi szerepét, a könyv- folyóirat és újságkiadást, valamint ezek jelentőségét az „országkép” nemzetközi formálásában. A diplomáciai erő kiterjed a nemzetközi kapcsolatokra, politikára és tevékenységekre, beleértve a válságkezeléshez való hozzájárulást stb. A „szinergia” lényege a makro-szintű szabályozás képessége és a tényezők közötti egyensúly megteremtése a továbbfejlesztés érdekében (Huang 1992).

A „puha erő” tehát lényegében nem más, mint olyan **érték-alapú kultúra, amely átadható és terjeszthető, ezért befolyásolni képes a nemzetközi környezetet,** így az össznemzeti erő fontos alkotórésze. Segítségével katonai erő alkalmazása nélkül lehet rávenni a partnereket a célkitűzéseink megvalósításában való közreműködésre a közös értékrend alapján.

A kultúra más megközelítésben nem más, mint mindazon – anyagiakban is megtestesülő – szellemi érték, amit az emberiség történelme során felhalmozott, és amely új szellemi és anyagi értékek kreatív létrehozásának alapját képezi. A kultúra lényegéhez ezért szükségképpen hozzátartozik a kommunikáció, az ismeretátadás, az érték-közvetítés és az együttműködés. A kultúra azonban nemcsak az emberbaráti szeretet megnyilvánulásának közvetítő közege. Mint „puha erő”, **a politika, a gazdaság, a technológia és a hadügy áttételes, ámde hatékony formálásának eszköze** is. Mint a nemzetközi erőviszonyokat befolyásoló egyik fő tényező, egyben maga is lehet konfliktusok, szembenállás forrása (Huntington, 1997). A kultúrán belül, az alapvető emberi értékek között is léteznek konfliktusok, pl. az emberi jogok védelme és a szuverenitás tiszteletben tartása viszonylatában. Amikor a globalizáció jegyében a kulturális hagyományok, népszokások szembekerülnek az anyagi („kemény”) tényezők tekintetében fejlettebb, gazdagabb, erősebb kulturák, értékek terjeszkedésével, akkor az egyes emberek és közösségek perspektívájából a családi, sőt a nemzeti lét kerülhet veszélybe. Ha nem sikerül a kultúrák összhangját, egymás iránti toleranciáját megteremteni (azaz nem működik a „szinergia”), akkor jön a háború, az aszimmetrikus hadviselés, a terrorizmus.

Az aszimmetrikus hadviselést az USA abszolút katonai fölénye kényszeríti ki, amely a „kemény” tényezők terén meglévő, behozhatatlannak tűnő előnyből ered. Ez a behozhatatlannak tűnő fölény elkényelmesíti birtokosát, és arra csábítja, hogy lebecsülje, figyelmen kívül hagyja a „puha” faktorok nehezebben követhető, áttételesen érvényesülő hatását. A volt Szovjetunió példája azonban arra tanít, hogy pusztán a katonai erőre nem lehet birodalmat alapozni. A Princeton Egyetem nemzetbiztonsági programjának összesítő jelentése azt ajánlja, hogy az USA kevésbé támaszkodjon a katonai erőre, mint a diplomáciára; ha mégis erőt alkalmaz, akkor azt ne egyoldalúan tegye, hanem a demokratikus országokkal együttműködve; ne a fejlődő országok átmenet nélküli gyors demokratizálását szorgalmazza a biztonsági következményekre tekintet nélkül, hanem a népük által elfogadott, a jogállami normákat betartó kormányzatok stabilitást nem veszélyeztető reformjait támogassa (Lobe, 2006).

Kína nem akar reménytelen fegyverkezési versenybe bocsátkozni az Egyesült Államokkal, de úgy véli, hogy **az össznemzeti erő „puha” tényezőinek kibontakoztatásával mégis behozhatja az USA előnyét** és egyenrangú pozíciót vívhat ki magának a nemzetközi porondon. Az iraki háború drasztikusan csökkentette az Egyesült Államok nemzetközi tekintélyét, miközben Kínáé – a lélegzetelállító gazdasági fejlődésnek, a társadalmi stabilizációnak, a megbízható külkapcsolati partnerségnek és a fejlődő országok politikai feltételektől mentes támogatásának köszönhetően – jelentősen növekszik. A folyamatok az amerikai időközi választások után méginkább felgyorsulhatnak, ha Washington

elkerülhetetlen „önkritikája” – helyes nemzetközi (együttműködő) stratégia kidolgozásának és megvalósításának hiányában – nem erőt, hanem gyengeséget sugározna, és a szerepvállalás részleges feladása nyomán támadó úrt Kína tölthetné be. Ebben nem csekély szerepet játszhat a – „kommunista” ideológiai „rárakódásoktól” megtisztított – kínai kultúra növekvő ismertsége és vonzereje.

4.2. Világméretű kínai kulturális offenzíva

A **világméretű kínai kulturális offenzíva** már lendületben van (Jain-Groot 2006). Szöulban 2004. novemberében nyílt meg az első Konfucius Intézet, amely – a nálunk jól ismert egykori Szovjet Kultúra Házához, vagy a mostani Francia Intézethez hasonlóan – a kínai kultúra és nyelv fogadó országbeli terjesztésére hivatott létesítmény. Azóta Stockholmban, Perthben, Marylandben, Londonban, Nairobiban, Tokióban és a világ számos más pontján, napjainkig (2006. február) 49 országban 123 városban nyílt Konfucius Intézet.⁶⁸ Eredetileg úgy tervezték, hogy az ilyen létesítmények száma 2010-ig nő 100-ra.

Az újabban felállított intézetek közül néhány már nem egyszerűen nyelvi-kulturális létesítményként üzemel, hanem üzleti főiskolaként; közülük az első a London School of Economics kebelén belül nyílt meg.⁶⁹ 2006. december 7-én Magyarországon is megnyílt az első Konfuciusz Intézet, az ELTE és a Pekingi Idegennyelvi Egyetem együttműködésében. Feladata a kínai nyelv és kultúra népszerűsítése Magyarországon. Az új intézet első nyitott programja a budapesti kínai nagykövet előadása volt „Kínai-magyar kapcsolatok ma és a jövőben” címmel. Az eseményről a magyarországi kínaiak újságjai részletesen beszámoltak.⁷⁰ A kínai „puha erő” tehát Magyarországon is hat és terjeszkedik.

A kínai kulturális befolyás – részben a kétmillió koreai kisebbség közvetítő szerepének kiaknázásával – ma abban a Dél-Koreában a legerősebb, amely sokáig az USA egyik fő szövetségeseinek számított. A Kínában jelenleg tanuló 140 000 külföldi diák közül 54 000 dél-koreai. A dél-koreai társadalomban – különösen az ifjúság körében – elterjedt és bevett kifejezés lett a „kínai álom”, ahogy annak idején világszerte az „amerikai álom” volt sokakat inspiráló hajtóerő. A „kínai álom” nem más, mint az a remény, hogy Kínával lehet gyümölcsöző üzleti, kulturális és emberi kapcsolatokat fenntartani, kínaiakkal lehet barátkozni, Kínában lehet élni, dolgozni, jól keresni és élvezni az életet. Ma már Dél-Koreában legalább annyian jelentkeznak a nemzetközi tanúsítványt adó HSK (kínai) nyelvvizsgára, mint ahányan az angol TOEFL-re (Lee 2006).

⁶⁸ www.chinanews.cn 2007.01.31.

⁶⁹ u.ott

⁷⁰ Xindaobao („Új szemle”) 2007. január 3.

A pekingi diplomáciai élet rangos eseményei közé tartoznak az Oriental Plaza-ban évente tartott pazar dél-koreai haderőnap-i fogadások, amelyeket mintegy ezer vendég meghívásával szerveznek (egy ilyen rendezvény többé kerül, mint a magyar katonai attaséhivatal négy éves reprezentációs kerete együttvéve). A dél-koreaiak a diplomáciai kapcsolatot a kínaiakkal a 90-es évek elején vették fel, 1995-ben még nem volt katonai attaséhivataluk, és a két ország között nem volt közvetlen repülőjárat. Ma egy tábornok vezeti az öt tiszte, több tiszthelyettes és titkárnőt foglalkoztató katonai hivatalukat Pekingben. A két főváros, Peking és Szöul között tucatnyi nemzetközi légijárat közlekedik, közte legalább három-három dél-koreai és kínai légitársaság egyenként naponta három-három oda-vissza járatral. A kínai egyetemeken tízezerrel tanulnak dél-koreai diákok, vegyesvállaltoknál tízezernyi dél-koreai menedzser és „vendégmunkás” dolgozik. Igaz, hogy a fizetésük átlaga mindössze havi ezer dollár körüli (Dél-Koreában ennek a többszörösét keresnék), viszont a megélhetési költségek is alacsonyabbak, az élet pedig érdekesebb, vidámabb, kötetlenebb, dinamikusabb. Pekingben és a tengerparti városokban (pl. Qingdao-ban) lépten-nyomon dél-koreai vállalatokba, üzletekbe, éttermekbe botlunk.

De nem csak Dél-Koreában annyira népszerű a kínai nyelv és kultúra, hogy 100 egyetemen oktatják. Franciaországban szintén legalább 100 egyetemen van kínai szak. Világszerte 30 millió külföldi tanulja a kínai nyelvet (amelynek „mandarin” változata 500 millió anyanyelvi beszélővel az angolt is megelőzve a világ elsőszámú nyelve). A kínai a második legelterjedtebb tartalomszolgáltató nyelv az Interneten. Az előrejelzések szerint 2010-ig a kínai nyelvet tanuló külföldiek száma eléri a 100 milliót. Az USA-ban kétmillióan beszélnek kínaiul (miközben a kínai származású amerikaiak „csak” 400 000-en vannak). Az USA-ban a spanyol után a kínai a legelterjedtebb „második” nyelv. Az Egyesült Államokban 2400 iskolában van kínai nyelvoktatás. Csak Chicago-ban 20 ilyen tanintézmény van, de az igény olyan nagy, hogy rövidesen 30 lesz. A kínai oktatási minisztérium gyorsított ütemben kezdte meg olyan nyelvtanárok képzését, akik – kétoldalú üzleti megállapodások alapján – majd az amerikai egyetemeken és főiskolákon létesítendő kínai tanszékeken fognak tanítani és lektorálni. E célra a kínai, mint idegen nyelv tanítására létesült intézet (a „Hanban”) 2006-ban 25 millió dollárt kapott (Jain-Groot 2006).

A Konfucius Intézetek – ellentétben a Francia és az Olasz Kulturális Intézetekkel – hivatalosan nem állami, hanem „magán” vállalkozások, amelyek a fogadó ország egyetemeivel, főiskolaival, kulturális szervezeteivel üzleti együttműködési, közös finanszírozási megállapodásokat kötnek. Ezáltal beépülnek az adott ország kulturális intézmény-hálózatába, így jövedelmezően és stabilan működhetnek, aminek az alapja a

jelentős társadalmi igény a kínai nyelv és kultúra oktatására. Az együttműködés egyetlen politikai előfeltétele: az „egy Kína” elv elfogadása.

A kínai kultúra terjeszkedésének vitathatatlan sikerei a japán és az indiai kormányt is arra ösztönzik, hogy hasonló, nagyszabású, világméretű programokat indítson és támogasson (u.ott).

A tanulást nem lehet elég korán kezdeni. Az Egyesült Államokban az amerikai szülők között egyre népszerűbbek a kínai nyelven üzemelő óvodák (Gardner 2006) és bölcsődék is (Hu 2006). Sőt, a praktikus amerikaiak még ennél is tovább mennek egy lépéssel: ma már olyan üzleti vállalkozások is beindultak, amelyeknél Kínából „importált”, megfelelően kiképzett gyerek-felvigyázókat, nevelőnőket, „házinéniket” (franciából átvett nemzetközi szóval „au-pair”-t, kínaiul „ayi”-t) lehet felfogadni (Bellafante 2006). Ez a „divatőrület” 2004-ben tört ki. Az egyik amerikai ügynökség azóta 1400 kínai „au pair” kiközvetítésére kapott megrendelést (előtte egyet sem). A kínai házinéni naphosszat a gyerekekkel együtt játszik, gondját viseli, ellátja és közben kínaiul beszél vele (Pekingben ismertem olyan magyar családokat, akiknek a kisgyereke jobban beszélt kínaiul, mint magyarul, mert kínai dajkája volt). A kínai háztartásbelit felfogadó amerikai közép- és felsőosztálybeli háziasszonyok meg is indokolják választásukat: azt akarják, hogy gyermekük hasznos ismeretekkel felvértezve kerüljön ki az életbe. A kínai nyelvtudás évtizedek múlva is biztos, hogy kelendő lesz, és aki a birtokában van, az előnyt élvez.

Ha a Kínával fenntartott kapcsolatok kihasználása annyira előnyös, amennyire a gazdasági-kereskedelmi statisztikák és a kulturális-nyelvi képzési igények növekedése mutatja, akkor ebben a versenyben Európa sem maradhat le. David Gosset, a Sangháj-i *Academia Sinica Europea* igazgatója szerint **Európa és Kína megteremtheti a civilizációk harmóniáját**. A kapcsolatokban gazdasági, technológiai és politikai téren lehetnek viták, hullámvölgyek, éppen ezért elsősorban a kultúra az a terület, ahol a kétoldalú viszony megalapozása mindkét fél számára tartós előnyöket, stabilitást teremt. Ha Európa és Kína a kétoldalú kapcsolatokat a kulturális értékek mentén összpontosítja, akkor egy olyan **eurázsiai civilizációs mintát** hozhatnak létre, ami az egész világ fejlődéséhez konstruktívan járul hozzá (Gosset 2006b).

A kínai nyelv és kultúra tanulmányozása már csak azért is fontos, mert egyedül a jobb megértés az, ami a kölcsönös bizalmat megalapozhatja, és hozzájárulhat a mélyen gyökerező makacs tévhiteknek az eloszlatásához, amelyek Magyarországon, de Európában és Amerikában is széles körben befolyásolják ennek a távoli országnak és polgárainak a megítélését. Még manapság is találkozhatunk olyan elfogult, egyoldalú ismertetésekkel,

amelyből „megtudhatjuk”, hogy a kínaiak általában lusták, hazudósak, megbízhatatlanok, piszkosak, büdös a szájuk, mert majonézzel mosnak fogat, ugyanis a boltban nem tudják megkülönböztetni a tubusokat egymástól.⁷¹ A baj ezekkel az általánosításokkal az, hogy régi, legjobb esetben 80-as évekbeli egyedi – megtörtént vagy elképzelt – esetekből indulnak ki, és nem vesznek tudomást az azóta végbement elképesztő ütemű fejlődésről.

Egy hatékony eurázsiai együttműködés példaértékű lehet a válságkörzetek problémaival küszködő fejlődő országok számára. A kínai és az európai gondolkodás – azonosságai és különbségeik mozaikjából kiindulva – kölcsönösen megtermékenyíthetik egymást. Méretei és a külső hatások iránti befogadó készsége révén **Kína lehet „Ázsia Európája”**, azaz egy olyan politikailag egységes, ámde kulturálisan mégis sokszínű, pluralista államalakulat, amelyben a központosítás és az önkormányzatiság előnyei egyaránt érvényesülhetnek a fejlődés érdekében.

A világnak valóban elsődleges érdeke, hogy Kína ne a „kemény erő” terén versenyezzen az Egyesült Államokkal és vívjon vele hatalmi harcot, hanem saját maga és mások javára a „puha erő” kibontakoztatásával, a „konfucianizmusban” (bármilyen is legyen az) rejlő egyetemes emberi, humanista értékek követésével és megismertetésével alakítsa és gyakorolja a politikai viselkedéskultúrát, gazdagítsa a nemzetközi magatartási normákat.

Manapság divat azt számolgatni, hogy Kína gazdasági teljesítménye (GDP-je) mikor éri el az Egyesült Államokét (vagy Japánét). A kérdést egyre több kínai ember is felteszi (laikus és szakértő egyaránt), ami arra utal, hogy a gondolkodásban az életminőség javulása egyre inkább összekapcsolódik a versenyszellemet tükröző „ki kinek győz le?” típusú megközelítéssel. Egy a China Daily internetes fórumán megjelent hozzászólás a következő „ütemtervet” adja meg a kínai gazdasági növekedés nemzetközi összehasonlításban „mértékhelyek” számító szintjeinek eléréséhez:⁷²

2005: Kína névleges (USD) GDP-je meghaladja Nagy-Britanniáét és Franciaországét, amivel a világ negyedik legnagyobb gazdasága;

2006: A kínai életszínvonal (PPP-értéken számított egy főre jutó GDP) eléri Ukrajnáét;

2007: Kína lesz a világ első számú áruexportáló nemzete, megelőzve Németországot; az életszínvonal (PPP értéken) eléri Törökországot és Iránt;

⁷¹ A kínai egyed. Népszabadság, 2005 november

⁷² Japan economy size to be surpassed by 2010. China Daily BBS, 2007.03.02.

2008: Kína a világ harmadik legnagyobb gazdasága, megelőzve Németországot; az életszínvonal meghaladja Brazíliáét;

2009: Az életszínvonal meghaladja Thaiföldét;

2010: Kína a névleges GDP alapján a világ második legnagyobb gazdasága, megelőzve Japánt; PPP értéken számolva Kína a világ első számú gazdasága, megelőzve az Egyesült Államokat;

2013-14: Kína a világ első számú kereskedő nemzete;

2020: „Nagy-Kína” (azaz Kína, Makao, Hongkong és Tajvan együtt) a nominális GDP alapján a világ legnagyobb gazdasági térsége;

2021: A Kínai Népköztársaság nominális GDP-je a világon a legmagasabb; az életszínvonal eléri a mai Dél-Koreáét.

Szerintem a GDP százalékos növekedésénél sokkal fontosabb kérdés, hogy a kínai hagyományos és modern szellemi értékek mikor épülnek be a nemzetközi politikai gondolkodás olyan fogalmai közé, mint a demokrácia, a piacgazdaság, az emberi jogok, az egyéni szabadság stb. Ennek az értekezésnek nem feladata a sajátosan kínai, ugyanakkor potenciálisan szintén egyetemes emberi értékek részletes és rendszeres kifejtése, egy jellemzőt azonban – a CNP-vel való szoros kapcsolata miatt – mindenképpen szükséges kiemelni.

Joseph Nye szerint ha a „soft power”-t (puha erőt) a „hard power” (kemény erő) irányítására használjuk, akkor a kettő hatékony kombinációját „smart power”-nek, „bölcserő”-nek nevezhetjük (Nye 2006). A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 2006. októberi ülése határozatot hozott „néhány fontos kérdésben a harmonikus szocialista társadalom építése tárgyában”. Hu Jintao államfő-pártfőtitkár felvezető beszéde szerint a fejlődés mércéje a humán és a társadalmi dimenzió (nem pedig a gazdasági össztermék abszolút számokban kifejezett növekedése, a jövedelmi különbségekre tekintet nélkül). A „jó kormányzás” legfőbb ismérve az emberi tényező előtérbe helyezése és a társadalmi béke („harmonia”) megteremtése. A párt az elmúlt időszak tapasztalatai alapján „önvizsgálatot” tart, és arra törekszik, hogy a fejlődés előnyeinek élvezetében minden ember osztozzon. A program kilenc nagy társadalmi célkitűzés megvalósítását írja elő 2020-ig. Ezek közül az első helyen a demokrácia és a jogállamiság megerősítése áll.⁷³

A „jó kormányzás” és a „harmonikus társadalom” klasszikus konfuciánus fogalom, amit a mai kínai vezetés megújítva és a nyugattól átvett követelményekhez igazítva, modern értelmezésben, „bölcserőként” hasznosít a társadalmi összhang megteremtése, a párt politikájának belföldi elfogadtatása és külföldi népszerűsítése érdekében. A konfucianizmus

⁷³ Renmin Ribao, 2006.10.12.

egyszerre az állami ideológia hazafias „csomagolása” belföldi fogyasztásra, egyben Kína külföld felé fordított „önarcképének” piacképes export-változata.

A Goldman Sachs korábban idézett becslése (4.o.) túl konzervatívnak tűnik. **Az erőviszonyok átbillenése** nemcsak a GDP, hanem elsősorban a „soft power” terén, de akár az „össz nemzeti erőt” tekintve is, **jóval hamarabb bekövetkezhet, mint 2041.** Mi lesz az USA (vagy Japán) reakciója, ha ez megtörténik? És hogyan fogja Peking tudomásul venni a CASS vagy a CICIR szakértői jelentését, amely egyszerscsak bejelenti, hogy számításai szerint a kínai CNP a legnagyobb a világon? Elhiszik-e, és a büszkeség nem csap-e át elbizakodottságba? A helyzet már most sem teljesen veszélytelen.

Mint láttuk, a Pentagon kínai fegyveres erőkről szóló idei jelentése az USA-t érintő legnagyobb potenciális katonai fenyegetésként jellemzi Kínát (DoD, 2006). Ha ezt a logikát követjük, lehet az Afrikának nyújtott segélyeket úgy értelmezni, mint a stratégiai erőforrások feletti ellenőrzést célzó neokolonialista hatalmi helyezkedési stratégiát. Lehet a Konfuciusz Intézeteket a kínai terjeszkedés előretolt „ötödik hadoszlopának” tekinteni. Mint Joseph Nye mondja: „**ha Kínát ellenségként kezeljük, akkor az is lesz**, mégpedig azért, mert annak tartjuk” (Pan, 2006).

Azt én sem állítom, hogy a yin (puha erő) kizárja a yang-ot (a keménységet). Ellenkezőleg: a kettő többnyire együtt jár, és egymással összhangban fejti ki hatását. Pl. a hagyományos kínai harcművészetben, a taichi-ban a „mozdulatok egyenletesen, puhán és lassan folynak egymásba. A taichi kerüli a nyers erő alkalmazását, s helyette inkább a mozdulatok lágyágából nyer bámulatosan sok energiát. Ami azonban a külső szemlélő számára lágyágként hat, azt egyfajta belső keménység teszi azzá. Vagyis rugalmas erőről és nem feszültségen alapuló erőről van szó, amelyet találóan így jellemezhetnénk: *vattába burkolt acél.*” (Tsao, 2001).

5. KÍNA STRATÉGIÁJA

5.1. A „harmonikus világ” eszménye

2005-ben – Hu Jintao államfő-pártfőtitkár (egyben a Központi Katonai Bizottság elnöke) májusi beszédét, majd szeptemberi ENSZ-szónoklatát követően – új kifejezés jelent meg a kínai külpolitikai fogalomtárban: a „harmonikus világ” eszménye. Az Államtanács Tájékoztatási Hivatala által december 22-én közzétett Fehér Könyv Kína Békés Fejlődésének Útjáról már külön fejezetet szentel a témának, ezzel a címmel: „A tartós béke és közös virágzás harmonikus világának felépítése” (IOSC 2005).

A címből és a szövegösszefüggésből is nyilvánvaló, hogy a nemzetközi harmónia megteremtése mint a külpolitikai stratégia egyik prioritása, szorosan kapcsolódik a béke (következésképpen a biztonság) és a fejlődés ügyéhez. „Béke” és „harmónia” (összhang) a kínai gondolkodásban nem egyszerűen rokonértelmű fogalmak, hanem egyenesen megkülönböztethetetlenek, egyazon írásjel („he”) jelöli mindkét konnotációt. Az írásjel grafikus alakja egy stilizált rizspalántát ábrázol, mellette egy szájjal: vagyis akkor van béke és harmónia, ha van mit enni, tehát a „virágzással”, a fejlődéssel való kapcsolat is egyértelmű.

A népi bölcsesség, köznapi gondolkodás nyelvi kifejezésformában rögzült szemléletes megnyilatkozásán túl a harmónia fogalmának kitüntetett szerepet juttatnak az emelkedettebb kínai vallási és filozófiai rendszerek is. A taoizmusban az Út követése áll a középpontban. Lao-ce (i.e. 6. sz.) „Az út és az erény könyve” c. műve alapján a Tao, vagyis az Út nem más, mint a dolgok természetes menete. Ha minden a maga természetes útját követi, akkor nincs összeütközés, nincs konfliktus, mert minden mindennel összhangban (harmóniában) van. Aki az Úton jár, az szabadon, erőfeszítés nélkül, akadálymentesen közlekedik. Aki letér az Útról, az akadályokba ütközik, és nem éri el célját. Az ember természetes útja az Erény, tehát az boldogul, aki erényes (Lao-ce 1994). Bár a természetes erény nem azonos a társadalmi erkölccsel, a konfucianizmus megjelenése után mégis a moralizálás lett a kínai vallási, eszmei, ideológiai spekulációk kedvelt szellemi tevékenység-formája. A 21. század kezdetén, a globalizációt, a terrorizmus elleni harcot és a megelőző csapásmérést kísérő lelkiismereti aggályok zűrzavarában az erkölcsi kérdések ismét biztonságpolitikai jelentőségre tesznek szert, ami kedvez a „harmónia”, mint hagyományos (kínai) politikai közösségformáló rendező elv újjáélesztésének.

A „harmónia” a konfucianizmus politikai filozófiájában is központi szerepet játszott. Ez a tanítás Ázsiában széles körben elterjedt, de Nyugaton – a sinológusok (Kína-kutatók) szűk körét leszámítva – viszonylag ismeretlen maradt. A társadalmi forradalmi és reform-

mozgalmak hatására Konfuciuszt Kínában szinte az egész 20. század folyamán támadták, eszméit „feudalista csökevénynek” minősítették. A kínai ideológusok csak a legutóbbi években „fedezték fel” Konfuciusz eszméinek hasznosságát, vagyis a kínai sajátosságokkal felvértezett szocializmussal való összeegyeztethetőségét. Ezt a nem csekély eszmei értéket kínai oldalról a társadalmi stabilitás (belső harmónia) és a békés külső környezet (harmonikus világ) garantálásának követelményei, valamint a nemzeti kulturális hagyományok (nacionalizmus) felélesztésének igénye alapozta meg; az európai és az amerikai tudományos-, és közvélemény oldaláról pedig a Nyugaton divatos „keleti filozófiák” egyikeként mutatott „piacképessége”, eladhatósága.

2005. szeptember 28-án Qufu-ban, Konfuciusz szülővárosában, európai és amerikai részvétellel tartották az első olyan „világkonferenciát”, amelyen nyugati tudósok is szorgalmazták az ókori kínai bölcs tanításainak megfogadását „az emberiség fennmaradása” érdekében. A kínai hozzászólások rámutattak, hogy a világ ma békétlen, aminek oka a „hegemonizmus” és a terrorizmus. A modernkori problémák kezeléséhez útmutatást adhat Konfuciusz jelszava, a „harmónia, uniformitás nélkül”.⁷⁴ A mester ugyanis (mintegy 2400 évvel ezelőtt) ezt mondta: „Az úriember megfér másokkal, noha nem feltétlenül ért egyet velük; az alantas ember, ha egyetért másokkal, akkor sem fér meg velük”⁷⁵ (Lunyu, 1994; XIII/23).

Mi különbség van a harmónia és az uniformitás között? A harmónia a dolgok racionális (természetes) elrendeződése, az egység a sokféleségben; az uniformitás a különböző természetű dolgok véletlen egybeesése és (erőszakolt) monoton egyhangúsága. A harmónia megvalósulására példa lehet a békés egymás mellett élés öt alapelve, vagy az „egy ország, két rendszer” koncepció, akárcsak a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés követelményeinek összehangolása.⁷⁶ Az uniformításra pedig – kimondatlanul is – a „hegemonizmus” szolgált (negatív) példát.

A konfucianizmus nem vallás, hanem a kormányzás művészetét központba állító politikai filozófia. Kína azonban gondol a vallás iránt fogékony tömegekre is. Az Állami Vallásügyi Hivatal⁷⁷ a Buddhista Világforum 2006. áprilisi tanácskozásának ezt a címet javasolta: „A harmonikus világ az elmében (tudatban) kezdődik”. Az ötnapos rendezvényen 37 országból ezer küldött vitatta meg a szociális harmónia „új morális tanítását”, ami egy békés és nyugodt világ eljövételét segítheti elő. Kína számára előnyös pozíciót biztosít, hogy a Japánban és Koreában is elterjedt Zen-buddhizmus, ami kínai eredetű, az egyetlen,

⁷⁴ Enlightenment drawn from global worship of Confucius. China Daily, 2005.09.28.

⁷⁵ a szerző fordításában

⁷⁶ u.ott

⁷⁷ State Administration for Religious Affairs

Nyugaton is nagy népszerűségnek örvendő irányzat. 100 millió hívőre támaszkodva a kínai buddhista társaságok döntő mértékben befolyásolhatják e vallás japán, koreai, délkelet-ázsiai, amerikai és európai értelmezését, megítélését. A világfórumon a kínai küldöttek nem kevesebbet állítottak, minthogy nemcsak a buddhizmus és a konfucianizmus, hanem a buddhizmus és a Kínai Kommunista Párt „harmonikus társadalom” programja (a „harmonikus világ” belpolitikai változata) is szoros szellemi rokonságban van. Mindezek az ideológiák választ keresnek és találnak a 21. századot jellemző anyagi gyarapodás és a szellemi kiüresedés közötti ellentmondás problémájára. A buddhizmus lényege a jóság és az együttérzés, amelyek a világi életben is harmóniához vezetnek, és lehetővé teszik a kínai gazdasági fejlődés társadalmi hatásaihoz történő alkalmazkodást. A mai buddhista papok már nem szakadt köntösben, kezükben rizsescsészével koldulnak, hanem mobiltelefon, digitális kamera és Internet-összeköttetés segítségével tájékozódnak a világban, kommunikálnak egymással a jobb megértés reményében⁷⁸ (és győzik meg a világot Kína fejlődésének nagyszerűségéről).

A Fehér Könyv (Kína békés fejlődésének útjáról) az alábbi fejezetekből áll:

- I. A békés fejlődés Kína modernizációjának szükségszerű útja;
- II. Kína saját (gazdasági) növekedésével járul hozzá a világbékéhez és a fejlődéshez;
- III. Önerőre, reformra és innovációra támaszkodó fejlődés;
- IV. Kölcsönös előnyökre és közös fejlődésre törekvés a más országokkal fenntartott kapcsolatokban;
- V. A tartós béke és közös virágzás harmonikus világának felépítése.

A kiadvány egyrészt kétségtelen propaganda-céllal igyekszik a nemzetközi közvélemény Kína fejlődését kísérő aggodalmait, a „kínai fenyegetés mítoszát” eloszlatni, másrészt viszont meggyőző érveket sorakoztat fel amellet, hogy Kína – fejlesztési célkitűzéseinek megvalósítása érdekében és az átalakulást kísérő súlyos belső problémák megoldásának szem előtt tartásával – hosszú távon békés külső környezet fenntartásában érdekelt, vagyis senkit sem akar fenyegetni. Teszi ezt ráadásul olyan retorikai fogásokkal, olyan szöveggörnyezetbe ágyazva, hogy kijelentéseivel nehéz lenne vitatkozni, azok minden „békeszerető” és „haladó” ember számára vállalhatóak.

„Az emberiségnek csak egy otthona van: a Föld. A tartós béke és közös virágzás harmonikus világának megteremtése a világ összes népének közös óhaja, egyben Kína magasztos célja is, amelyet a békés fejlődés útjának választásával kijelölt” (u.ott). Ezek után leszögezi (és részletesen kifejti), hogy a harmonikus világ egyben demokratikus, igazságos és toleráns is.

⁷⁸ Buddhism highlighted in social harmony. Xinhua, China Daily, 2006.05.10.

A harmónia a közös biztonság megteremtésének is előfeltétele. A világ országainak össze kell fogniuk a nemzetközi biztonságot veszélyeztető fenyegetésekkel szemben. Le kell számolni a hidegháborús mentalitással, **új biztonsági koncepcióra van szükség**, amelynek alapja a kölcsönös bizalom és előnyök, az egyenlőség és a „koordináció”, az igazságos és hatékony kollektív biztonsági mechanizmus, ami a konfliktusok és a háború megelőzését, valamint a nem hagyományos biztonsági problémák közös megszüntetését, illetve enyhítését szolgálja. Ilyen nem hagyományos biztonsági „problémát” képviselnek többek között a „terrorista tevékenységek”, a pénzügyi válságok és a természeti csapások. A nemzetközi vitákat és konfliktusokat békésen, tárgyalások útján kell rendezni, az egyenlőség és az együtt munkálkodás alapján, tartózkodva más országok szuverenitásának korlátozásától, a belügyekbe történő beavatkozástól és a katonai erő szándékos (nem kikényszerített, nem elkerülhetetlen) alkalmazásától, illetve az azzal való fenyegetéstől. Erősíteni kell a terrorizmus elleni közös fellépést úgy, hogy a tünetek és a kiváltó okok megszüntetésére egyaránt figyelmet fordítunk, miközben a hangsúly az utóbbiakon van. Szükség van a hatékony leszerelésre és fegyverzetkorlátozásra, igazságos, ésszerű, átfogó és kiegyensúlyozott módon a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása, a nemzetközi nukleáris leszerelés előmozdítása, a globális hadászati stabilitás fenntartása érdekében (u.ott).

A harmonikus világ eszményének és a hozzá vezető útnak a felvázolásával Kína – kimondatlanul is – a saját nemzeti kulturális hagyományaira, jellegzetességeire támaszkodó alternatívát kínál a világ népeinek (mindenekelőtt a fejlődő országoknak) azzal az egypólusú világrenddel szemben, amely a nyugati típusú demokrácia és emberi jogok amerikai vezetés alatti – ha kell, erőszakos eszközökkel megvalósított – elterjesztését célozza. A kínai elgondolás a többpólusú világ megteremtésében érdekelt európai hatalmaknak és Oroszországnak is rokonszenves hivatkozási alap lehet. Véleményem szerint a „harmonikus világ” koncepció bevezetésével Kína ahhoz hasonló jelentőségű önálló – és nyilván tudatos – kezdeményezést tett, mint amilyen a békés egymás mellett élés öt alapelvének meghirdetése volt (amelyre egyébként a kínai megnyilatkozások mint érvényes nemzetközi normára továbbra is rendszeresen hivatkoznak). A kezdeményezéssel Peking globális befolyásának (az Egyesült Államok rovására történő) kiterjesztéséhez teremti meg az ideológiai alapot, kihasználva, hogy **a „puha tényezők” tekintetében az erőviszonyok Kína javára változtak meg**. Az USA erkölcsi tekintélye ugyanis mélyponton van, mert manipulálta az iraki háború kirobbantását megindokló hírszerzési adatokat, a terrorizmus elleni harcban alkalmazott módszereivel áthágja a nemzetközi jogi normákat, továbbá elszabotálja a non-proliferációs rezsimek szerves részét képező nukleáris leszerelési kötelezettség-vállalásokat. Itt az alkalom arra, hogy a kínai tisztviselők a két- és többoldalú nemzetközi tudományos és politikai

tanácskozásokon, konferenciákon, csúcstalálkozókon meggyőzően érveljenek a „harmonikus világ” eszménye mellett, mintegy **ideológiai kihívást támasztva a nyugati (elsősorban az amerikai) politikai filozófiával szemben.**

A „harmonikus világ” kül- és biztonságpolitikai értelmét kínai szakértők abban látják (és azzal magyarázzák), hogy keretein belül biztosítható a különböző civilizációk együttélése. A világon több, mint 200 ország van, ezekben 2500 etnikai csoport él, sokféle vallást és ideológiát követve. Ilyen körülmények között az emberi haladás mozgatóereje csak a pluralista civilizáció lehet, amely a tolerancián alapul, azaz mentes mindenféle korlátozó ideológiai és társadalmi rendszer-felfogástól (beleértve a nyugati típusú demokrácia abszolutizálását is). Csak a kölcsönös tisztelet, az egyenlőség, az egymásra figyelés, a tapasztalatok cseréje biztosíthatja a világ harmóniáját. A nemzetközi szinten ez párbeszédet, konzultációt feltételez valamennyi érintett fél bevonásával, nem pedig hegemon ambíciók által vezérelt unilateralizmust. A külpolitikában is demokráciára van szükség, nem diktátumokra (Lun, 2005). Ha a külkapcsolatokat a kölcsönös előnyökre építik (nem pedig a versenyre és az aszimmetrikus erőfölényre), akkor mindenki nyertes lehet. Ez a kínai „win-win” külpolitikai stratégia lényege, ahogy azt Hu államfő a külügyi dolgozók 2006. évi konferenciáján tartott előadásában kifejtette.⁷⁹

Qin Xiaoying, a Nemzetközi és Hadászati Tanulmányok Kínai Alapítványának⁸⁰ kutatója szerint a „harmonikus társadalom” kínai eszménye és a „harmonikus világ” nemzetközi kihatású programja egy töről fakad. **Kína – hatalmas területének és lakosságának köszönhetően – jelentős politikai, gazdasági és kulturális hatást gyakorol a világra**, beleértve a „harmónia” modell-értékű koncepciójának globális elterjesztését is. A harmonikus társadalom lényege az emberek jogainak tiszteletben tartása (*itt elsősorban az élethez, a létszükségletek kielégítéséhez és a „boldogsághoz” való jogról van szó, nem a politikai pluralizmust hangsúlyozó „emberi jogok”-ról*⁸¹), a humán civilizáció alapelveinek követése (*élen az 5000 éves kínai civilizációval*⁸²) és a természet törvényeihez alkalmazkodás (*mint a technikai fölényrel való visszaélés ellentéte*⁸³). Összhangban az előbbiekkal, a „harmonikus világ” legfontosabb ismérve a konfliktuskezelés új politikai megközelítése (Qin, 2006).

A nyugati társadalomtudósok úgy vélik, hogy a szélsőségek csak az elmaradott térségekből kiinduló vallási fundamentalizmus velejárói. Qin viszont azt vallja, hogy az

⁷⁹ Priorities set for handling foreign affairs. China Daily, 2006.08.24.

⁸⁰ China Foundation for International and Strategic Studies

⁸¹ a szerző megjegyzése

⁸² a szerző megjegyzése

⁸³ a szerző megjegyzése

iparilag fejlett társadalmak azok, amelyek az „értékelvűség” alapján megkülönböztetik a barátokat az ellenségektől, katonai és gazdasági kényszert alkalmaznak másokkal szemben és üldözik az „eretnekeket”. A tudomány és a technika fejlődése azt az illúziót táplálja, hogy a természet „legyőzhető”, ennek tükörképe politikai téren az erőszakos hódítás. A társadalomtudományok a fizikából átvett mechanikus, „dinamikai” szemléletet vették át az erő filozófiájának jegyében. Ez a szociáldarwinizmus dzsungel-törvénye, a nagy nemzetközi vállalatok és az egyetlen szuperhatalom módszere a nemzetközi gazdasági és politikai ügyek kezelésére. Ezzel a megközelítéssel állítható szembe a konfrontációs, „osztályharcos” törekvésekkel szakító kínai társadalompolitika és nemzetközi diplomácia, ami a konfliktusok békés megoldása révén világméretű „harmóniához” vezet (u.ott).

Kína tehát a saját „pluralisztikus”, „harmonikus” jelzőkkel illetett világrend-felfogását állítja szembe az amerikai egypólusú világrenddel, a magáét tartva példaértékűnek a nemzetközi közösség számára. Mi sem bizonyítja jobban a kínai törekvések, befolyásolási kísérletek globális jellegét! Észrevehető az is, hogy Peking az ideológiai érvek mellett a CNP olyan „kemény” összetevőire is hivatkozik, mint a területnagyság és a lakosság lélekszáma (amiben Kína a világelső). Mindez azt sejteti, hogy a békeszerető külpolitikai stratégiát egy olyan biztonsági és katonai stratégia egészíti ki, amelyben az *erő* alkalmazása, legalább mint lehetőség, feltétlenül benne van.

Az össznemzeti erő komplex alakítása a kínai hosszú távú stratégiai tervezés kiinduló pontja. Kínai felfogás szerint a mutató nemzetközi összehasonlításokban való használata globális stratégiai korlátok közé kényszerítheti a katonai tényezőt, azaz ösztönzi a fegyverzetkorlátozást és a non-prolifерációt, mert rámutat azokra a mindenoldalú hátrányos következményekre, amelyek a katonai fenyegetést támasztó felet érhetik még akkor is, ha ő az erősebb (Ketizu, 2000a). Az össznemzeti erő várható alakulására, azaz világhatalmi pozícióinak erősödésére és nemzetközi befolyásának növekedésére támaszkodva hirdethet Kína béke- és fejlődésközpontú nemzeti felemelkedési stratégiát. Geostratégiai értelemben a „békére” hivatkozás a kelet-nyugati kapcsolatok ideológiai indíttatású konfliktusforrásainak kiiktatását, a „fejlődés” pedig az észak-déli robbanásveszélyes gazdasági különbségek csökkentését irányozza elő.

Kína célként tűzte ki a közepesen fejlett jóléti gazdaság és a „harmonikus”, kiegyensúlyozott társadalom felépítését. Az ehhez szükséges kedvező nemzetközi légkör megteremtése érdekében Peking igyekszik megbízható partnernek tűnni, és eloszlatni a „kínai fenyegetés” szerinte alaptalan mítoszát. Rendezi a szomszédaival fennálló nézeteltéréseket, bekapcsolódik a nemzetközi együttműködésbe, kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszik a

nagyhatalmakkal és a vitás kérdések békés megoldását szorgalmazza, miközben **nem mond le érdekeinek érvényesítéséről.**

5.2. Érdekvédelem, érdekérvényesítés

Ezeket a prioritásokat tükrözi a 2006. évi Védelmi Fehér Könyv is, ami azért jelentős, mert ezen kívül Kínának nincsen a nemzetbiztonsági és a katonai stratégiát, valamint a védelempolitikai irányelveket összefoglaló módon tárgyaló hivatalos, felső szintű, nyílt dokumentuma (a kutatóknak és a döntéstámogató szakértőknek az elveket különböző szintű, félhivatalosnak tekinthető kiadványokból, közleményekből kell „összeszedniük”). A Fehér Könyv maga is csak általánosságban utal a biztonsági és a katonai stratégiára, illetve a védelempolitikai elvekre, anélkül, hogy azok konkrét forrását megnevezné.

A dokumentum szerint Kína még sohasem kapcsolódott ilyen szorosan a világ többi részéhez, ezért a nemzeti és a nemzetközi érdekek egyeztetésének feltételei adóttak. Kína katonai stratégiája ezért hangsúlyozottan védelmi jellegű, és egyrészt a létfontosságú nemzeti érdekek tekintett fejlődés, biztonság és egység oltalmazását, másrészt a világbéke, a nemzetközi biztonság és stabilitás megőrzését szolgálja. Ennek érdekében Kína a maga módján („with Chinese features”) lépést tart a hadügy forradalmával (RMF)⁸⁴, de nem bocsátkozik semmilyen fegyverkezési versenybe és senkit sem fenyeget (IOSC 2006a).

Az általános biztonsági helyzetet a többpólusú világrendbe való átmenet jellemzi. Ennek során növekednek a bizonytalansági tényezők és a destabilizáló faktorok (hegemonizmus, erőpolitika, helyi háborúk, nem hagyományos kihívások mint pl. energia-, pénzügyi és információs biztonság, terrorizmus, katasztrófák, környezetszennyezés, nemzetközi bűnözés stb.). Katonai téren megfigyelhető a K+F tevékenységek felgyorsulása, egyes országok részéről a kialakult egyensúlyi erőviszonyok megbontására, a technikai fölény kiaknázására, a szövetségi rendszerek és katonai tömbök kiszélesítésére irányuló törekvés. A tömegpusztító és csúcstechnológiai fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó szerződések betarthatósága jelentős kihívásokkal néz szembe. A problémák kezelésének (Kína által) preferált módja a nemzetközileg intézményesen összehangolt, multilaterális együttműködési mechanizmusokra támaszkodó, az ENSZ szerepét erősítő közös fellépés. Ilyen multilaterális együttműködésre az ázsiai-csendes-óceáni térségben jó példa a Shanghaji Együttműködés Szervezete (SESZ), az ASEAN+3 tárgyalási mechanizmus (a Délkelet-Ázsiai Országok Szervezetének 10 tagállama Kínával, Japánnal és Dél-Koreával kiegészülve), a

⁸⁴ Revolution in Military Affairs

Kelet-Ázsiai Csúcsértekezlet és a dél-ázsiai regionális együttműködés India és Pakisztán részvételével. Negatív példa az amerikai-japán katonai szövetség szorosabbra fűzése (u.ott).

Kína össznemzeti ereje ⁸⁵ mára jelentősen növekedett, ami kedvezően hatott nemzetközi pozícióira és befolyásolási lehetőségeire. A gazdasági, politikai és kulturális befolyás kiterjesztése megteremtette az alapokat ahhoz, hogy Kína – a fejlődés és a biztonság követelményei közötti „harmóniát” megteremtve – elsősorban békés eszközökkel adjon nyomtatékot a nemzetközi szintéren képviselt érdekeinek. Ennek a megközelítésnek azonban léteznek – a stratégiai dokumentumokban és a politikai, katonai vezetők nyilatkozataiban is egyértelműen megfogalmazott – „töréspontjai”:

Kína érdekei között kiemelt helyet foglal el a szuverenitás és a területi integritás, amit Tajvan függetlenségi törekvései – Peking értelmezésében – közvetlenül veszélyeztetnek. A függetlenség kikiáltása háborús ok (*casus belli*) lenne. Ez világosan kiderül a 2005. márciusában meghozott „elszakadás-ellenes” törvényből,⁸⁶ amely – többek között – leszögezi:

(1) A tajvani kérdés Kína számára a szuverenitás, a területi integritás és a létfontosságú nemzeti érdek körébe tartozik;

(2) Csak egy Kína van. Az állam sohasem fogja megengedni, hogy a széparatisták elszakítsák Tajvant az országtól;

(3) A tajvani kérdés a kínai polgárháború történelmi hagyatéka, és mint ilyen, Kína belügye;

(4) Amennyiben a tajvani függetlenségpárti szakadár erők bármilyen módon elszakítanak Tajvant Kínától, vagy jelentős incidenst provokálnának ki, vagy a békés újraegyesítés esélyei teljesen kimerülnének, akkor **az állam minden szükséges intézkedést megtesz, beleértve a nem békés eszközök felhasználását is, Kína szuverenitásának és területi integritásának megőrzésére. Ezekről az intézkedésekről az Államtanács és a Központi Katonai Bizottság dönt.**

Nyugati vélemények szerint az elszakadás-ellenes törvényt rosszul időzítették, mert lefékezte a kínai-tajvani kapcsolatok lendületes fejlődését, elítélő reakciókat és a nacionalizmus erősödését válthatja ki Tajvanon, a szoros-közi fegyverkezési verseny éleződéséhez vezethet, elidegeníti az USA-t Kínától, felerősíti a kínai haderő fejlesztését kísérő kételyeket, fokozza az ellenkezést az EU Kínát érintő fegyverembargójának feloldásával szemben stb. (Klingner, 2005). Ezeknek az aggodalmaknak a jó része azóta megalapozatlannak bizonyult (kivéve az EU fegyverembargója feloldásának elmaradását, aminek okaira még visszatérek). Azt maga az elemző is elismerte, hogy a törvény szövege

⁸⁵ a Védelmi Fehér Könyv angol nyelvű változata a „comprehensive national power” kifejezés helyett az „overall national strength” szókapcsolatot használja

⁸⁶ elfogadta a 10. Népi Kongresszus (Parlament) harmadik ülészsaka, 2005. március 13-14-én.

egyáltalán nem „gyűjtő hatású”, hanem a vártnál mérsékeltebb; nem idéz elő közvetlen konfliktusveszélyt a szoros térségében, de **világos üzenetet közvetít** Tajvan és a nemzetközi közösség számára (u.ott). Ezt a „világos üzenetet” a mögötte meghúzódó katonai képességek és határozott szándékok támasztják alá.

Az elszakadás-ellenes törvény nem érhette váratlanul a világot. Kína jóelőre „beharangozta” a törvény tervezetének benyújtását, ami egyébként is egy transzparens folyamat „megkoronázásával” ért fel. A Védelmi Fehér Könyv 2002-es kiadásában a tajvani szeparatizmus féken tartása („to check”) a feladatok között még csak a második helyen szerepelt egy esetleges Kína elleni agresszió elhárítása mögött. A 2004-es dokumentum a megelőzőnél jóval élesebb formában és a leghatározottabban helyezte kilátásba a fegyveres erő alkalmazását a tajvani szeparatizmus leküzdésére. A dokumentum leszögezi: A kínai fegyveres erők „szent” feladata a tajvani „függetlenségi erők” megakadályozása abban, hogy kettészakítsák az országot. Kína a békés országegyesítést szorgalmazza, az „egy ország, két rendszer” elgondolás alapján, és bármikor kész a tárgyalásokra valamint a katonai bizalomerősítő intézkedésekre, feltéve, hogy Taipei elfogadja az „egy Kína” elvét. Ha azonban a tajvani hatóságok olyan messzire merészkednek, hogy a függetlenség ürügyén nagyobb („major”) incidenst provokálnak, akkor „a kínai nép és a fegyveres erők határozottan és végérvényesen szétzúzzák őket, bármi áron” (IOSC 2004).

A „bármi áron” kifejezéssel utaltak rá, hogy itt – felfogásukban – Kína létfontosságú érdekéről van szó (míg Tajvan „függetlenségének” védelme az Egyesült Államoknak nyilván nem létfontosságú érdeke). Ez a „licitálási” taktika figyelhető meg az időközben megtartott nemzetközi tanácskozásokon is, többek között a most már rendszeres magas szintű amerikai-kínai védelempolitikai konzultációkon is. A kínai fogadkozások elsősorban taktikai jellegűek és a politikai alkupozíciók javítását szolgálják, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a nyilatkozatokkal és a hivatalos dokumentumokban való rögzítéssel (aminek jogilag kötelező érvényű megnyilvánulása a szeparatizmus-ellenes törvény) **Peking visszavonhatatlanul elkötelezte magát**, és a vezetés hitelének veszélyeztetése nélkül valóban nem hagyhatna érdemi válasz nélkül egy fajsúlyosabb tajvani provokációt. A jelek szerint a fenyegetőzés nem teljesen hatástalan, legalábbis erre utal a tajvani helyhatósági választások kimenetele, a sziget és a szárazföld közötti közvetlen légijáratok több évtizedes szünetet követő felújítása (a 2005-ös Holdújévtől) és a fennálló helyzet egyoldalú megváltoztatását helytelentő külföldi (európai, ázsiai, sőt amerikai) megnyilatkozások (amelyeket Tajvannak szóló figyelmeztetésként is lehet értelmezni).

A Tajvan elleni inváziós képesség létrehozása és az Egyesült Államok várható fegyveres beavatkozásának elrettentése a kínai katonai stratégia és haderőfejlesztés központi

kérdése. Az Egyesült Államok Tajvan „önálló” védelmi képességének fejlesztését szorgalmazza, és a szoros-közi „erőegyensúly” fenntartása érdekében további jelentős, Tajvannak szóló fegyverszállításokat helyez kilátásba, illetve ajánl fel, az utóbbi években – a tajvani Parlament ellenállása miatt - eredménytelenül. A Pentagon értékelése (DoD 2006) a következő képet festi a kínai-tajvani katonai erőviszonyokról:

Szárazföldi erők			
Kína			Tajvan
	összesen	a szorosban	összesen
Létszám	1.4 millió fő	400,000 fő	130,000 fő
Hadtest	18	8	3
Gyaloghadosztály	25	9	0
Gyalogdandár	33	12	13
Páncélos ho.	9	4	0
Páncélos dd.	11	4	5
Tüzérhadosztály	3	3	0
Tüzérdandár	15	5	≥3
Tengerészgyalogos dd.	2	2	2
Harcokosi	7,000	2,700	1,800
Löveg	11,000	3,200	3,200

Légierő			
Kína			Tajvan
Repülőgép	összesen	a szoros térképében	összesen
Vadász	1,525	425	330
Bombázó	775	275	0
Szállító	450	75	40

Hadtengerészeti erők			
Kína			Tajvan
	összesen	a Kelet- és a Dél-Kínai- tengeren	összesen
Romboló	25	16	2
Fregatt	45	40	22
Hk. partraszállító hajó	25	22	12
Közepes partraszállító	25	20	4
Dízel tengeralattjáró	50	28	4
Nukleáris tajó.	5	0	0
Parti őrhajó (rakéta- hordozó)	45	34	50

Egészítsük ki a fenti táblázatokat még azzal a „kritikus tömegre” vonatkozó összehasonlító adattal, hogy Kína területe Tajvanénak 267-szerese, lakossága pedig 57-

szerese. Következésképpen az „össz nemzeteti erő” figyelembe vételével Kína és Tajvan között semmiféle katonai erőegyensúly nem létezhet. A „tajvani kérdés” az Egyesült Államok és Kína közötti erőviszonyok stratégiai jelentőségű eleme.

Ha Tajvan egy Kínával szembeni katonai konfliktusban magára maradna, akkor csak aszimmetrikus hadviselés alkalmazásával tanúsíthatna érdemi ellenállást. A Pentagon-jelentésekben 2004-ben bukkant fel először az az értesülés, hogy Tajvan olyan rakétát fejleszt, amivel a kínai szárazföldön található polgári célpontokra mérhet csapást (a rakétát 2007-ben próbálták ki egy sikeres kísérletben). Kínai katonai szakértők ezt úgy értelmezik, hogy Tajvan – amerikai segédlettel – a terrorizmushoz folyamodik szeparatista céljai megvalósítása érdekében. A potenciális célpontok között szerepel a Jangce „Három szoros” vízierőmű-komplexum és a 468 m. magas Sangháj-i Kelet Gyöngye TV-torony. Mivel Tajvan nem képes szimmetrikus fejlesztésekkel ellensúlyozni a kínai katonai nyomásgyakorlást, csak abban bízhat, hogy a polgári lakosság, vagy a nagy értékű infrastrukturális objektumok elleni fenyegetéssel rettent el Pekinget az erő alkalmazásától. Ezek a csapásmérési forgatókönyvek – a kínai szakértők szerint – csak a „jéghegy csúcsát” képviselik a tajvani „függetlenségi terrorizmus” eszköztárában. A tajvani haderő a rakétacsapásokon kívül – állítólag – kínai állami vezetők meggyilkolását, az elektronikus média eleni kalóztámadásokat, nukleáris és vízierőművek rombolását készíti elő. Egy ilyen konkrét „támadás” már 2002-ben bekövetkezett, amikor tajvani technikai támogatással a betiltott Falunkung-szekta „ellopott” egy kínai műholdas TV-csatornát és azon saját propagandaműsorát sugározta (Xiao, 2004).

Liu Yuan altábornagy, a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg (KNFH) Logisztikai Főcsoportfőnökségének helyettes politikai kommiszárja a China Youth Daily első oldalon közzétett interjújában kijelentette, hogy a Jangce vízierőműve elleni esetleges támadás automatikusan háborúhoz vezet. „Normális ember nem követne el szándékos öngyilkosságot egy ilyen cselekedettel, ami eget-földet megrengető válaszcspást vonna maga után” – jelentette ki (talán egy nukleáris megtorlásra célozva). Hozzátette, hogy a hatalmas gátat csak atombombával lehetne lerombolni, és ilyen fegyverrel Tajvan nem rendelkezik (u.ott).

Az említett Pentagon-jelentés napvilágra kerülése után kínai parlamenti képviselők egy csoportja levelet intézett a kormányhoz, amelyben javasolja, hogy Peking vizsgálja felül az atomfegyverek elsőkénti alkalmazásáról való lemondás politikáját. A képviselők szerint azokat a terrorista támadásokat, amiket a tajvani szeparatisták terveznek a Jangce vízierőművei és sűrűn lakott területek ellen, nukleáris csapással kellene megtorolni, illetve elrettenteni (Guo, 2004).

A megszellőztetett tajvani terveket amerikai szakértők is hevesen ellenzik. Az elgondolás Tajvanon széleskörű biztonságpolitikai vitát váltott ki a sziget által alkalmazandó „megelőző”, ill. „támadó” katonai doktrínáról, Kínában pedig a nukleáris stratégia olyan módosításának – egyébként elvetett – ötletét hívta életre, amibe már belefér az első csapásmérés is, atomfegyverrel nem rendelkező „terrorista ország” ellen.

Kína a terrorizmus ellenfelének és áldozatának tekinti magát, terroristának minősítve az ország területi egységét fenyegető függetlenségi, elszakadás-párti mozgalmakat (Tajvan, „Kelet-Turkesztán”, Tibet). A terrorizmus, széparatizmus és szélsőségeség (vallási extrémizmus) a kínai propagandisztikus szóhasználatban „három gonosz erő”-nek nevezett komplex fenyegetés, amivel szemben nemzetközi összefogással fel kell lépni. Ezzel Kína ügyesen adaptálta, és mintegy visszájára fordította a „gonosz tengely”-ről szóló amerikai kitételeket, jelezve, hogy a terrorizmus elleni globális küzdelemben való bekapcsolódásának ára a saját biztonsági igényeinek tudomásul vétele a nemzetközi közösség (és különösen az Egyesült Államok) részéről. Ennek figyelmen kívül hagyása (a pekingi kormányzat ellenfeleinek támogatása) megengedhetetlen „kettős mérce” alkalmazását jelentené.

Ez a kínai stratégia egyelőre működik: Az Egyesült Államok hivatalosan elismeri Kína területi egységét, és – az ENSZ-hez hasonlóan – felvette a két legnagyobb kelet-turkesztáni mozgalmat a nemzetközi terrorista szervezetek listájára. Amerikai és ENSZ támogatás birtokában, a „három gonosz erő” ellen folytatott harc jegyében Kína komplex módon (köztük katonai eszközökkel is) megerősíti pozícióit a hszincsiangi, a tibeti és a belső-mongóliai nemzetiségi területeken, valamint stratégiai együttműködést alakít ki a közép-ázsiai volt szovjet utódállamokkal, Tádzsikisztánnal, Kazahsztánnal, Üzbegisztánnal, Kirgizisztánnal és Türkmenisztánnal. A nemzetiségi politika Kína belügye, a katonai együttműködés pedig szuverén joga.

A másik kiemelt nemzeti érdek a gazdaságfejlesztés. Ennek feltétele az energiabiztonság, a szabad kereskedelem és áruszállítás. A hagyományosan „kontinentális”-nak nevezett és tekintett **Kína tengeri hatalom**. Nem haditengerészeti ereje teszi azzá, hanem nemzetközi nyitottsága és a világkereskedelemben való beágyazottsága. A kínai Védelmi Fehér Könyvek ismételten hangsúlyozzák a tengeri jogok és érdekek védelmét. A 2004. évi kiadásban megerősítést nyert az, amit szakértői elemzések már korábban is tartalmaztak: A kínai biztonság és védelempolitika fokozatosan kifelé fordul és mind jobban érdekelt a tengeri szállítási útvonalak biztosításában, valamint a világ fő válságkörzeteiben zajló események alakításában. A kínai haderőfejlesztés egyik súlypontja a haditengerészet korszerűsítése, ami a tajvani helyzet mellett a távolabbi térségekben védelmezendő, a tengeri (óceáni) jelenléthez kapcsolódó érdekekkel is összefügg. Kína gyors ütemben épít vagy szerez be – főként

Oroszországtól és Ukrajnától – közepes és nagy partraszállító hajókat, támadó tengeralattjárókat, valamint olyan nagy felszíni hadihajókat (rombolókat és fregattokat), amelyek a partoktól nagyobb távolságra, hosszabb ideig is képesek műveleti tevékenységre. Kína haditengerészeti fegyverzeti együttműködést alakított ki több más, délkelet-ázsiai országgal (köztük Thaifölddel), és – fejlett hajóépítő iparának, valamint növekvő konstrukciós és alkalmazási tapasztalatainak köszönhetően – már hadihajó-exportőrként is piacokat szerzett.

Az is várható – és ezt több fejlemény is alátámasztja, pl. egy 2005. január eleji súlyos tengeri incidens a Vietnámmal közösen használt Beibu-öbölben és a rendszeresen kiújuló „nyilatkozatháborúk” Japánnal a Diaoyu-szigetek hovatartozásáról –, hogy a tengeri halászati és olaj-kitermelési érdekek határozott érvényesítése **területi konfliktusokhoz vezethet**, mindenekelőtt Japánnal, Vietnámmal és más ASEAN tagállamokkal a Kelet-kínai és Dél-kínai tengeren a Diaoyu (Szenkaku), Nansha (Spratley), Xisha (Paracel)-szigetek és a Beibu-öböl térségében. Kína a viták tárgyalásos megoldását, vagy „jegelésük” mellett a „közös kiaknázást” szorgalmazza. A közös hasznosítás azonban – mint azt a Beibu-öbölbeli halászati viták, fegyveres kalózkodás is mutatja – a méret- és képességbeli aránytalanságok miatt nem mindig vezet stabil egyensúlyi helyzethez.

A tengeri felségterület-védelmi feladatok előtérbe állítása a stratégiai dokumentumokban egyben azt is jelzi, hogy a kínai vezetés a KNFH-t a hazai közvélemény szemében egyre inkább nemcsak a párt hadseregeként és a politikai rendszer védelmezőjeként, hanem a nemzeti érdekérvényesítés „közhasznu” intézményeként is meg kívánja jeleníteni.

Ahogy Kína részesedése a természeti erőforrások hasznosításában, a globális termelésben és elosztásban megközelíti a népesség- és területi arányok szerint elfoglalt helyét, azaz amilyen mértékben kibontakoztatja az össznemzeti erő kemény (és puha) kulcstényezőiben rejlő lehetőségeket, úgy éleződnek ki konfliktusai a nemzetközi gazdasági rendszer eddigi „haszonélvezőivel”, mindenekelőtt Japánnal és az Egyesült Államokkal, kisebb mértékben Európával. A globális problémák (környezetszennyezés, nemzetközi terrorizmus, szervezett bűnözés, járványok stb.) kezelése azonban csak Kína bevonásával és békés úton lehetséges.

További stratégiai célkitűzés a „harmonikus társadalom” kiépítése, azaz a fejlődés súlyos ellentmondásainak kezelése, a társadalmi elégedetlenség csökkentése, a párt vezető szerepének megőrzése, a szociális ellátás biztonságának megteremtése, a belső- és külső stabilitás fenntartása. Ezt a célt szolgálják a kínai reformintézkedések, amelyek elősegítik a

területi fejlettségi különbségek csökkentését, a társadalmi rétegek közötti jövedelmi aránytalanságok mértéklését, a demokratikus öngazgatás kiterjesztését, az állampolgári (emberi) jogok szélesítését, a tulajdonbiztonságot stb. Kérdés, hogy a reformok által előidézett fokozatos változtatásokkal megelőzhető-e a feszültségek kirobbanása. Kínai vélemény szerint a társadalmi elégedetlenség megnyilvánulásaihoz (pl. a növekvő számú erőszakos földfoglaláshoz, tiltakozáshoz, összecsapáshoz) hozzájárul a belső ellenzék és a külső ellenség aknamunkája, felforgató tevékenysége is, amelyben fontos szerepet játszanak az idegen (elsősorban tajvani, japán és amerikai) titkosszolgálatok. Ezért továbbra is szükség van az állambiztonsági szervezetek fenntartására, tevékenységük kiterjesztésére és korszerűsítésére. E tevékenység jogi háttérét az állambiztonsági és a titokvédelmi törvények adják, végrehajtó szervezetei pedig az Állambiztonsági Minisztérium, a Közbiztonsági Minisztérium, a haderő vezérkara és a kommunista párt irányítása alatt álló különleges szolgálatok és részlegek, illetve a velük kapcsolatban álló, együttműködésre és adatszolgáltatásra kötelezett szervezetek és állampolgárok. A nemzetbiztonsági tevékenységek sajátosan kínai szervezeti és végrehajtási formája az ún. népi hírszerzés és elhárítás (Yan, 1999).

Kiemelt szakterület az információbiztonság (pl. az Internet ellenőrzése). Kína felismerte az információs korszak kihívásait és lehetőségeit, és azokat a gazdaság, a haderőépítés, a tudományos-technikai kutatás-fejlesztés, továbbá a hírszerzés és az elhárítás, valamint a tömegkommunikáció, a propaganda és az országkép formálása területén alkalmazza.

A globális és regionális jelentőségű nemzetközi ügyek kezelésének Kína által javasolt módszere az ún. kooperatív biztonsági stratégia, ami a békés egymás mellett élés alapelveinek továbbfejlesztése. Kulcseleme az egyenjogúság, a kölcsönös tisztelet és előnyök, a szuverenitás és területi sérthetetlenség, valamint a be nem avatkozás. A kooperatív biztonsági stratégia – amit újabban a retorika szintjén szívesen helyettesítenek a „harmonikus világ” jelszavával – szembeállítható a kollektív biztonság eszméjével.

Kína annyiban tekinti a NATO-t fenyegetésnek, amennyiben a szervezet – kínai nézetek szerint – az Egyesült Államok globális, hegemonista célkitűzéseinek eszközévé válhat. Peking európai, orosz és indiai, valamint más fejlődő világbeli szövetségeseket keres a „többpólusú világ” létrehozásának elősegítéséhez, diverzifikálja külkapcsolatait, erősíti mindenoldalú együttműködését a világ távolabbi térségeivel, és nemzetközi gyakorlatok révén fejleszti katonai együttműködő képességét. A terrorellenes globális háború jegyében a tágabb Közép-Keleten bekövetkezett amerikai és NATO térnyerést (amit „bekerítési” törekvésként értelmez) a Shanghaji Szerződés Szervezetén belüli együttműködés szorosabbra fűzésével kívánja ellensúlyozni. Kína szorgalmazza az ENSZ szerepének erősítését, a szervezet reformját,

miközben élesen ellenzi Japán állandó BT-tagságát. A kínai fegyveres erők csak ENSZ felhatalmazással vesznek részt nemzetközi béketámogató feladatokban, és kizárólag a fogadó ország, illetve az érintett felek hozzájárulásával.

Peking a világ számos térségében erősíti befolyását gazdasági-kereskedelmi kapcsolatfejlesztéssel, segítségnyújtással és következetes külpolitikával, megbízhatóságának demonstrálásával. Az ázsiai gazdasági integráció – Japán és az USA fenntartásai ellenére – Kína köré szerveződik. Ugyanakkor egyetértés mutatkozik abban, hogy az ázsiai regionális biztonságpolitikai együttműködés éppúgy elképzelhetetlen Kína, mint az Egyesült Államok bevonása nélkül. Ezt igazolják az északkelet-ázsiai térség legveszélyesebb válságának, az észak-koreai nukleáris fegyverkezés ügyének békés megoldását célzó erőfeszítések, amelyekből Kína aktívan kiveszi a részét. A konstruktív kínai hozzáállást magyarázhatja, hogy Tajvan mellett Észak-Korea az a gócpont, ami Peking létfontosságú stratégiai érdekeit veszélyeztetheti, és adott körülmények között – a válság elmélyülése, fegyveres konfliktus kirobbanása esetén – óhatatlanul katonai beavatkozásra kényszerítené a nagyhatalmokat.

5.3. Kína katonai doktrínája

Milyen háborúra készül Kína? 2006. októberében Tajpej-ben, a Tajvani Nemzetvédelmi Egyetemen nemzetközi konferenciát rendeztek, ahol két amerikai szakértő, Li professzor és McVadon (nyá.) admirális ismertette megállapításait a kínai katonai doktrína fejlődésének szakaszolásáról, illetve jelenlegi helyzetéről (McVadon admirális katonai karrierje során – többek között – az USA Csendes-óceáni Flottájánál töltött be parancsnoki beosztásokat, a 90-es évek első felében Pekingben volt az amerikai nagykövetség mellett működő véderő-, katonai és légügyi attaséhivatal vezetője, jelenleg a Külpolitikai Elemző Intézet⁸⁷ konzultánsa).

A szerzők szerint a kínai katonai doktrína fejlődése öt szakaszra bontható (Li-McVadon, 2006):

(1) 1979 előtt a „népi háború” elmélete. Kína ekkor egy hamarosan bekövetkező, elhúzódó, totális nukleáris háborúra számított, éspedig egy feltételezett szovjet invázió formájában. A KNFH úgy tervezte, hogy technikai elmaradottságát az ország területi adottságainak (a háborús térség kiterjedésének) kihasználásával, a létszámfölénnyel és a folyamatos, „végtelenségig tartó” felőrlő hadviseléssel ellensúlyozza, amelyben az egész nép részt vesz. A győzelmet az jelentette volna, hogy a kölcsönös atomcsapás-váltások és az őket

⁸⁷ Institute of Foreign Policy Analysis

követő hosszadalmas szárazföldi és gerilla-hadműveletek után Kínának több embere marad életben, mint az agresszornak.

A népi háború koncepciója történelmi és lélektani okokból annyira beleivódott a kínai gondolkodásba, hogy attól – a sorozatos korszerűsítések dacára – mindmáig képtelenek megszabadulni. A 2006. évi Védelmi Fehér Könyvben pl. ezt a passzust találjuk: „A KNFH biztosítja a felkészülést a harcra azzal a céllal, hogy megnyerje az informatizált körülmények között folytatott helyi háborúkat, és megszilárdítsa a nemzeti szuverenitást, a biztonságot és a fejlődéshez kötődő érdekeket. **Korszerűsítjük és továbbfejlesztjük a népi háború hadászati elvét**⁸⁸, szoros együttműködést valósítunk meg a katonai tevékenységek és a politikai, gazdasági, diplomáciai, kulturális, és jogi szféra között a stratégiai és taktikai műveletek átfogó („comprehensive”) alkalmazásával, kezdeményezéseket teszünk a válságok megelőzése és kezelése érdekében, hogy elrettentsük a konfliktusok és háborúk megindítását” (IOSC 2006a). A „népi háború” kifejezés tehát új, korszerű értelmezést nyer, és azt fejezi ki, hogy az össznemzeti erő tényezői közötti szinergikus kölcsönhatások alakításában Kína arra a faktorra helyezi a hangsúlyt, amelyik mentén – potenciális ellenfeleihez viszonyítva – a legkifejezettebb komparatív előnyt élvezi: az emberi tényezőre. **Az emberi tényező** azonban – ellentétben a „klasszikus” kínai felfogással – itt nem egyszerűen a „kemény” mennyiségi fölény kimeríthetetlen forrása, hanem a más (nem katonai) dimenziókba is átnyúló közvetlen és áttételes kapcsolódások révén a CNP-t átfogó módon növelő „puha”, **minőségi erősokszorozó faktor**.

(2) 1979-85 között „népi háború korszerű feltételek mellett”. Ebben az időszakban a kínai stratégiák a totális (nukleáris vagy hagyományos) háborút még élő lehetőségnek tekintették, de – részben nyugati koncepciókat másolva – az „előretolt védelem” elve alapján már nem tervezték hatalmas területek és lakott helységek (nagyvárosok) feladását a mélységben folytatott gerilla-műveletek feltételeinek megteremtése érdekében, hanem az ellenséget már a határokhöz közel kívánták feltartóztatni, és a települések hadszíntér-előkészítésre alapozott helyhez kötött védelmét a mélységből előrevont erők aktív manőverező hadviselésével próbálták kombinálni.

(3) 1985-96 között „helyi háború korszerű viszonyok mellett”. Ekkorra a kínai gondolkodásban előtérbe került a helyi, korlátozott háborúk megvívásának követelménye, mivel úgy vélték, hogy Kína hatalmas területe és emberanyaga elrettenti a potenciális agresszort egy „általános támadástól”, miközben – a tapasztalatok szerint – a tengeri felségterületek és szárazföldi határok feletti területi viták, lokális konfliktusok megsokasodtak. A KNFH új hadműveleti koncepciókat vezetett be, amelyek központjában a

⁸⁸ kiemelés tőlem

különleges feladatokra kiképzett elit csapatok alkalmazása, a kezdeményezés megragadása, a meglepetésszerű első (megelőző) csapás, a számbeli fölény és más, Kína számára kedvező előnyök kihasználása, valamint a gyors döntést kicsikaró határozott harctevékenység állt (Li-McVadon, 2006).

(4) 1996-2002 között: „helyi háború csúcstechnika alkalmazásával”. Li szerint az 1991-es Öböl-háború és az 1996-os „tajvani válság” tapasztalatai arról győzték meg a kínai katonai vezetést, hogy a legvalószínűbb eseti forgatókönyv alapján egy közepes hadszíntér-méretű (a kínai szóhasználatban „háborús zóna-méretű”) helyi fegyveres konfliktussal nézhetnek szembe. Ekkor vezették be az összhaderőnemi műveletek koncepcióját (kínaiul „kombinált műveletek”: *lianhe zuozhan*), ami azonban a szervezési, kommunikációs és együttműködési nehézségek miatt időben, térben (mélységben), hadműveleti szintekben és az alakulatok nagyságrendjében korlátozott integrációt valósított meg, lényegében a négy haderőnem (szárazföldi, légi, tengeri és rakétacsapatok) egy hadszíntéren, összehangolt tervek alapján egymás mellett folytatott önálló hadműveleteit jelentette. A csúcstechnika alkalmazásának kínai részről természetesen nem voltak meg a feltételei (egy-két vékony szegmenst kivéve hiányzott a csúcstechnika), a megnevezés tehát inkább arra vonatkozott, hogy olyan – aszimmetrikus – harcelfjárásokat kell alkalmazni, amelyek az ellenség által használt csúcstechnikával szemben hatékonyak.

(5) „Helyi háború az információs hadviselés feltételei közepette”. 2002-től a kínai haderőreform két párhuzamos vonalon zajlott, mégpedig: gépesítés és informatizálás. A reform harmadik kulcsszava az integráció. Ezzel egészült ki a hadműveleti doktrína, ami az „integrált összhaderőnemi műveletek” (*yitihua lianhe zuozhan*) megnevezést kapta, és a földi, légi, tengeri térségek mellett a világűrre és az elektronikai harcmezőre is kiterjesztette a haderőnemek mélységi, minden időbeni, rendszer-szemléletű és feladat-orientált együttműködését. Fő szerepet szánnak egy olyan információs hálózati technológiákon alapuló struktúrának, amely egy rendszerben integrálja az olyan hadműveleti összetevőket mint az ISR (hírszerzés, megfigyelés, felderítés), a C4 (vezetés, irányítás, híradás, számítógépek), a K („kill”, azaz digitalizált és összekapcsolt, hálózatba illesztett, nagy hatótávolságú, nagyhatású – nemlineáris –, aszimmetrikus fegyverrendszerek) és az integrált logisztika (u.ott).

McVadon úgy véli, hogy a KNFH korszerűsítése egy esetleges Tajvan körüli fegyveres konfliktusra (még pontosabban: annak elkerülésére, elrettentésére, azaz a függetlenségi törekvések megnyilvánulásainak katonai nyomásgyakorlás útján történő korlátozására) koncentrál. Véleményem szerint a 2002-től megfigyelhető fejlesztések és a mögöttük meghúzódó koncepciók, célkitűzések már messze túlmutatnak egy helyi háború követelményein. Egy Tajvan elleni „hihető” inváziós képesség ugyanis egyben azt is

jelentené, hogy Kína képes hihető erő és elhatározottság felmutatásával elrettenteni (visszatartani) az Egyesült Államokat a katonai beavatkozástól. Ez is arra utal, hogy Kína stratégiai ellenfele nem Tajvan, hanem az Egyesült Államok (miközben „fordítva” is igaz: az USA regionális katonapolitikai törekvései nem elsősorban Tajvan „megvédésére” összpontosulnak, hanem Kínát szándékoznak „feltartóztatni”).

Kínának végülis van esélye arra, hogy Tajvant békés eszközökkel, gazdasági ösztönzőkkel „visszacsalogassa” az anyaországához (Borsányi 2007b). Felvethető a kérdés: Ha megtörténne a békés újraegyesítés, akkor megszűnnének a stratégiai érdeellentétek az USA és Kína között? Aligha, hiszen a „tajvani kérdés” stratégiai szinten csak „jegelt” ürügy a majdani eshetőleges nyílt szuperhatalmi konfliktus megindokolásához. Továbbmenve: mindkét fél lehetőséget kapna arra, hogy a probléma „figyelemelterelő” hatásától megszabadulva világosan artikulálja a másikkal szembeni – jóval szélesebb körű, hosszabb távú és fajsúlyosabb – fenntartásait. Ezek közül is kiemelkedik az az amerikai aggodalom, hogy Kína kihívást akar intézni az USA globális „vezető szerepe” ellen, párhuzamosan azzal a kínai meggyőződéssel, hogy az USA gátat kíván szabni Kína felemelkedésének.

Véleményem szerint Kína nem akar – az USA-t megelőzve – a világ első számú hatalma lenni, és nem akarja őt kiszorítani az ázsiai régióból sem. De nem akar a második számú hatalom sem lenni az USA mögött. Kína a többi nagyhatalommal egyenrangú szerepre tör. A Pentagon 2006-os jelentése is idézi Teng Hsziao-ping 1991-ből származó „12 írásjeles” politikai útmutatását: „Vizsgálódj tárgyilagosan, vedd meg a lábad, kezeld az ügyeket nyugodtan, rejtse el a képességeidet és várd ki a sorodat, ne tűnj ki, és **sohase törj az élre**”⁸⁹ (DoD 2006).

⁸⁹ kiemelés tőlem

6. A NAGYHATALMI ERŐVISZONYOK VÁLTOZÁSA, KÍNA FELEMELKEDÉSÉNEK KÜLFÖLDI MEGÍTÉLÉSE ÉS HATÁSA A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKRA, A NEMZETI STRATÉGIÁKRA.

6.1. Szuper-, hiper-, globális és harmonikus hatalom

Kína „felemelkedése” önmagában is figyelemre méltó, de igazi jelentőségét csak összehasonlítással, a nagyhatalmi erőviszonyokra gyakorolt hatásának számbavételével lehet megítélni. Kína hatalommá válása a Szovjetunió szétesésével és a VSZ felbomlásával, a hidegháború végével, az „egypólusú világrend” (átmeneti) létrejöttével megegyező súlyú „geostratégiai” esemény, pontosabban folyamat. Történelmi jelentősége a globális erőközpontok kontinensek, tengeri és óceáni térségek közötti elmozdulásához mérhető, egyben hasonlít a két világháborút megelőző, német és japán felemelkedést kísérő átrendeződésekhez is (miközben hatásaiban még azokat is felülmúlja).

Kína felemelkedése a döntő tényező abban, hogy a 20. század második felében kialakult globális erőcentrum a 21. század elejére az euro-atlanti térségből a Csendes-óceán medencéjébe helyeződik át. Kína és az EU szoros gazdasági és erősödő kulturális együttműködésével ugyanakkor megnyílt a lehetősége annak, hogy az **eurázsiai térség** az euro-atlanti és a csendes-óceáni régiókkal egyenrangú geopolitikai entitássá váljon. Bonyolítja azonban a helyzetet, hogy a Kína és az EU közötti földrajzi régió (a tágabb Közel- és Közép-Kelet, „Eurázsia Balkánja”) nem tudott alkalmazkodni a modernizációs kihíváshoz, és olyan válságövezetté vált, ami egyaránt képvisel fenyegetést Európa, Kína (továbbá Oroszország) és az USA szempontjából. Ezért – véleményem szerint – előbb-utóbb számolni kell a **transz-eurázsiai biztonsági rendszer** (Brzezinski, 1997) ötletének feléledésével.

Hiba lenne, ha Kína felemelkedését más országok is kizárólag „szuperhatalmi szemüvegen keresztül”, a kemény tényezők nemzetközi viszonyítása szempontjából értékelnék, ahogy azt az amerikai kongresszus Kína-bizottságának 2005. évi jelentése – Washington nézőpontjából feltehetően jogosan – teszi: „Úgy gondoljuk, **a világszíntér főszereplői**”⁹⁰ Kína és az Egyesült államok, és a belátható jövőben ez így is marad” (idézi Fazekas-Gergely, 2006). A világnak kétségtávolan szüksége van az Egyesült Államokra (bár nem biztos, hogy tartósan ugyanolyanra, mint amilyen most), de biztosan nincs szüksége két Egyesült Államokra, azaz két – egymással szemben álló – szuperhatalomra. A szovjet-amerikai hidegháborús vetélkedés bebizonyította, hogy szuperhatalomból (maximum) egy is elég.

⁹⁰ kiemelés tőlem

A nemzetközi és magyar külpolitikai szaknyelvben a „szuperhatalom” kifejezés az USA részére van fenntartva, ezért terminológiai „újítást” igényel a felemelkedő Kína állandó jelzővel („epithon ornans”) való ellátása. Fazekas Gyula és Gergely Attila Kínát leendő „globális hatalom”-nak tekinti, és a fogalmat a következőképpen definiálja: „*Globális hatalom* alatt olyan nagyhatalmat értünk, amely a világban átfogó politikai, gazdasági és biztonságpolitikai érdekekkel bír, és azok érvényesítéséhez megfelelő politikai, gazdasági-pénzügyi és katonai eszközrendszerrel rendelkezik. Egy *globális hatalom* esetében a globális rend alapviszonyaira kiható jelentősége van az ország belső gazdasági, politikai és társadalmi folyamatainak, ezek stabilitásának vagy instabilitásának. Kína ma is nagyhatalom, de a jelzett értelemben az elkövetkező évtizedekben válhat globális hatókörű nagyhatalommá. Ez azzal jár, hogy magatartását az egyre inkább bővülő globális érdekeltségei határozzák meg” (u.ott, 3.old.).

Tálas Barna egy másik, találó kifejezést alkalmaz Kínára már 1998 óta (Tálas, 1998), amit később így jellemez: „A »hiperhatalom« új kifejezéssel elsősorban a kínai nemzetgazdaság kiugróan nagy méreteire és abszolút teljesítményére kívánunk utalni. A »szuperhatalom« elmúlt évtizedekben kialakult és elfogadottá vált kifejezést Kína esetében nemcsak azért nem használjuk, mert ez a fogalom az adott állam gazdasági ereje és tudományos-technikai potenciálja mellett mindenekelőtt katonai erejét és ütőképességét emeli ki, azaz eredendően katonapolitikai fogalom...a 21. század közepére Kína olyan gazdasági hiperhatalommá válhat, amely meghatározó hatást gyakorolhat nem csupán a távol-keleti és a délkelet-ázsiai térség, hanem az egész világ gazdasági, tudományos-technológiai és **civilizációs**⁹¹ fejlődésére, és ezen keresztül a 21. század új világrendjének a kialakulására is.” (Tálas, 2006).

A „szuperhatalom” tehát **katonai** kategória, a „globális hatalom” megnevezés esetében az átfogó (világméretű) **érdekek**, a „hiperhatalom” kifejezés használatakor pedig a **gazdasági teljesítmény** mértéke a jelentés meghatározó tartalma. Tekintve, hogy a kínai nemzeti felemelkedési stratégia fókuszában az össznemzeti erő növelése áll, és az „össz” („comprehensive”) előtag a CNP-t alkotó tényezők *átfogó*, azaz *teljeskörű*, *sokoldalú* összhatására utal, Kína nemzeti erejével, hatalmával kapcsolatban ezeket a jelzőket sem vetném el. Hangsúlyozandó, hogy a kínai megközelítés egyetlen egy „kemény” faktort sem emel ki a többi közül, sőt nagy fontosságot tulajdonít a „puha” politikai, kulturális, szellemi tényezőknek is, mégpedig az összes többivel összhangban, kiegyensúlyozottan. Ezt a törekvést fejezi ki a „harmonikus társadalom” jelszava, és az ahhoz szorosan kötődő „harmonikus világ” eszménye. Ahogy Fazekas-Gergely is észrevételezi: „...a globális rend

⁹¹ kiemelés tőlem

alapviszonyaira kiható jelentősége van az ország belső gazdasági, politikai és társadalmi folyamatainak, ezek stabilitásának vagy instabilitásának” (Fazekas-Gergely, 2006). Ebből következően a világ Kína *stabilitásában*, azaz *kiegyensúlyozott fejlődésében* érdekelt, és ugyanez Peking fő célja is.

Kína nem „szuperhatalom” vagy „hiperhatalom”, még csak nem is „globális hatalom” akar lenni (a közvetlen szándéktól függetlenül úgyis az lesz), hanem „*harmonikus hatalom*”, azaz **belső viszonyaiban és külső kapcsolatrendszerében stabil, kiegyensúlyozott, sokoldalú képességekkel rendelkező, nemzetközi környezetébe illeszkedő, egyben azt alakító globális erőtenyező**. Ebben az általam konstruált neologizmusban a „harmonikus” jelző az *intenzív* minőségre, a „hatalom” kifejezés az *extenzív* méretekre utal.

6.2. Kína amerikai megítélése, a kínai-amerikai kapcsolatok perspektívái

Kína egyelőre, különösen a „kemény” tényezők tekintetében, csak közelít az Egyesült Államok „össz nemzeti ereje” felé, de még nem intézhet közvetlen kihívást ellene. Gyors ütemű és a jelek szerint hosszú távon fenntartható fejlődésével azonban már felkeltette maga iránt a figyelmet, és **az USA első számú potenciális vetélytársává vált katonai téren is**.

A 2006-os QDR-jelentés szerint Kína stratégiai keresztút előtt áll, és el kell döntenie, hogy „betagozódik”-e a nemzetközi közösségbe, átvéve annak értékeit, vagy szembehelyezkedik az amerikai vezető szereppel Ázsiában és világszerte (DoD 2006). A kínai stratégiák szerint viszont az Egyesült Államok áll válaszút előtt, mégpedig, hogy elfogadja a békés egymás mellett élés nemzetközi normáit és konstruktív partnerséget ápol Kínával, vagy megpróbálja akadályozni Kína fejlődését, korlátozva Peking mozgásterét, „bekerítve” és „feltartóztatva” Kínát (Yuan, 2006). Vagyis – a vitát kívülről szemlélve – **elérkeztünk a „keresztutak keresztútjához”**.

A döntéshelyzet rendszeresen újratermelődik, ahogy Kína új és új „rekordokat dönt meg”, új meg új ágazatokban kerül az első helyre. Mint láttuk, eltérőek a vélemények abban, hogy Kína GDP-je és kereskedelmi forgalma mikor előzi meg az Egyesült Államokét, 2050-ben, vagy már 2020-ban, de hogy megelőzi, az nem kétséges. Az USA katonai és technológiai vezető szerepe ugyan középtávon nincs veszélyben, de az egész világ számára jelentős kockázatokat rejt egy olyan előre láthatóan bonyolult helyzet, amelyben **a szuperhatalmak között egyetlen (politikai, gazdasági, katonai, kulturális stb.) dimenzióban sem lesz egyensúly**. A globális együttműködés légkörében ez nem lenne probléma, de szuperhatalmi versengés vagy konfliktus közepette szinte **megoldhatatlan dilemma elé állíthatná a**

partnerországokat annak eldöntésében, hogy kit tekintsenek szövetségesüknek, és hogyan egyeztessék össze az érdekeiket az értékeikkel.

Mindkét felet jól ismerő szakértők szerint **az amerikai és a kínai látásmód különbsége**, ami kulturális, filozófiai, történelmi és ideológiai különbségekből fakad, téves helyzetértékeléshez és számítási hibákhoz vezethet mindkét oldalon, amelyek az államközi kapcsolatokat kényszerpályára téríthetik, és a nézeteltéréseket szembenállássá, ellenségeskedéssé, sőt háborúvá változtathatják át. Az elszámítások a szándékokat és a képességeket egyaránt érinthetik, és a másik fél lebecsüléséhez, vagy ellenkezőleg, az általa képviselt veszély, és különösen az ártó szándék eltúlzásához vezethetnek. Egy ilyen helyzetben a **megelőző csapás** tűnhet a legcélszerűbb kiútnak (Puska, 1998).

Erre a veszélyre hívja fel a figyelmet H.C.K. Liu is, aki rámutat, hogy **egy esetleges kínai-amerikai fegyveres konfliktus egyetlen forrása az USA megelőző stratégiája lehet**. Az amerikai katonai kiadások növelését Washington Kína haderőfejlesztésével indokolja. Kínának egyetlen egy olyan nagyhatótávolságú bombázója sincs, amelyik képes lenne az USA honi területére csapást mérni. Egyetlen amerikai Trident nukleáris rakétahordozó tengeralattjáró nagyobb pusztító erőt képvisel, mint a teljes kínai atomarzenál. Miközben amerikai stratégiák egy Tajvan elleni kínai blokád veszélyeire figyelmeztetnek, valójában Kína semmilyen eszközzel nem rendelkezik egy vele szembeni esetleges amerikai tengeri blokád áttörésére, holott az ilyesfajta elszigetelés rövid idő alatt megfojtaná az energiabehozatalra és árukivitelre alapozott kínai gazdaságot. A Bush-kormányzat 2001-es hatalomra kerülésekor még nem döntött arról, hogy „feltartóztatja” vagy „bevonja” Kínát, és az elnök kijelentette, hogy bármi áron („whatever it takes”) megvédi Tajvant. Ezt a konfrontatív hozzáállást csak akkor váltotta fel együttműködési hajlandóság, amikor szeptember 11.-e után az Egyesült Államoknak hirtelen szüksége lett a nagyhatalmak támogatására a terrorizmus elleni globális küzdelemben. A kínai-amerikai kapcsolatok azonban mindaddig nem jutnak nyugvópontra, amíg a Bush-kormányzat nem hajlandó betartani azokat a kötelezettség-vállalásokat, amiket Nixon elnök és Kissinger külügyminiszter 30 évvel korábban tett, nevezetesen, hogy Amerika nem avatkozik a kínai belügyekbe azzal, hogy támogatja Tajvan önállóságát (Liu, 2006a).

Még messzebbre megy következtetéseiben M.T.Clare, a Hampshire College Békekutató és Biztonsági Tanulmányok tanszékének professzora, aki kijelenti, hogy Bush globális stratégiája valójában nem a terrorizmus legyőzését vagy a lator államok megregulázását, esetleg a demokrácia elterjesztését célozza. Mindezek csak rövid távú megfontolások. Az amerikai haderőfejlesztés távlati terveit és pénzügyi valamint humán erőforrásainak elosztását egy szándék motíválja: Kína fékentartása (Klare, 2006). Az amerikai elit ugyanis meg van győződve arról, hogy az összes nagyhatalom közül egyedül Kína

rendelkezik olyan gazdasági és katonai képességekkel, amelyek birtokában kihívást intézhet az USA szuperhatalmi pozíciói ellen. A globális amerikai dominancia fenntartásának előfeltétele ezért Kína növekvő hatalmának korlátozása. Ezt az elméletet Rice külügyminiszter-asszony még külpolitikai tanácsadó korában dolgozta ki részletesen: Kína nem partner, hanem vetélytárs, akinek felemelkedését egy Japán, Dél-Korea és India bevonásával létrehozandó szövetségi rendszer segítségével kell megakadályozni. Ebben a keretben értelmezhetők az USA elmúlt években Ázsiában tett gazdasági, politikai és stratégiai „sakkhúzásai”, amelyek a bizalmatlanság, a versengés és a válság bűvkörébe zárják az amerikai-kínai kapcsolatokat, és kockáztatják a földrész biztonságát (u.ott).

Az Egyesült Államok, a világ egyetlen megmaradt szuperhatalma viszonylagos erejét tekintve hanyatlóban van, míg Kína felemelkedőben. A hatalmi viszonyok megfordulásának, átbillenésének eshetősége Kína számára „részegítő” lehetőség, az Egyesült Államok szempontjából pedig félelmetesnek tűnő egzisztenciális és presztízsveszteség. Ez az a **pszichológiai dimenzió**, amelynek mentén a fenyegetettség-érzés és a másik félnek tulajdonított szándékok és képességek mindkét oldalon irracionális viselkedést eredményezhetnek (Puska, 1998).

A szembenállás és gyanakvás racionálisnak feltüntetett indokait kérdőjelezi meg az Amerikai Tudósok Társaságának (FAS)⁹² terjedelmes tanulmánya, ami a „Kínai nukleáris erők és az amerikai atomháborús tervezés” címet viseli (Kristensen, 2006). A szerzők rámutatnak, hogy az USA és Kína egy nukleáris fegyverkezési verseny küszöbén áll. Az Egyesült Államok a hidegháború megnyerésével elvesztette a Szovjetuniót mint fő ellenséget, ezért most Kínát „nevezi ki” annak, hogy indokolhassa fegyveres erőinek, különösen hadászati rakétacsapatainak korszerűsítését. Kína ugyanezzel az érveléssel fejleszti saját erőit.

E fegyverkezési verseny méretei még nem érik el az egykori szovjet-amerikai szembenállását. Jobb lenne ezt az erőforrás-pocsékoló és rendkívül veszélyes „játzmát” már a kezdeteknél abbahagyni. A katonai versengésnél és a „legrosszabb esetre” felkészülő forgatókönyv-gyártásnál sokkal fontosabbak az USA és Kína gyümölcsöző gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatai. Az Egyesült Államok amúgy is nyomasztó fölényt élvez a nukleáris robbanófejek és a hordozóeszközök számában és a korszerűsítésre fordítható anyagi-pénzügyi erőforrásokban. Kína hiteles kötelezettséget vállalt az első csapásmérésről való lemondásra, tehát semmilyen képzelte fenyegetés nem indokolja az amerikai aggodalmakat. A végkövetkeztetés: sem Amerikának, sem Kínának, sem pedig a világnak nincs szüksége egy új hidegháborúra (u.ott).

⁹² Federation of American Scientists

Véleményem szerint az amerikai-kínai viszony nem fejlődhet a szovjet-amerikai szembenálláshoz hasonló kétpólusú, szuperhatalmi vetélkedéssé, mert egészen más nemzetközi környezetbe ágyazott, és a hidegháborútól gyökeresen különböző feltételek között alakul. Ezen feltételek közül három érdemel külön említést:

Az első a **multipolaritás**, vagyis az EU, a NATO, Oroszország, India, Japán és más erőközpontok egymást átfedő, többdimenziós törekvései, kapcsolatrendszere, versengése, együttműködése és összefonódása. E bonyolult „konstellációkat” jellemző kusza érdekviszonyok között nem alakulhatnak ki egyértelmű választóvonalak, amelyek mentén a különböző értékeket valló országok egymással szemben felsorakoznának. Ahogy Amerikát, úgy Kínát sem lehet elszigetelni. Elég ha Peking bővülő kapcsolataira utalunk a Közel- és Közép-Kelettel, az EU-val, Afrikával, Latin-Amerikával, Indiával, Oroszországgal, Ausztráliával és az ASEAN-nal.

Az Ázsiai-Csendes-óceáni térség a világ legdinamikusabban fejlődő régiója, ahol gyors ütemben bővülnek az országok közötti kapcsolatok, szélesedik a biztonsági párbeszéd és együttműködés, jelentős szerepet töltenek be a nemzetközi szervezetek és intézmények, mint az APEC, az SCO (SESZ), az ASEAN⁹³ és az ARF⁹⁴, az ASEM,⁹⁵ valamint a „hatoldalú” (a koreai nukleáris kérdés megoldását célzó) tárgyalások. A kelet-ázsiai együttműködés, amelyben az ASEAN mellett Kína, Japán és Dél-Korea a „kulcsszereplők”, elősegíti a térség gazdasági fejlődését és erősíti a biztonságpolitikai stabilitást (IOSC 2004).

A másik a **közös fenyegetettség**, ami a terrorizmus, a szélsőségek, a proliferáció, a szervezett bűnözés, a járványok, a gazdasági-kereskedelmi-pénzügyi káosz eshetősége és más transznacionális veszélyek elleni közös fellépést tesz szükségessé. Ezért Kína és az Egyesült Államok számára nemcsak a stratégiai vetélkedés, hanem a stratégiai partneri együttműködés is élő opció. Az együttműködésben rejlő **kölcsönös előnyök** a feszültségek, nézeteltérések ellenére már most is megmutatkoznak úgy gazdasági, mint biztonságpolitikai területen. Ennek ellenére a Bush-kormányzat, és különösen a Pentagon vezetése, egyelőre „lebegtetí” határozott Kína-politikájának kinyilvánítását („engagement”, azaz „bevonás”, vagy „containment”, azaz „feltartóztatás”?). A terror-ellenes háború várható elhúzódása azonban azt sejteti, hogy az Egyesült Államok és Kína még jó ideig „együttműködésre kötelezett” lesz.

Harmadszor: Azt is szükséges figyelembe venni, hogy mindkét fél (elsősorban persze Kína) **súlyos belső problémákkal**, feszültségekkel is szembesül, amelyek megoldása, kezelése leköti a vezetés figyelmét, és elriasztja a kiszámíthatatlan helyzetet előidéző

⁹³ A Délkelet-Ázsiai Nemzetek Társulása, 10 tagállammal

⁹⁴ Asian Regional Forum

⁹⁵ Asia-Europe Meeting

lépésektől. A kínai vezetés tudatában van a fejlődés sokrétű ellentmondásainak, a fenyegető veszélyeknek, lappangó problémáknak. Melyek ezek a problémák, ellentmondások? Mindenekelőtt a fejlődés egyenetlensége, a hatalmas jövedelmi különbségek a társadalom egyes rétegei, és különösen a falu és a város között. Ide sorolhatjuk a területi aránytalanságokat, a keleti, tengerparti térségek virágzását szemben a nyugati, belső, szárazföldi, jórészt sivatagos vagy magas fennsíki, ritkán lakott térségek elmaradottságával. Ide tartoznak a rohamosan terjeszkedő vadkapitalizmus ellentmondásai, az elképesztő méreteket öltő környezetszennyezés, az energiahíány, a nagyvárosok közlekedési csődje, a korrupció, a munkavállalók – és különösen a vendégmunkások – kiszolgáltatottsága. Szólnunk kell még a munkanélküliségről, a szociális háló lukasságáról, a bankszektor fejletlenségéről, sebezhetőségéről, a körbetartozásokról, az ingatlanbuborék fenyegető kipukkanásáról stb.

Az alapvető probléma, hogy a társadalmi intézmények, a civil szerveződések és a politikai reformok, ill. a jogállamiság kiépítése nem tartott lépést a gazdasági-technológiai fejlődéssel. A kínai vezetés lépéskényszerben, sőt „pedálozási” kényszerben van, azaz nem szállhat le a gazdaság egyre gyorsabban pörgő kerekű biciklijéről, nem fékezhetsz, mert egy recesszió a legitimációját kérdőjelezné meg. A kínaiak ma tízszer jobban élnek, mint a kulturális forradalom idején, de igényeik is megnöttek, és százszor jobban akarnak élni. Az egyelőre még többnyire türelmesen várakozó tömegek azért maradnak nyugton, mert bíznak a jobb jövőben, abban, hogy egyszer ők is sorra kerülnek a gazdagodásban. A szellem azonban kétség kívül kiszökött a palackból, és nem lehet visszacsalogatni, nincs megállás.

A nyomás jobbról is, balról is óriási. A kínai Parlament ez évi ülészakán törvényt hoztak a magántulajdon védelméről és a külföldi vállalatok adókedvezményének megszüntetéséről (mindkettő a kínai vállalkozóknak kedvez). Ugyanakkor ígéretet tettek arra is, hogy vidéken felszámolják a szegénységet, eltörlik a tandíjakat és bevezetik az államilg támogatott egészségbiztosítást. Ez pedig a parasztoknak, munkavállalóknak tett „engedmény”, amire szintén szükség van, mert – a feszültségek, elégedetlenség növekedésének jeleként – 2005-ben 87 000 tiltakozó tömegmegmozdulás volt az országban (Aiyar, 2007).

Egyes külső megfigyelők azt feltételezik, hogy a fejlődés megtorpanása esetén a várható elégedetlenségi hullámot Kína csak a feszültségek kifelé terelésével, azaz bűnbakkereséssel, a nacionalizmus felébresztésével, háborúval vezethetné le. Én nem így gondolom. Belső gyengeségeinek tudatában Peking csak létérdekeinek nyilvánvaló veszélyeztetése esetén, kényszerből vállalná a katonai erőpróbát (pl. a tajvani függetlenség kikiáltása, vagy egy Észak-Korea elleni amerikai invázió hatására). Washingtonnak viszont

azt kell mérlegre tennie, hogy **egy Kínával szembeni nyílt konfrontáció a végletekig megosztaná az amerikai érdekcsoportokat is, továbbá elviselhetetlen szakítópróbának tenné ki a transz-atlanti kapcsolatokat.**

6.3. Kína és a NATO egymás stratégiai térképén

1999. május 17-én – a Jugoszlávia elleni NATO-légi hadjárat egyik mozzanataként – két F-16 típusú amerikai repülőgép nagy pontosságú csapást mért a belgrádi kínai nagykövetségre. Szándékos, vagy véletlen volt az incidens? Az USA hivatalos magyarázata szerint véletlen történt, a CIA nagyot hibázott. A tévedésért Washington (és a NATO nevében Brüsszel is) bocsánatot kért. A magyarázkodást a nemzetközi szakértők erős kételkedéssel fogadták, és rövidesen „legendák” születtek arról, hogy mi volt a kiváltó oka a belgrádi kínai nagykövetség alighanem szándékos (?) lebombázását elrendelő amerikai döntésnek. Peking, úgymond a nemzetközi jogot megsértve, titokban Belgrád oldalán beavatkozott a fegyveres konfliktusba: a Jugoszláv Néphadsereg elektronikai harci központját a kínai nagykövetségen rendezték be. Egy másik verzió szerint maga Milosevics rejtőzött el a nagykövetségen, és onnan irányította a műveleteket. Egyesek feltételezték, hogy a nagykövetség légvédelmi vezetési pontként működött, és onnan vezényelték a „lopakodó” amerikai harci repülőgép emlékeztető lelövését. Valaki tudni vélte azt is, hogy a lopakodó roncsait ott őrizték, azért, hogy Kína (esetleg Oroszországgal közösen) elemezze a maradványokat, és egy jövőbeli háborúra felkészülve kidolgozza a lopakodó elleni technológiát és harci módszereket. Ugyanott állítólag a Tomahawk, manőverező robotrepülőgépek elleni elektronikai harc kísérleti központja is működött.

Egyes elemzők szerint az Egyesült Államok így „üzent” Kínának: tartsa távol magát az amerikai érdekszférától Európában, Ázsiában és bárhol a világon. Washington eképpen demonstrálta, hogy senkitől sem fél, és bárkivel szemben vállalja a fegyveres konfliktus lehetőségét is, aki csak gondol arra, hogy kihívást intézzon az amerikai hegemonia ellen. De szólhatott az üzenet Európának is, emlékeztetve a nyugati szövetségeseket arra, hogy „együtt sírnak, együtt nevetnek” az amerikaiakkal, Európában vagy akár Kínával szemben, és kötelezettségeiknek minden körülmények között és mindenhol eleget kell tenniük. És lehetett a bombatámadás egyszerűen belső kommunikáció is Clinton elnök és az őt szívből utáló Pentagon között is, vagy a CIA és a DIA közötti „testvérharc” első ütközete (ami aztán 9/11-gyel és az Irak elleni 2003-as csapásmérés felderítő előkészítésével, majd az amerikai hírszerző közösség megreformálásával folytatódott).

A nagykövetség elleni támadás – ha nem is volt szándékos – akkor sem volt teljesen váratlan „derült égből villámcsapás”. Illeszkedik egy eseménysorba, amely a kínai-amerikai kapcsolatok helyzetét alakította, és egy egységes kontextusban értelmezhető, mint a kínai-

amerikai viszony törekénységét és kiszámíthatatlan veszélyeit mutató jelzés. Ilyen jelzés volt már magának a koszovói háborúnak a márciusi elindítása is, amelyet Kína – okkal vagy ok nélkül – ellene irányuló fenyegetésnek tekintett. Folytatódott áprilisban a kínai WTO-tagsági igény amerikai elutasításával (azaz a „feltartóztatás” választásával a „bevonás” helyett), majd májusban jött a belgrádi nagykövetség lebombázása.

Ha elemezzük a kínai reagálást, Peking végső soron tanúsított pragmatizmusa mögött ugyanazt az okot találjuk meg, mint akkor Oroszország esetében: a viszonylagos gyengeséget. Érdekes fényt vet az orosz-kínai kapcsolatok megítélésére is a két nagyhatalom szorosabb koordinációjának hiánya. Amikor a jugoszláviai fegyveres beavatkozás várható közvetlen következményeit, a katonai fellépés melletti és ellene szóló indokokat mérlegelte, akkor a NATO – megítélésem szerint – ebből a szempontból jól döntött. Jól ítélte meg az erőviszonyokat, jól mérte fel az orosz és a kínai reakció várható jellegét, és azt is, hogy nem lesz Nyugat-ellenes egységfront Milosevics megmentése érdekében.

Kína számára nem belgrádi nagykövetségének véletlen vagy szándékos lebombázása, hanem maga az a tény jelentette a legkésőbbi pirulát, hogy **a NATO fellépése precedenst teremtett** az állami szuverenitást semmibe vevő humanitárius célú beavatkozásra. Ez az „új intervencionizmus”, (aminek ideológiáját – utólag – Michael F. Glenon 1999 májusi, Foreign Affairs-ben megjelent cikke alapozta meg) Kína létérdekeit veszélyeztetheti. A világ ettől fogva nem egyszerűen „siker” és „bukott” államokra, piacgazdaságokra és tervgazdaságokra, demokráciákra és diktatúrákra osztható, hanem „kulturállamokra”, akik a nyugati érdekek és értékek figyelembe vételével meghatározzák a nemzetközi jogi normákat, és az ezen kultúrkörön kívül álló államokra, amelyek szuverenitása leértékelődik. Kína (és általában a fejlődő országok) számára ez ördögi kör kialakulását jelzi: az egyéni politikai szabadságjogok biztosítása előbbrevalónak mutatkozik az „alapvető” emberi jogoknál (azaz a fizikai léthez és gyarapodáshoz fűződő jognál). Márpedig Kína az alapvetőnek tekintett létfeltételeket csak egy nyugati szemmel „diktatorikus” rendszer feltételei között tudja biztosítani, és úgy véli, hogy a többpárti politikai demokrácia megteremtése aláásná a rendszer stabilitását. Ennek hiányában viszont ürügyet szolgáltathat egy humanitárius beavatkozásra, ami ugyan értékekre hivatkozna, de a vele szemben álló hegemon hatalom (az Egyesült Államok) geostratégiai érdekeit szolgálná. Innen kezdve a kínai katonai és politikai elemzők a „humanitárius” beavatkozás, mint globális amerikai és NATO-stratégia feltételeit, jellemzőit, sajátosságait és kilátásait állítják a középpontba.

Ennek a témának a középpontba kerülése azt jelenti, hogy a koszovói háború – noha nem eredményezte közvetlenül egy NATO-ellenes nagyhatalmi koalíció létrejöttét (Kína és Oroszország között) –, mégis elindított egyfajta „tömbösödést”. Ez a „tömbösödés” ma már a „terror elleni háború” rendkívül bonyolult feltételei között megy végbe, és hosszú folyamat végére, meghatározott feltételek megléte esetén elvezethet egy olyan koalícióig, amely egy

kitüntetett Kína-EU kapcsolat formájában, vagy méginkább a SESZ keretében kialakított együttműködés magasabb szintjén képez ellensúlyt az amerikai hegemoniával és unilateralizmussal, illetve az öt Ázsiában kiszolgáló NATO-val szemben. A „morális imperializmus” ugyanis – Kína szerint – nem korlátozódik az Egyesült Államokra. A NATO a hidegháború után, ürügyet keresve a túlélésre, átalakult: a szovjet terjeszkedés elleni nyugati védelmi szövetségből a humanitás és demokrácia terjesztése jegyében Európán kívül erőszakosan beavatkozó offenzív szövetséggé vált.

H.C.K. Liu szerint az amerikai unilateralizmus megmutatkozik a Kiotói egyezmény elutasításában, az ABM szerződés felmondásában, az Észak-Koreával és Kínával szembeni kemény magatartásban, ill. 2001 szeptemberig az antiszocialista terrorizmus támogatásában az emberi jogok és demokrácia nevében. Mindez a célbavett országok részéről többoldalú együttműködési erőfeszítéseket váltott ki. Ezen mechanizmusok közül a SESZ a legjelentősebb, mert fokozatosan gazdasági, katonai és diplomáciai kapcsolatokat épít a résztvevők között, és egyre inkább gátat vet az USA közép-ázsiai hegemon törekvéseivel szemben. A szervezet eddigi történetével példázza mindazokat a világszerte tapasztalható erőfeszítéseket, hogy **amerikai részvétel nélkül hozzanak létre kollektív biztonsági mechanizmusokat** (Liu, 2005).

A NATO és Kína viszonyában az elmúlt időszakban jelentős fejlemények mentek végbe. 2004-ben a brüsszeli NATO-központban magas rangú kínai küldöttség folytatott tárgyalásokat a Szövetség illetékeseivel. Érlelődik a gondolat, bár még nincs döntés arról, hogy a NATO és Kína az orosz és az ukrán partnerség ötletéből kiindulva, de a kínai sajátosságokhoz igazodva, intézményesített kapcsolatokat alakítson ki egymással.⁹⁶ Véleményem szerint e folyamatot egyik fél sem akarja siettetni. Az intézményes párbeszéd azt jelentené, hogy a NATO elismeri Kína érdekelttségét és „jogát” az európai folyamatokba történő beleszólásra, Kína pedig tudomásul veszi a NATO esetleges ázsiai fellépésének jogosságát. Ettől a Brzezinski által ihletett eurázsiai szemlélettől a gyakorlatban még messze vagyunk.

A Szövetség alapokmánya szerint az ázsiai, csendes-óceáni térség a NATO felelősségi övezetén kívül esik. Az európai tagállamok hivatalos politikájukban maradéktalanul elismerik Kína területi egységét és szuverenitását (Tajvan, Tibet, Hszincsiang), miközben emberjogi kérdésekben bírálják Pekinget. Kína és a NATO semmiképpen sem ellenfelei egymásnak, de még nem is partnerek. A két fél között mindenestre már van bizonyos kapcsolat és kommunikáció.

⁹⁶ Song professzor, Renmin University, szóbeli közlés 2004. október 18-án.

2004. október 18-19-én a Konrad Adenauer Alapítvány és a China Reform Forum szervezésében „A NATO és a globális biztonság” címmel nemzetközi konferenciát rendeztek Pekingben. Az eseményen a szervezők mellett részt vettek a pekingi és a Shanghai-i Nemzetközi Stratégiai Kutató Intézet (BISS, SISS) képviselői, vezető kínai egyetemek munkatársai, továbbá néhány NATO tagállam pekingi külképviseletének véderő attaséja. A konferencián a stabilitás kiterjesztése, a NATO katonai átalakulása (transzformációja), a békepartnerségi program, a regionális biztonság kérdései (béketámogató műveletek), valamint a NATO és Kína kapcsolatai témájában hangoztak el előadások (minden témában egy német és egy kínai bevezetővel), amelyeket vita követett. Német részről Martin Erdman, brüsszeli NATO-képviselő vezető-helyettes, Dr. Klaus Witmann nyugállományú tábornok, a német törzstiszti akadémia parancsnoka, Karl. A. Lamers, Bundestag- és NATO-képviselő, Heinrich Kreft külügyminisztériumi ov.h. és Patrick Fitschen, a Kiel-i egyetem biztonságpolitikai kutatója tartott bevezető előadást. Kínai oldalról többek között Chen Peiyang (SISS), Zhao Junjie (Társadalomtudományi Akadémia Európa-Kutató Intézete), Wang Naicheng (az Államtanács Fejlesztési Intézete és a BISS vezető kutatója), Liu Xige nyugállományú tábornok, Wang Baofu (Nemzetvédelmi Egyetem), és Song professzor (Renmin University) tartott ko-referátumot, illetve szólalt fel.

A CASS munkatársa (Mr. Zhao) a NATO új jellemzői közül kiemelte, hogy a Szövetség az isztanbuli csúcs óta a biztonság földrajzi övezetének kiterjesztésével próbálkozik, de nem rendelkezik az ehhez szükséges politikai egységgel és katonai képességekkel. Franciaország és Németország megkérdőjelezi az Egyesült Államok világméretű vezető szerepét. Az új, transznacionális kihívások elleni fellépés nem csak a regionális biztonság erősítését, hanem az amerikai érdekek szolgálatát is célozza. A NATO érdekei nem feltétlenül esnek egybe az amerikai érdekekkel. Ha a NATO túllép az 5. cikkelyben meghatározott földrajzi korláton, akkor meg kell változtatnia az alapokmányt. Jogilag kétségesek az ENSZ felhatalmazása nélküli válságkezelő (beavatkozó) missziók. A NATO nem válhat világcsendőrré, és figyelembe kell vennie az európai-amerikai nézetkülönbségekből, az Oroszországgal kiépített partnerségből, a Szövetség bővítéséből és a nemzetközi jogi (ENSZ) kötelemből fakadó korlátokat.

Wang Naicheng szerint a felelősségi övezet kiterjesztése nélkül a Szövetség feladat nélkül maradt volna. A NATO afganisztáni művelete megmutatta, hogy a Szövetség küldetése immár nem a tagállamok területének aktív védelme, hanem a békefenntartás. A katonai képességek határait jelzi a balkáni misszió befejezetlensége, az afganisztáni felhatalmazás Kabul környékére korlátozása (*ez azóta már megváltozott*), a különböző NATO-feladatokra tett tagállami felajánlások nehézsége. Az iraki háború ENSZ-felhatalmazás nélkül indult, és rendkívül költséges. Az Egyesült Államok szeretné bevonni a NATO-t a végrehajtásba, de

mint azt az iraki biztonsági erők NATO-kiképzésének helyszínéről kialakult vita mutatta, nem teljes sikerrel.

A NATO egyes kínai vélemények szerint a szovjet-amerikai szembenállás terméke, de a hidegháború vége óta amerikai szempontból az európai kérdés megoldódott, és Washingtonnak most már egy olyan NATO-ra lenne szüksége, amit az amerikai nemzeti érdekek megvalósításának eszközeként használhat fel, akár a nemzetközi közösség (ENSZ) akarata ellenére is. A Szövetség bővítése ezért nem egy új szemléletű nyitottságot tükröz, hanem a régimódi „terjeszkedés” fogalmával írható le.

Liu Xige tábornok úgy vélte, hogy a NATO a hidegháborút puskalövés nélkül megnyerhette, de az új kihívások gyökeresen különböző helyzetet teremtettek. A NATO-nak igazi („forró”) háborút kell vívnia a terrorizmus és más instabilitási fenyegetések ellen. A Szövetség ezért a VSZ megszűnése után sem akar feloszlani. A katonai átalakulásnak egy megváltozott világhelyzetben kell végbemennie. Kötelező a modernizáció, a stratégia megújítása, különben a Szövetség marginalizálódik. A NATO ereje az Egyesült Államok erejéből fakad. Az amerikai-európai szakadék nemcsak a katonai képességekben, hanem a fenyegetettség-értékelésekben és koncepciókban is megmutatkozik. Konfliktus van a biztonsági és a gazdasági érdekek viszonyításában, a szociális és a katonai kiadások szükségességének megítélésében. Európa számára a legnagyobb kihívás az elöregedés. A lakosság közvetlen fenyegetés hiányában egyre kevésbé hajlik katonai vagy akár csak pénzügyi áldozatokra a hosszú távú biztonság érdekében.

A NATO kelet-délkelet felé mozdul el, de ezt ellentmondásos módon teszi. A célok kibővültek, miközben a képességek korlátozottak maradtak. A kollektív védelem, ill. a terror-elhárítás és a válságkezelés feladatai összemosódtak. A katonai átalakulás és a stratégia-módosulás gyakorlati értéke – ellentétben a hidegháborús elrettentéssel – csak konkrét műveletekben mérhető le. A NATO nem mindenütt vizsgázott kitűnően (ld. Bosznia, Afganisztán és különösen Irak). A Szövetség sokszor kényszerül „tűzoltásra”, gyakran terjeszkedik túl saját lehetőségein, és a főtábornak „koldulnia” kell a felajánlásokért.

Wang Baofu, az NDU professzora rámutatott, hogy a katonai kiadások tekintetében óriási a különbség az Egyesült Államok és az európai szövetségesek között, ami a célkitűzések divergenciájára utal. Árulkodó az iraki biztonsági erők kiképzéséről hozott döntés eltérő értelmezése (végrehajtás Irakban vagy Európában?). A NATO-nak el kell gondolkodnia azon, hogy nem minden ellenfele terrorista. Ha demokráciát hirdetünk, akkor el kell fogadnunk, hogy az irakiaknak joguk van nem egyet érteni a háborúval és elutasítani a megszállást.

Több kínai hozzászóló feszegette közvetlenül vagy áttételesen a NATO tevékenységi körzete kiterjesztésének Kínára, ill. Ázsiára gyakorolt hatását. Kérdésként vetették fel, hogy **az új körülmények között kit akar a NATO elrettenteni (ki a potenciális ellenség?), valamint szándékozik-e a Szövetség ENSZ BT-felhatalmazás nyilvánvaló hiányában katonai szerepet vállalni egy esetleges kelet-ázsiai (tajvani) fegyveres konfliktusban.**

Wittman tábornok a kérdésekre azt válaszolta, hogy a NATO-nak nincs szüksége új ellenségekre, és nem is kell jóslatokba bocsátkoznia arról, hogy ki lesz a következő „kihívó”. Veszélyes lenne leragadni egy vészforgatókönyvnél. Az elrettentés lényege az ellenfél bizonytalanságban tartása. A NATO-nak nem kell meghatározni, hogy ki a potenciális ellenség: az agresszor maga fogja meghatározni magát.

Kelet-Ázsiáról szólva kifejtette: Ne spekuláljunk a távoli régiókról és ne hivatkozzunk precedensekre. Koszovó egyedi eset volt, ahol az egész világ beavatkozást várt a NATO-tól, miközben a Biztonsági Tanács tehetetlen volt, és a Milosevics által szándékosan előidézett menekülthullám Európa stabilitását fenyegette. A NATO számára az ENSZ alapokmány a norma, de rendkívüli esetekre a Szövetség fenntartja cselekvési szabadságát.

Véleményem szerint a pekingi NATO-konferenciához hasonló fórumok arra mindenképpen jók, hogy a két fél szakértői jobban megismerjék egymás gondolkodását, és ezzel közelebb kerüljenek a megértéshez. A kínai hozzászólások hűen tükrözték a NATO-val szembeni fenntartásokat, aggodalmakat, de egyben a Szövetség kívülről észlelhető gyengeségeiről, megosztottságáról, problémáiról is képet adtak. Ezek tükrében Kína számára megnyugtató lehet az a sokszínűség, ami a NATO-t jellemzi, és ami arra utal, hogy **a Szövetség Kínával szembeni egységes fellépéséhez – ha az a jövőben bármilyen formában felmerülne – nem lenne meg a közös akaratot tükröző konszenzusos döntés.**

Kína és a NATO tehát rákerült egymás stratégiai térképére. Peking értelmezésében a NATO potenciális fenyegetést képvisel, mert kelet felé terjeszkedik, jogot formál arra, hogy az emberi jogok ürügyén a felelősségi körzetén kívül is beavatkozzon más országok belügyeibe, amerikai vezetéssel megjelent Közép-Ázsiában és Afganisztánban, azaz Kína közvetlen szomszédságában. Az Egyesült Államok Pakisztánban, Kína hagyományos stratégiai szövetségeseinek területén is támaszpontokat működtet a terror elleni harc szükségleteire hivatkozva, a NATO pedig rövidesen képviselőt nyit Iszlámábádban.

Új fejlemény, hogy a Szövetség egyes tagállamai részéről felmerült a szorosabb együttműködés szorgalmazása Japánnal, Ausztráliával, Dél-Koreával és Szingapúrral,

egyelőre csak az afganisztáni és az iraki nemzetközi misszió kapcsán. Függetlenül a NATO ázsiai országokkal való bővítését célzó elgondolás realitásától (ami Ausztrália, Dél-Korea és Szingapúr esetében is erősen kétséges), ha ez az ötlet megvalósulna, akkor – Peking szerint – a NATO elvesztené euro-atlanti jellegét, és a Kína „bekerítését” célzó amerikai elképzelések engedelmes eszközévé silányulna, egyben a „világcsendőri” szerep leple alatt **közvetlenül Kínával kerülhetne szembe.**

6.4. Az „igazi kínai fenyegetés”: a japán-kínai kapcsolatok zuhanórepülése⁹⁷

Kína felemelkedése a mai Japán szempontjából „katasztrófának” tűnhet. Japán elvesztette vezető szerepét Kelet-Ázsiában, kínai támogatás híján nem nyerheti el az ENSZ BT állandó tagságát, az energiaforrások és a magas feldolgozottságú termékek világpiacán versenyezni kényszerül Kínával, akivel szemben ráadásul egyre inkább gazdasági-kereskedelmi függő viszonyba kerül. A fejleményekre adott japán válasz – már ami Koizumi 2001-től 2006-ig tartó miniszterelnökségének időszakát illeti – szintűgy „katasztrofális”-nak tűnhet: ideológiai „ellentámadás” (rendszeres miniszterelnöki látogatások a háborús bűnösöknek nyugvóhelyet adó Yasukuni-szentélybe), nagyobb nemzetközi katonai szerepvállalás, a békealkotmány „lebontása”, Kína potenciális katonai fenyegetéssé minősítése, az amerikai-japán katonai szövetség átértelmezése, beavatkozás a tajvani kérdésbe, a haderő tevékenységi körzetének kiterjesztése, területi viták kezdeményezése és a követelések katonai erővel való alátámasztása. A lépések következményeképpen Japán politikai mozgástere méginkább beszűkült, megromlottak Tokiónak nemcsak Pekinggel, hanem Szöullal fenntartott kapcsolatai is, **megrendült az amerikai-japán-dél-koreai hármas szövetség**, átmenetileg csökkentek az észak-koreai nukleáris válság megoldásának esélyei, és – egyes szakértői értékelések szerint – „**elképzeltetlennről**” „**lehetőségre**” **változott egy kínai-japán háború esélye** (Johnson, 2005). A „hasonszörű” kínai regálásokat (Japán-ellenes tüntetések, katonai incidensek, Japán kockázati tényezőként való megnevezése a Védelmi Fehér Könyvben stb.) figyelembe véve egészen 2006. szeptemberig, az új japán miniszterelnök, Abe hivatalba lépéséig úgy tűnt, hogy nem lehetetlen egy öngerjesztő folyamat beindulása a kapcsolatok visszafordíthatatlan romlása irányába, noha ezt természetesen egyik fél sem akarta.

Az ázsiai-csendes-óceáni térség két nagyhatalmának kapcsolatai 2005. februárjában a tajvani kérdéssel összefüggésben kerültek teljesen új megvilágításba, amikor a tokiói „2+2” (védelmi és külügyminiszteri) amerikai-japán stratégiai konzultációt lezáró közös nyilatkozatban Japán jelezte, hogy kész az Egyesült Államok oldalán részt venni Tajvan

⁹⁷ Az alfejezet címét Chalmers Johnson tanulmányából kölcsönöztem.

védelmében abban az esetben, ha Kína megtámadná a szigetet. Ezzel **Kína és Japán katonai vetélytársakká, egymás potenciális ellenségeivé váltak.** A 2+2 találkozón körvonalazott új közös japán-amerikai biztonsági stratégia fókuszában a Peking fegyverkezésére adandó válasz áll. E stratégia jegyében tárgyalták meg a Pentagon globális erőátcsoportosítási terveinek Japánra gyakorolt hatását (azaz a Tokióval szemben támasztott igényeket).

Japán „öntudatra ébredésének” több más jele is van:

(1) 2004 végétől kezdve a japán stratégiai dokumentumokban (Védelmi Fehér Könyv, Védelmi Irányelvek, Ötéves Haderőfejlesztési Terv) már világosan megmutatkoztak Tokió növekvő katonapolitikai ambíciói és Kínát célbavevő biztonsági aggodalmai. A dokumentumok szerint „Kína jelentős befolyást gyakorol a regionális biztonságra. Peking folytatja nukleáris erejének és rakétacsapatainak korszerűsítését, valamint haditengerészeti és légi erőinek fejlesztését, továbbá kiterjeszti tengeri műveleteinek körzetét. Japánnak ezért figyelemmel kell kísérnie Kína jövőbeni tevékenységét”.⁹⁸

(2) Japán területi igényt jelentett be a kínaiak által saját felségterületnek tekintett Tiaoyutai-szigetekre és a de facto dél-koreai igazgatású Dokdo-szigetekre is. A nyilatkozatokat katonai intézkedések kísérték (haditengerészeti őrjáratozás, felderítő repülések).

(3) A tokiói kormány olyan középiskolai történelem-tankönyvek használatát hagyta jóvá, amelyek – pekingi és szöuli értékelések szerint – provokatív módon elhallgatják vagy megszépítik Japán második világháborús szerepét, különösen a Kínával és Koreával szemben elkövetett háborús bűnöket.

Pekingben a 2005. februári tokiói nyilatkozatot úgy értékelik, hogy Japán a tajvani helyzet alakulását kísérő aggodalmai nyilatkozatba foglalásával azokhoz csatlakozott, akik Kínára akarnak nyomást gyakorolni, és megakadályozni, vagy legalábbis korlátozni igyekeznek Kína további felemelkedését. A tokiói kormány eddig óvatos volt, nem mondta ki, hogy a japán-amerikai biztonsági szerződés lefedi Tajvant is, február 19-én azonban megtört a jég: a japán külügyi szóvivő kijelentette, hogy a szerződés területi hatálya érinti Észak-Koreát, Tajvant és a Csendes-óceán északi medencéjét.

A 19-ei japán nyilatkozatra a kínai külügyi szóvivő 20-án válaszolt. 21-én Koizumi, japán kormányfő kijelentette, hogy kormánya álláspontja nem változott a múlthoz képest, ezért a tajvani kérdés nem befolyásolhatja kedvezőtlenül a japán-kínai kapcsolatokat. Azt azonban a japán lapok is elismerték, hogy Kína rendkívül élesen reagált a fejleményekre,

⁹⁸ National Defense Program Guidelines, FY 2005. Approved by the Security Council and the Cabinet. Tokyo, 2004. december 10.

amelyeket szuverenitása és területi egysége elleni támadásnak tekint, mert Peking szerint senkinek sincs joga a tajvani kérdésben kívülállóként állást foglalni, hiszen az Kína belügye.

Jin Xide professzor, a kínai Társadalomtudományi Kutató Intézet szakértője a Tajvannal kapcsolatos japán megnyilatkozások hangnemének változását az alábbi okokkal magyarázta:

(1) Megváltozott a tajvani kilátások japán és amerikai megítélése. Chen Shuibian (tajvani) elnök alkotmánymódosítási törekvései és a válaszként (akkor még csak) kilátásba helyezett kínai elszakadás-ellenes törvény sokkal robbanásveszélyesebb helyzetet eredményezett, mint az 1996-os (tajvani) választások.

(2) Japán politikai nagyhatalommá akar válni, ezért katonailag is kifelé fordul. Japánban sokan úgy vélik, hogy a szigetország további térnyerésének legfőbb akadálya Kína.

(3) Erősödik a szélsőjobboldali, konzervatív körök befolyása Japánban. Ezek a körök a kínai veszély mítoszát terjesztik, mert korlátozni akarják Kína felemelkedését. Kína nagyhatalommá válását sokan lélektanilag is nehezen tudják feldolgozni, amihez történelmi okok, nacionalista büszkeség és a „sziget-mentalitás” is hozzájárul.

(4) Japán felbátorodik azon, hogy az Egyesült Államok – részben iraki lekötöttsége miatt – nagyobb szerepet szán a szigetországnak Ázsiában a globális biztonságpolitikai célkitűzések támogatásában. A tervek szerint a Washington államban települt 1. Hadsereg parancsnokságát Japánba telepítenék át, hogy megerősítsék a térségben állomásozó amerikai csapatokat. Növekszik Japán szövetségi súlya a mindinkább Ázsiára összpontosító amerikai stratégiában.

(5) A Koizumi-kabinet a harciasabb nyilatkozatokkal, a fenyegetettség-érzés felkeltésével belpolitikai és gazdasági kudarcairól szeretné elterelni a figyelmet.⁹⁹

A professzor szerint Japánnak semmi mondanivalója nem lehet a tajvani kérdésben, mert az kínai belügy. Az 1996 óta bekövetkezett változásokra azonban Japán is érzékeny. Valójában Tajvan ügyében nem is Washington, hanem Tokió álláspontja változott meg drámaian. Ez azonban elsősorban a kínai-japán viszonyra függ össze. Tajvanon kívül a Tiaoyu (Szenkaku)-szigetek, a tengeri gázlelőhelyek kérdése és egyéb konfliktusforrások állnak a két fél vitájának hátterében. **A japán magatartás a konfliktusok elkendőzésétől azok nyílt vállalása irányába mozdul el.** Ez a magatartás az elsődleges oka a kínai-japán kapcsolatok látványos romlásának, a kölcsönös bizalom megrendülésének, amiért Tokió a felelős. A két fél mostanra (2005. február) eljutott oda, hogy katonai nyomásgyakorlással próbál meg kezelni olyan konfliktusokat, amelyeket diplomáciai eszközökkel kellene megoldani. Ma már a bizalom helyreállítása, az összeütközés megakadályozása a fő feladat.¹⁰⁰

⁹⁹ Huanqiu Shibao (Global Times), 2005.02.24.

¹⁰⁰ u.ott.

Egy másik, figyelemre méltó elemzés szerzője úgy véli, hogy a japán nacionalizmus feléledése a kelet-ázsiai hatalmi erőviszonyok változásaira adott válasz. Kína megerősödése Japánt arra készítette, hogy átgondolja eddigi külpolitikai stratégiáját. Tokió felismerte, hogy a Pekinggel kialakult kiváló kereskedelmi kapcsolatok ellenére Kína fenyegeti Japán kelet-ázsiai hatalmi pozícióit és befolyását, mert jelenlegi fejlődése abba az irányba mutat, hogy előbb-utóbb felváltja Japánt mint régió legerősebb államát. Erre a jövőbeni eshetőségre készülve Tokió korszerűsíti katonai képességeit, amivel közvetve azt is érzékelteti, hogy kész hozzájárulni Kína „fékmentartásához”. Ennek a hozzáállásnak ékes bizonyítéka az a nyilatkozat, miszerint Japán csatlakozna az Egyesült Államokhoz Tajvan védelme érdekében egy esetleges kínai invázióval szemben. Tény, hogy ha Japán regionális nagyhatalom akar maradni, akkor elengedhetetlenül szüksége van az USA támogatására, de másokra is tekintettel kell lennie, ha nem akar elszigetelődni Kelet-Ázsiában **egy kínai vezetés alatt egyesülő tömörüléssel**¹⁰¹ szemben (Marquardt, 2005).

Az óvatosság – az Egyesült Államok és Japán részéről egyaránt – azért is indokolt, mert egy ilyen esetleges „tömörülésnek” – ha az a körülmények kényszerítő hatására létrejönne – a jelek szerint minden bizonnyal Dél-Korea is tagja lenne. A japán-amerikai kapcsolatok túl szorosra fűzése könnyen azt eredményezheti, hogy Dél-Korea „leszakad” a hármas szövetségről.

A Dokdo-szigetek kapcsán felmerült területi vita ügyében 2005. márciusában rendkívüli ülést tartott a dél-koreai Nemzetbiztonsági Tanács, amely a kormánynak – többek között – azt javasolta, hogy növeljék a szigetek védelmének megerősítésére fordítandó katonai kiadásokat. Előtte Roh elnök – aki nem vett részt az ülésen – kemény hangú nyilvános üzenetben arra biztatta a Tanácsot, hogy kezelje határozott szigorral Japán kísérleteit a történelem meghamisítására, illetve Dél-Korea területi integritásának megsértésére. Chung Dong-yung egyesítési miniszter Japán ENSZ BT állandó tagsági igényéről kijelentette, hogy ahhoz előbb Tokiónak a szomszédos országok bizalmát kell megszereznie. Azt is hozzátette, hogy a szöuli kormány határozottan ellenszegül a szuverenitását sértő japán próbálkozásoknak, és tájékoztatja a nemzetközi közvéleményt a japánok által elkövetett törvénytelenégekről („wrongdoings”). A The Korea Times újságban „Korea nem fogja eltűrni Japán kísérleteit területi szuverenitásának megsértésére, a történelem meghamisítására” címmel jelent meg vezércikk.¹⁰²

¹⁰¹ kiemelés tőlem

¹⁰² Korea will not tolerate Japan over territorial sovereignty, history. 2005.03.18.

Kim Geun-tae, dél-koreai egészségügyi és jóléti miniszter „A japán neonacionalizmus elleni optimális stratégia” címmel közölt elemzésében¹⁰³ rámutat: „Japán érdeke, hogy letérjen az újrafegyverkezés útjáról, és a kelet-ázsiai hegemonia ábrándjának kergetéséről. Japán sokkal többre menne a „puha” erő növelésével, ahelyett, hogy izommutogatással próbálná diplomáciai célkitűzéseit elérni. Láttuk, hogy még az egyedüli szuperhatalom, az Egyesült Államok is nehézségekkel került szembe iraki céljainak megvalósításában, amikor nem vette figyelembe szövetségeseinek heves ellenkezését”. A véleménynek hangsúlyos nyomatékot ad, hogy a szerző a cikkben többször is együtt említi Dél-Koreát és Kínát mint a japán neonacionalizmus ellenfeleit, továbbá Peking és Szöul „közös stratégiájára” céloz.

„Mi Korea és Kína számára a legjobb stratégia a japán neonacionalizmus kezdeményezéseinek zátonyra futtatásához?...**Korea Kínával koalícióban**¹⁰⁴ ráébresztheti a japán neonacionalistákat a valóságra, nevezetesen, hogy a neoimperialista kezdeményezések végső soron visszaütnék, és jobb lemondani róluk... A globalizáció korában sem Korea, sem Kína, sem Japán nem engedheti meg az intenzív konfliktusok elhúzódását. A politikai összeütközések ellenére más területeken ösztönözni kell a kapcsolatfejlesztést, különben nem lesz áttörés és a kapcsolatokat nem lehet a helyes kerékvágásba visszeterelni, mielőtt eljutnának oda, ahonnan nincs visszatérés”.¹⁰⁵

Kína tudatában van Japán gazdasági erejének, kereskedelmi képességeinek, technológiai színvonalának és katonai potenciáljának. Ugyanakkor kínai elemzők előszeretettel észrevételezik, hogy **Japán lakossága Kínáénak egytizede, területe pedig 4%-a**. Egyértelmű, hogy ha mindkét fél hatékonyan bontakoztatja ki az emberi tényezőben és a rendelkezésre álló természeti erőforrásokban rejlő lehetőségeket, akkor az erőviszonyok Kína javára alakulnak. Pekingben nyomtatékosan érvelnek amellett is, hogy Kelet-Ázsia (beleértve Japánt is) történelmileg a „kínai kultúrkör” része, míg Japán gazdasági, de főleg katonai és ideológiai terjeszkedésének lehetősége – a szigetország világháborús szerepe miatt – még mindig ellenérzéseket kelt Ázsiában. Vagyis Japánnak „nincs joga” regionális vezető szerepre igényt formálni. Ami Tokió szempontjából még „fájdalmasabb”: az össznemzeti erő kemény és puha tényezőit együttesen figyelembe véve és mérlegre téve, értelmes kiindulási alapja sincs annak, hogy Japán (egymaga) Kína feltartóztatására törekedjen – ahelyett, hogy a vele való együttműködést tűzné ki célul.

A 2004. decemberi ASEAN+3 értekezlet Kína bevonásával délkelet-ázsiai szabadkereskedelmi övezet létrehozásáról határozott, amiből Japán és az Egyesült Államok egyelőre kimaradt. **Dél-Korea** ugyanakkor regionális katonapolitikai kérdésekben a kínaihoz

¹⁰³ The Korea Times, 2005.05.11.

¹⁰⁴ kiemelés tőlem

¹⁰⁵ u.ott

egyre közelebb álló nézeteket képvisel, és – nem kevés Japán-ellenes éllel – mindenoldalú együttműködést alakít ki Pekinggel. **A japán-kínai vita tehát megosztja a térség államait, a szövetségesi-partneri viszonyok stratégiai jelentőségű átrendeződését eredményezi, és az ázsiai integráció ellen hat.** A japán-kínai nézeteltérések megnyugtató rendezése – amelyhez a gazdasági komplementaritási feltételek adottak – Ázsia és a világ érdeke. A „kiegyezés” útjában „soft” faktorok, tudati tényezők, helyzetmegítélések, szándékok és vélekedések állnak mindkét oldalon. Bízható fejlemény, hogy Abe Shinzo, új japán miniszterelnök 2007 elején hitet tett a japán-kínai kapcsolatok stratégiai léptékű fejlesztése mellett.¹⁰⁶

6.5. Kína és Oroszország

Ellentmondásosan szembesül Kína felemelkedésével **Oroszország** is. A Szovjetunió szétesése, a VSZ felbomlása, a szuperhatalmi státus elvesztése által okozott sokkhatás, illetve a súlyos belső gazdasági, társadalmi, etnikai válságból való kilábalás után Moszkvának most azt is „le kell nyelnie”, hogy – az energiatermelést és a katonai erőt kivéve – Kína is „megelőzi”. A korábbi egyoldalú kínai rászorultságot, illetve az 1970-es, 80-as évek szembenállását egy kiegyensúlyozott, egyenrangú felek együttműködésének kölcsönös előnyeire alapozott viszonyrendszer vette át. A presztízsveszteségen túl Oroszországot aggaszthatja **a távol-keleti, szibériai körzetekre nehezedő óriási kínai gazdasági és populációs nyomás, ami már-már területvesztéssel fenyeget.**

Az orosz sajtó időnként kampányszerűen arról vízionál, hogy Szibéria és az orosz Távol-Kelet a kínaiak tömeges beáramlása miatt fokozatosan „elsárgul”, és Moszkva előbb-utóbb elveszti keleti tartományait. Ez így természetesen zurnalisztikai túlzás, az viszont tény, hogy a kínaiak – bár szerényen meghúzódva és a feltűnést kerülve – ott vannak Vlagyivosztokban, Habarovszkban, Blagoveszenszkben és másutt, és már kezükben tartják a régió kis- és nagykereskedelmét, valamint az építőipart (Lintner, 2006).

A Deutsche Welle, német TV-csatorna pár évvel ezelőtt tudósítást sugárzott a szibériai és távol-keleti körzetekből. A határ orosz oldalán düledező viskókat mutattak, ahol a lakosság – mármint azok az öregek, akik a fiatalokkal ellentétben nem költöztek Oroszország európai vidékeire – leginkább alkohol-pancsolással és ivászáttal mulatja a napot. A kínai oldalon felhőkarcolók magasodnak és a nyüzsgő városokból naponta indulnak a kínai kereskedők árukkal megrakott kisteherautóikkal az orosz oldalon működő piacokra.

¹⁰⁶ AP, China Daily, 2007.01.02.

A Moszkvából érkezett orosz kereskedők, akik Pekingben vagy a határkörzetben kötik a nagy üzleteket, természetesen busás hasznot húznak a gazdasági tevékenységekből, akárcsak azok a tulajdonosok, akik feketén foglalkoztatott kínai bérmunkásokkal műveltetik földjüket, és a terményeken, illetve az eladásból származó hasznon osztoznak velük (vagy a közvetítőikkel). A kínai fogyasztási cikkek olcsóbbak és jobb minőségűek, mint az orosz árúk. Az oroszok nyersanyagot és fát szállítanak Kínába, továbbá egész gyárakat adnak el ócskavasként, hogy ellentételezzék a kínai élelmiszert és luxuscikkeket.

Miközben ebből a helyzetből rövid távon szinte mindenki valamilyen hasznot húz, a számarányok alapján várható politikai következmények Moszkva szempontjából valóban ijesztőnek tűnhetnek. A hatalmas kiterjedésű, hatmillió négyzetkilométeres orosz Távol-keleti Körzet lakossága mindössze hétmillió fő (1991-ben még kilencmillió volt), és a gyárbezárásokkal, katonai alakulatok megszűnésével, munkanélküliség miatti elvándorlással tovább csökken. A térséggel határos kínai tartományok lakossága ezzel szemben százmillió fő. Jelenleg mintegy 40 000 állandó kínai lakos él a határ orosz oldalán, és legalább ugyanennyien ingáznak naponta a kishatárforgalom keretében. Egy nap ők is a letelepedés mellett dönthetnek (u.ott).

A „lopakodó” kínai „megszállás” (vagy gyarmatosítás?) leginkább a hazánknál négyszer nagyobb Amúri Kerületet fenyegeti, amelynek lakossága Magyarországénak kevesebb, mint egytizede. Az Amúr folyó kínai oldalán, Heilongjiang-tartományban 35 millióan élnek. A térségben dült a múlt század hatvanas éveiben a szovjet-kínai határháború, és a területi vitát hivatalosan csak nemrég zárták le. Kínának nem lesz szüksége egy új háborúra ahhoz, hogy a körzettel sajátjaként bánjon.

Közelebb kerülhet egymáshoz a magyar és a kínai határ? Kína aligha akar közelebb kerülni a NATO-hoz, Európához annál inkább. Oroszország egyszer már békés úton, „potom pénzért” lemondott egy Moszkvától távoli, hatalmas térségről, Alaszkáról, mert úgyse tudta volna megtartani. Az „orosz Távol-Keletet” azonban a 20. században a Szovjetunió minden nyugati, japán és kínai területszerző törekvéssel szemben megvédte, és várhatóan így tenne Putyin Oroszországa is. A kínai történelemkönyvek szerint viszont Oroszország kezdetben európai hatalom volt, és a cári csapatok csak a 16.-17. században fogtak Ázsia meghódításába. Velük szemben a mandzsú Csing (Qing) dinasztia kínai hatalomátvétele után Kang Xi (Kang Hszi) császár több „ellentámadást” vezetett a „kínai területek” visszaszerzése érdekében, és végül kikényszerítette az 1689-es Nipcsu-i békeszerződést (határegyezményt), amelyben Moszkva elismerte Kína fennhatóságát a Heilong és az Uszuri folyók völgye, továbbá Szahalin szigete felett is. Ismeretes, hogy a határkérdés azóta többször is napirendre került, és jelenleg mindkét fél álláspontja szerint megoldódott (tegyük hozzá: Oroszország javára), de

az ilyen „rendezett” helyzetek – a történelem tanúsága szerint – nem feltétlenül örökérvényűek.

Moszkva egyrészt a japán tőke becsalogatásával próbál gazdasági ellensúlyt képezni Kínával szemben, másrészt arra törekszik, hogy energia- és fegyverszállításaival politikailag magához kösse Pekinget, miközben ellenőrzése alatt tartja távol-keleti szomszédja haderő-fejlesztési lehetőségeit, és **nem engedi Kínát hozzájutni korszerű stratégiai támadó fegyverekhez.**

A DIA adatai szerint 2001 és 2005 között Oroszország a következő táblázat szerinti fegyverzet-technikai felszerelést adta el Kínának (DoD 2006).

Fegyverzet-felszerelés	Év	Mennyiség
Su-30MKK harci repülőgép	2001	38
Kilo-osztályú támadó tengeralattjáró	2002	≥ 8
SZOVREMENNIJ-II osztályú romboló	2002	2
S-300PMU-1 légvédelmi rakéta-rendszer	2002	4 üteg
Su-30MK2 harci repülőgép	2003	24
S-300PMU-2 légvédelmi rakéta-rendszer	2004	8 üteg
AL-31F hajtómű az F-10 harci repülőgéphez	2004	100
IL-76 harci repülőgép	2004	10
RD-93 hajtómű a JF-17 harci repülőgéphez	2005	100
IL-76 szállító repülőgép	2005	40
IL-78 üzemanyagszállító (légi utántöltő) repülőgép	2005	8

A listából egyértelmű Kína haditechnikai függése Oroszországtól. Azzal Peking is nyilvánvalóan tisztában van, hogy Oroszország – hozzá képest mutatott gazdasági „lemaradása”, belső megosztottsága és csökkenő nemzetközi befolyása ellenére – még mindig nagyhatalmi tényező. Ez a hozzáállás tükröződik vissza az előzőekben idézett CNP-rangsorokból is, méginkább azok fő faktorokra bontott elemzéséből, amelyekben Oroszország – területi kiterjedésének, energiahordozókkal való ellátottságának, katonai erejének és haditechnikai színvonalának tekintetében – a kínai értékelésekben és előrejelzésekben őrzi előkelő helyezését (a katonai erő vonatkozásában pl. a 2-3. helyet).

Oroszország össznemzeti erejének kínai megítélése a Szovjetunió 1991-es összeomlását követő elmúlt 15 évben természetesen hullámzó volt, mára viszont úgy kristályosodott ki, hogy az orosz pozíciók gyengültek, és Moszkvának nincs esélye szuperhatalmi státuszának visszaszerzésére, de az egyes részterületeken megőrzött komparatív

előnyökre támaszkodva Peking számára praktikus haszonnal bír a vele folytatott stratégiai együttműködés. Egy kínai értékelés még 1994-ben egyenesen így fogalmazott: „Oroszországnak szüksége van Kínára. Mind az USA, mind Japán Oroszországot olyan erőnek tekinti, amely csökkentheti befolyásukat az ázsiai, csendes-óceáni régióban. Japánnak ráadásul területi vitái vannak Oroszországgal. **A kínai-orosz együttműködés** nagymértékben ellensúlyozhatja az amerikai és japán erőfeszítéseket, és **fenntarthatja az ázsiai erőegyensúlyt**¹⁰⁷ (Gu, 1994; idézi Pillsbury).

Oroszország és Kína közös stratégiai érdekelttségét erősíti az Egyesült Államok (és a NATO) közép-ázsiai térnyerése (a terrorizmus elleni globális küzdelem kapcsán), amit mind Moszkva, mind Peking a hagyományos befolyási övezetébe irányuló, hátsó szándékok által motivált próbálkozásnak tekint, és a SESZ keretein belül folytatott együttműködés kiszélesítésével igyekszik „okafigyottá” tenni. Kínai elemzők úgy vélik, hogy a Jugoszlávia elleni NATO-légióhadjáratot követő balkáni pozícióvesztés után Oroszország végképp „leírná magát”, ha ellenkezés nélkül tudomásul venné az USA jelenlétét Közép-Ázsiában, különösen a szovjet „utódállamokban”. Wang Naicheng a koszovói és az ázsiai regionális törekvések közötti összefüggést így fogalmazta meg: „Ha a NATO-nak sikerül Koszovóban fegyveres erőivel megvetnie lábát és Keleten is hadászati fontosságú pozíciókat szereznie, akkor közvetlenül fenyegetheti Közép-Ázsiát, meggyengítheti az orosz ellenőrzést a FÁK-térség felett, és alááshatja (az orosz hatalom) alapjait... Ha a NATO kiterjeszti erejét és hatását a volt Szovjetunió befolyási övezetére a Balkánon keresztül, akkor Oroszország tovább gyengül, és elveszti esélyét nemzeti stratégiája megvalósítására, vagyis arra, hogy a jövőbeni multipoláris világrend egyik meghatározó súlypontja legyen (Wang, 1999; idézi Pillsbury).

Kína Oroszországgal és a közép-ázsiai FÁK-tagállamokkal „koalícióban” (a SESZ keretein belül) kíván ellenállni az amerikai (és NATO) terjeszkedési kísérleteknek, de – Moszkva tétovázása esetén – Peking kész lenne maga is betölteni a keletkező hatalmi vákumot. Az orosz fegyveres erők elméleti folyóiratában, a Krasznaja Zvezda-ban is hangot kapó, legfelső orosz katonai vezető köröktől származó állásfoglalások szerint Kína ugyan taktikai szövetséges, de expanzív törekvései elsősorban az orosz Távol-Kelet felé irányulnak, és nem adta fel véglegesen „területrabló” szándékait, ezért hosszú távon **potenciális katonai fenyegetésként** kell vele számolni (Osztankov, 2006). Moszkva arra is gondosan ügyel, hogy az indiai haditechnikai fejlesztésekhez nyújtott segítségével egy másik irányban „lekösse” Kína figyelmét, miközben – kedvező pozícióit kihasználva – nem zárkózik el egy háromoldalú együttműködés kialakítása elől sem (amelyben ő játszaná a vezető szerepet).

¹⁰⁷ kiemelés tőlem

Az érem másik oldala, hogy Kína és Oroszország több stratégiai jelentőségű kérdésben egymással megegyező nézeteket vall, és közösen lép fel, mindenekelőtt az amerikai „hegemonista” törekvésekkel szemben, Közép-Ázsiában a szeparatizmusok ellen és a SESZ erősítésében, az észak-koreai és az iráni nukleáris válság ügyében stb. Putyin tehát ügyesen „lavírozva” egyensúlyoz a nagyhatalmak között, ha kell egymás ellen is kijátszva őket, élve az össznemzeti erő „kemény” adottságaival (területnagyság, energiahordozók, haditechnikai fejlettség, katonai erő). Moszkva azonban végső soron – racionális számításból – nem helyezkedik szembe az Egyesült Államokkal, és nem köt Amerika-ellenes stratégiai szövetséget Kínával.

Függetlenül attól, hogy a kétoldalú gazdasági kapcsolatok mindkét fél számára rendkívül hasznosak és dinamikusan fejlődnek (pl. a legutóbbi, 2007. március végi Putyin-Hu elnöki csúcstalálkozón 4,3 milliárd dolláros új üzletkötésre került sor), **Oroszország nem Kínával, hanem az EU-val törekszik gazdasági integrációra.** Európa preferálása Kínával szemben elsősorban „puha” történelmi, kulturális tényezőkre vezethető vissza. Ez viszont azt is jelenti, hogy az orosz kezdeményezések iránti fogadókészség lanyhulása esetén Moszkva figyelme mégis ázsiai szomszédja felé fordulhat.

Oroszország WTO-tagságának következetes (makacs?) ellenzésével, vagy más, barátságtalan álláspontot tükröző magatartással viszont az USA – Putyin törekvéseinek függvényében – talán mégis elérheti, hogy a nagyhatalmi viszonyokat újból hidegháborús légkör jellemezze, és akkor Moszkva Peking beleegyezésével, taktikai megfontolásokból kijátszhatná a „kínai kártyát”. A 2005. augusztus 18-25. között megrendezett első kínai-orosz közös hadgyakorlat előtt Balujevszkij, orosz VKF ugyan kijelentette, hogy az „nem irányul egyetlen harmadik ország ellen sem”, ugyanakkor Ivanov védelmi miniszter azt is hangsúlyozta, hogy „a gyakorlat a két ország és a két hadsereg kapcsolatainak kiemelkedő fontosságú eseménye, aminek messzemenő következményei lesznek”.¹⁰⁸ A gyakorlat méretei, összhaderőnemi jellege, a részt vevő orosz csapatok létszáma és korszerű harcitechikája (közte atomtengeralattjárók és hadászati bombázók) a nyugati szakértők körében találgatásokra adott alkalmat. Bár közvetlenül a gyakorlat után Oroszország „csak” Il-76 és Il-78 típusú szállító, valamint Su-27 és Su-30 típusú harci repülőgépeket adott el Kínának (Jensen-Marquardt, 2006), felmerülhet a kérdés, hogy milyen célt szolgált a legkorszerűbb hadászati csapásmérő eszközök „bemutatása”. Az erődemonstráció elvileg éppúgy lehetett Kína, mint az USA vagy a NATO részére szóló figyelemfelhívás, de „mézesmadzag” is a kínai tábornokoknak, hogy ne az EU-fegyverembargó feloldását szorgalmazzák, amikor Oroszországtól is kaphatnak korszerű harcitechikát. A két fél szándékai szerint a közös gyakorlatokat rendszeressé teszik (a következő manőversorozatot 2007 tavaszára tervezték).

¹⁰⁸ China Daily, 2005. 03.19.

Ez is arra utal, hogy a kínai-orosz katonai kapcsolatokban még sok a tartalék, és magukban rejtik a váratlan, ugrás-szerű fejlődés lehetőségét.

6.6. India: sorstárs és rivális

India sok tekintetben Kínához hasonlóan gyorsan fejlődő ország, feltörekvő nagyhatalom, demográfiai „óriás”, rohamosan bővülő piaccal, világviszonylatban is jelentős, exportképes tudásiparral, tudományos-technikai innovációs potenciállal, nagylétszámú, ütőképes hagyományos fegyveres erővel és nukleáris csapásmérő képességekkel.

Az IISS évkönyve felhívja a figyelmet India nukleáris és rakétafegyverkezésére. A fejlesztés végső fázisába jutott Agni-II és Agni-III rakétákkal két-háromezer km. távolságban lévő hadászati célokra lehet csapást mérni. Új-Delhi ezen kívül orosz segítséggel fejleszti a Brahmos, hajóról indítható manőverező robotrepülőgépet, aminek légijárműről indítható változata is lesz. 2005. júniusban India és az USA 10 évre szóló katonai együttműködési keret-megállapodást kötött, ami kiterjed a kiképzésre, közös gyakorlatokra, katasztrófa-elhárításra, fegyverzeti kutatás-fejlesztésre és közös gyártásra. Az amerikai vezetéssel zajló proliferáció-ellenes és antiterrorista jellegű műveletekbe való bekapcsolódással India történelme során először vesz részt olyan nemzetközi műveletekben, amelyekre nincs konkrét ENSZ-felhatalmazás. A nemrég megkötött civil nukleáris energetikai együttműködési megállapodással az USA lényegében „szentesítette” India atomfegyverkezését és hivatalosan is tudomásul vette Új-Delhi katonai nukleáris hatalmi státusát (a nemzetközi bírálatok szerint súlyos csapást mérve a proliferáció-ellenes erőfeszítésekre, aláásva az egyenlő elbírálás elvét, és bátorítva – többek között – az iráni különutas politikát is).

A SIPRI az alábbi alap-adatokat adja meg az indiai fegyveres erőkről (SIPRI 2006):

Védelmi költségvetés: 22 mrd. USD

Fegyveres erők létszáma: 1,155 millió fő (szárazföldi csapatok: 960 000, haditengerészet: 55 000, légierő 140 000);

Hadászati csapásmérő erők: 3 rakétaezred, 69 rakéta (24 Agni IRBM, 45 Prithvi SRBM);

Szárazföldi csapatok: 6 területi parancsnokság, 11 hadtest, három páncélos hadosztály, 25 gépesített gyalog zászlóalj, négy gyors reagálású hadosztály, 10 hegyi gyalog hadosztály, két önálló hegyi gyalog dandár, két tüzér hadosztály, 44 tüzér ezred, 39 magashegyi tüzér üteg, két harcászati rakétadandár, 45 légvédelmi tüzér ezred, három műszaki dandár, 22 helikopter-ezred, négy légvédelmi tüzér dandár, 12 légvédelmi rakéta ezred.

Fegyverzet-felszerelés: 4000+ harckocsi, 1700+ gyalogsági harcjármű, 1300+ PSZH, 12 000+ tüzérségi löveg, 162 helikopter, 3500+ légvédelmi rakéta, 2300+ légvédelmi löveg és géppágyú.

Haditengerészet: 19 tengeralattjáró, 54 felszíni hadihajó, ebből egy repülőgéphordozó, 8 romboló, 17 fregatt, 7 partraszállító hajó. Egy tengerészgyalogos dandár, egy kommandó csoport.

Haditengerészeti légierő: 34 harci repülőgép, 40 harci helikopter, 51 általános rendeltetésű helikopter.

Légierő: 852 harci repülőgép (közte 50 Su-30, 74 MiG-29, 48 Mirage-2000H atomhordozó, 120 MiG-27, 16 Jaguar); 288 szállító repülőgép; 60 harci, 153 támogató, 83 általános rendeltetésű helikopter.

Ez a nem csekély fegyveres erő a Pakisztánnal szembeni elrettentést és nyomásgyakorlást, a térség stabilitását veszélyeztető szélsőséges, szeparatista, terrorista mozgalmak elleni katonai fellépést és India nagyhatalmi tekintélyének alátámasztását szolgálja. Ez utóbbival összefüggésben, az indiai nukleáris ambíciók tettekre váltásának időszakában, 1998-tól Új-Delhi érvelésében (minden bizonnyal az amerikai rosszallás leszerelése érdekében) **megjelent a kínai fenyegetésre hivatkozás mint nyomás indok az atomfegyverkezés igazolására.**

1998. május 11-én, az amerikai hírszerzés figyelmetlensége miatt Washington is sokkhatásként érő Pokhran-i nukleáris kísérlet végrehajtásának napján Vajpayee miniszterelnök Clinton elnöknek küldött üzenetében a következőket állította: „Mélyen aggódom országunk biztonsági helyzetének romlása miatt, különösen ami India nukleáris környezetét illeti. A szomszédunk egy olyan, magát nyíltan atomhatalomnak valló állam (Kína)¹⁰⁹, amely India ellen 1962-ben fegyveres agressziót követett el. Habár kapcsolataink azóta az elmúlt évtizedekben némileg javultak, a bizalmatlanság légköre továbbra is fennmaradt, elsősorban a megoldatlan határkérdés miatt. Fokozza a gyanakvást, hogy ez a bizonyos ország tevőleges támogatást nyújtott egy másik szomszédunknak (Pakisztánnak)¹¹⁰ ahhoz, hogy titokban atomfegyverre tegyen szert. Ez utóbbi, elkeseredett szomszédunk az elmúlt 50 évben háromszor követett el agressziót ellenünk. Ráadásul immár 10 éve szüntelen terrorizmus és erőszak áldozatai vagyunk, amit ez az ország támogat...Nukleáris kísérleteink korlátozott mérvűek és senki ellen nem jelentenek veszélyt aki nem akarja fenyegetni Indiát”.¹¹¹

¹⁰⁹ betoldás tőlem

¹¹⁰ betoldás tőlem

¹¹¹ Sino-Indian relations: What lies ahead? In: The Hindu. Vol.15; No.19. 1998. szeptember 12-25.

Fernandes, indiai védelmi miniszter mintegy a nukleáris kísérletek jogosságának igazolásaként Kínát „az első számú potenciális fenyegetésnek” nevezte és megvádolta azzal, hogy Peking adta át Pakisztánnak a Ghauri, közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta (IRBM) kifejlesztéséhez szükséges technológiát. Fernandes azt a „tudománytalan” és „elavult” nézetet vallotta, hogy Kína hatalmas indiai területeket tart erőszakkal megszállva, továbbá, hogy Indiának tevékeny szolidaritást kell tanúsítania a „tibeti nemzeti ügyet” szimbolizáló Dalai Lámával.¹¹²

Peking következetes jószomszédsági külpolitikájának sikerét jelzi, hogy még a „Kínafaló” Hernandes-t is sikerült nézetei megváltoztatására bírnia. Az elmúlt években a két regionális nagyhatalom „túltette magát” a káros történelmi örökségen (az 1962-es határháborún), és konstruktív módon igyekszik alakítani kapcsolatait. Ehhez hozzájárult, hogy India korlátozta a tibeti emigráció politikai tevékenységét, Kína pedig békéltetőként lépett fel az indiai-pakisztáni konfliktusban. Az enyhülés katonai területre is kiterjed: előzetes határrendezési megállapodások születtek, az indiai védelmi miniszter „visszavonta” azt a korábbi állítását, hogy Delhi atomfegyverkezésére a kínai fenyegetés miatt van szükség, katonai bizalomerősítő intézkedéseket léptettek életbe, sőt – tartalmában csekély, de jelentőségében szimbolikus értékkel bíró – közös hadgyakorlatot is tartottak.

2005. áprilisban India és Kína megállapodott egy háromlépcsős folyamatban a határvita rendezése érdekében. Aláírtak egy 11 pontos megegyezést a kétoldalú kapcsolatokat alakító politikai alapelvekről. További katonai bizalomerősítő intézkedéseket határoztak el, köztük a Himalája térségében húzódó tényleges határ, a korábbi fegyverszüneti Ellenőrző Vonal (Line of Actual Control) közelében tartott gyakorlatok tilalmát és a légtérsértések kezelésének mechanizmusát. A két ország között rendszeressé váltak a magas szintű katonai delegációcserék, megbeszélések (IISS, 2006).

A katonapolitikai enyhüléssel párhuzamosan azonban még vannak feszültséget keltő tényezők is a két hatalom viszonyában. Új-Delhi sérelmezi, hogy – miközben globális szinten a „multipolaritást” hirdeti – regionális szinten Peking igyekszik kizárni vetélytársait a „hatalomgyakorlásból”, legalábbis így értelmezik azt, hogy Kína nem támogatta India állandó ENSZ BT tagságát, mint ahogy Japánét sem (Malik 2006).

Az indiai-kínai kapcsolatokban ma egyszerre vannak jelen a versengés és az együttműködés elemei. Együttműködésük olyan – nem katonai – stratégiai területekre is kiterjed, mint az energetika vagy a számítástechnika. Kína számos területen „mintaként” szolgál India számára (pl. űrkutatás, nukleáris fegyverkezés, kereskedelem, országkép-

¹¹² u.ott

formálás). A két ország között igen erős a kulturális affinitás, aminek történelmi alapját az indiai civilizáció egykori kisugárzása teremtette meg (különösen a buddhizmus kínai átvétele), miközben világszemléletükben jelentős különbségek is vannak. Az indiai és kínai életmód (pl. a táplálkozási szokások) nehezen áthidalható különbségei magyarázzák, hogy Kínában „csak” 5000 indiai egyetemista tanul.

Egyes elemzések szerint India világhatalmi tényezőként való megjelenése és küszöbön álló mindenoldalú „felemelkedése” (azaz össznemzeti erejének növekedése) globális stratégiai jelentőségében és hatásaiban megközelítheti Kínáét. Véleményem szerint India sokkal nehezebb feltételek között néz szembe a modernizációs kihívással, ezért aligha fejlődhet olyan sokoldalú világhatalmi tényezővé, mint Kína. Ennek több oka is lehet:

(1) A „kemény” tényezők közül: Kínához képest jóval kedvezőtlenebb a területnagyság és a lakosság lélekszáma közötti arány. India – részben a demokratikus és jogi kötöttségek miatt – nem tud olyan hatékony születésszabályozási rendszert működtetni, mint Kína. Az évszázad közepére már India lesz a világ legnépesebb országa. Ez a népességnövekedés – a rendelkezésre álló, illetve várhatóan kiaknázzható erőforrásokhoz viszonyítva – már inkább negatív hatást gyakorol az össznemzeti erő más tényezőire.

(2) A földrajzi helyzet hátrányosabb volta. Igaz, hogy India „szubkontinensnyi” ország, Kína azonban kontinens-méretű. A természeti katasztrófák mindkettőjüket sújthatják, de Kína területe, éghajlata, mezőgazdasági termelési lehetőségei változatosabbak. A globális felmelegedés hatása Indiát – délebbi fekvése miatt is – sokkal súlyosabban fogja érinteni, mint Kínát.

(3) A „puha” tényezők közül: az indiai társadalom merev rétegezettsége. A „kasztrendszer” hagyományai még mindig élnek. A foglalkozásbeli és oktatási korlátok áttörése, a társadalmi mobilitás egyelőre nem annyira jellemző Indiában, mint Kínában. Ebből következően nehezebb lesz a fejlődést kísérő ellentmondások, pl. a jövedelmi aránytalanságok, a szegénység, a társadalmi feszültségek kezelése.

(4) Az etnikai, vallási és politikai megosztottság, a szeparatista mozgalmak, a terrorveszély, azaz a belbiztonsági helyzet ingatagságát erősítő tényezők.

(5) A külső, geostratégiai környezet bizonytalansága. India még messze van attól, hogy rendezze viszonyát Pakisztánnal, és az afganisztáni helyzet változásai, valamint egy esetleges iráni válság is közvetlenebbül érinti, mint Kínát.

(6) Az egzotikumok iránt vonzódó nyugati fiatalok egyes rétegei fogékonyak lehetnek az indiai szellemiségre (lásd pl. a „Krisna-tudatú hívők” kislétszámú csoportját). Maga a hinduizmus azonban – lévén, hogy Indiára, pontosabban az indiaiakra korlátozódó nemzeti ideológia (vallásos filozófia) – nem gyakorolhat olyan globális méretű kulturális befolyást, mint a világnézeti „semleges” konfucianizmus, vagy akár a buddhizmus, ami világvallás. A hinduizmusnak még Indián belül is meg kell küzdenie más vallásokkal (elsősorban az iszlámmal).

Mindez nem jelenti azt, hogy ne növekedne dinamikusan India nemzetközi jelentősége, ebben azonban a versengés mellett mindenképpen nagy szerepe lesz a Kínával folytatott együttműködés „erősokszorozó” hatásának is. 2007. januárban India a 10. helyet foglalta el Kína külkereskedelmében (leszorítva Kanadát erről a „pontszerző” helyről). Az indiai-kínai kereskedelmi forgalom értéke az adott hónapban 2,63 milliárd USD volt, 63%-kal magasabb, mint egy évvel azelőtt. A 2006-os forgalom 26,46 milliárd USD volt, 38%-kal magasabb az előző évinél.¹¹³ Az üzleti kapcsolatokban jelentős szerepet játszanak az indiai kisvállalkozások. 2006 júliusától ismét megnyitották az évtizedek óta lezárt Nathu La átjárót Tibet és Szikkim között. 2007-et a „Kínai-indiai barátság és turizmus” évének nyilvánították (Swaran, 2007).

6.7. Kína jelentősége az EU és Magyarország számára

6.7.1. Átfogó stratégiai partnerség

Az EU stratégiai partnerségi viszonyt ápol Kínával, amin az időnként fellángoló gazdasági-kereskedelmi és emberjogi viták sem változtatnak. Az Unió Kína-stratégiáját először 1995-ben fogalmazták meg „A kínai-európai kapcsolatok hosszú távú politikája” című nyilatkozatban, amelyet az Európai Bizottság adott ki. 1998-ban a kapcsolatok hivatalosan is elérték az „átfogó partnerség” – *Comprehensive Partnership* – szintjét. Az 1998-as határozat végrehajtásáról 2000. szeptemberben készült jelentés. A jelenleg érvényben lévő, az EU részéről követendő irányvonalat megszabó politikai dokumentum a „Kiteljesedő partnerség: közös érdekek és kihívások az európai-kínai kapcsolatokban” címet viseli. Folyamatban van az EU megújított Kína-stratégiáját előkészítő két-három évesre tervezett tárgyalás-sorozat az Unió és Peking képviselői között.

¹¹³ India overtakes Canada in China trade. Asia Pulse/PTI/XIC (átvette az Asia Times Online www.atimes.com is) 2008.02.14.

Az EU Kína-politikájának alapelvei¹¹⁴:

- Kína további bevonása kétoldalú és globális keretek között, a magasabb szintű politikai párbeszéd útján (a közös ügyek intézésébe);
- A törvények uralmán és az emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló nyitott társadalomba való kínai átmenet támogatása;
- Kína világgazdasági integrációjának támogatása a világkereskedelem rendszerébe való teljes bevonása révén; a folytatódó gazdasági és társadalmi reformok támogatása;
- Az EU kínai ismertségének (elismertségének) növelése.

A kapcsolatokat három fő területen alakítják:

- politikai dialógus, beleértve az emberi jogokat is;
- gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok;
- EU-Kína (szintű) együttműködési programok.

Negyedikként az elmúlt évek fejleményei alapján ide sorolhatjuk még az ún. „szektoriális párbeszédet” is, ami a környezetvédelemre, a tudományos-technológiai kérdésekre, az iparfejlesztésre, oktatási és kulturális ügyekre stb. terjed ki, és konkrét megállapodások kidolgozását célozza. Az EU a jövőben nagyobb hangsúlyt szeretne fektetni – többek között – a globális és regionális kormányzati és biztonsági kérdésekre.¹¹⁵

A kapcsolatok jelenlegi szintjén a továbbfejlesztés dinamizálásához már nem egyszerűen működőtőke-befektetésekre és kereskedelem-bővítésre, hanem csúcstechnológiai know-how cseréjére és tudományos-technikai kutatás-fejlesztési együttműködésre lenne szükség. A GALILEO űrprogramot (azon belül különösen Kína együttműködésbe történő bevonását) érő amerikai bírálatokból kitűnik, hogy a kapcsolatoknak ezen a szinten már komoly stratégiai következményei is vannak. Az USA ugyanis attól tart, hogy a jelenlegi amerikai GPS-rendszerrel is korszerűbb navigációs szolgáltatások igénybe vételével a kínai fegyverek (ballisztikus rakéták és manőverező robotrepülőgépek, vadászbombázók, hajófedélzetről indított nagyhatótávolságú csapásmérő eszközök) pontos célra vezetése válik lehetővé (Bordonaro 2006b). Washington jelezte: „végszükség” esetén „működésképtelenné fogja tenni” az európai űreszközöket.¹¹⁶

Brüsszel szerint a GALILEO polgári technológia, az Egyesült Államok azonban úgy véli, hogy a műholdas irányító rendszerek olyan kettős célú csúcstechnikát képviselnek, amelyek Pekinggel történő megosztása megkérdőjelezi a Kína elleni EU fegyverembargó

¹¹⁴ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/china/intro/

¹¹⁵ u.ott

¹¹⁶ HVG online, 2007.02.01.

értelmét. Kína már többször kinyilvánította, hogy az EU 1989 óta érvényben lévő fegyverembargója politikai diszkrimináció, amit meg kell szüntetni. 2005 óta azonban – amikor az amerikai kongresszus kemény figyelmeztetést intézett az EU-hoz, a NATO-n belüli fegyverzeti együttműködés felfüggesztését is kilátásba helyezve arra az esetre, ha feloldják az embargót – csökkentek a gyors megoldás esélyei, mert London álláspontja is Washingtonéval megegyezőre változott.

A 9. EU-Kína csúcstalálkozóról kiadott közös nyilatkozat 6. pontja szerint az EU tudatában van a kérdés fontosságának, és megerősíti szándékát arra vonatkozóan, hogy tovább fáradozik az embargó feloldása érdekében.¹¹⁷ Legutóbb (2007. márciusban) Chirac, francia elnök erősítette meg, hogy kormánya támogatja a ma már idejét múlt és indokolatlan korlátozások megszüntetését. Ez azonban egyáltalán nem könnyű feladat, mert el kell oszlatni az Egyesült Államok aggodalmait egy „eurázsiai tengely” létrejöttével szemben, és elejét kell venni annak, hogy egy Tajvan körüli fegyveres konfliktusban (amit ma még nem lehet kizárni) Kína korszerű nyugati fegyverzetet vethessen be az esetleg beavatkozó amerikai erőkkel szemben.

Megfelelő előkészítés hiányában a Kínába irányuló csúcstechnikai fegyverszállítási tilalom esetleges európai érvénytelenítése a globális nagyhatalmi konstelláció lényegi átrendeződéséhez vezető stratégiai jelentőségű lépés lenne, amelynek következménye lehet az euro-atlanti viszony elhidegülése, de – „ad absurdum” – a NATO felbomlása, sőt az Egyesült Államok és Európa közötti katonai feszültség is.

Az EU „öngölt lőtt”, amikor – ahelyett, hogy egyszerűen felfüggesztette volna a fegyverszállításokat – elhamarkodottan formális embargót hirdetett Kína ellen a Tian Anmen-téri események után. Ezzel elérte, hogy a következő nagyjelentőségű döntést (az embargó feloldásáról) konszenzussal kelljen meghozni (ami most kizártnak tűnik). A második öngölt akkor lőtte az EU, amikor kellő előkészítés nélkül kezdte lebegtetni a tilalom esetleges feloldását, és ezzel „két tűz közé került”. Ahogy Magyarország – érthető okokból – nem akar választani Európa és Amerika között, úgy érintené rendkívül súlyosan az EU érdekeit, ha választásra kényszerülne az USA és Kína között. A kérdés megoldása, ha bekövetkezik, jellemző tükre lesz az amerikai-európai-kínai háromszög-viszony természetének.

Kína felemelkedése az EU számára egyrészt óriási lehetőség a kapcsolatfejlesztésben rejlő erőforrás-többlet hasznosítására, másrészt kockázati faktor és kihívás. Kína veszedelmes gazdasági versenytárs és a globális hatalmi elrendeződést bonyolító „játékos”. **Kína nagyhatalomként való színre lépésének hatására Európa érdekérvényesítő képessége és**

¹¹⁷ Ninth EU-China Summit. Joint Statement. Helsinki, 2006.09.09.

relatív fontossága leértékelődhet mind az USA, mind pedig Oroszország és a fejlődő országok szempontjából, úgy is mint piac, úgy is, mint biztonságpolitikai, katonai tényező, és úgy is, mint kulturális mintakép, szellemi vonzáscentrum. Az országok versenyképességi rangsorában Kína évente több helyet ugorva előre, fokozatosan lehagyja az európai államokat.

Kína nagyon sokat tanult Európától, de nem kellene a tanítómester szerepébe belefeledkeznünk. Egyre több mindent a bővülő („felhíguló”?) **Európa is tanulhatna Kínától**: például a nagykiterjedésű, sokszínű, változatos, soknemzetiségű, sokvallású, különböző beszélt nyelvű és vegyes kultúrájú államalakulat politikai, gazdasági és katonai „integrációját”, a kiemelt célkitűzések elfogadtatását és központilag összehangolt megvalósítását (lásd: energiapolitika, távközlési szabályozás). A „puha” tényezőnek számító, ámde hatékonyságfokozó *összetartozás-tudat* szempontjából ma még jelentős különbség van a tekintetben, hogy egy egyén (vagy egy intézmény) „kínai”-ként avagy „európai”-ként definiálja magát – és nem az utóbbi javára. **Az EU előtt álló (kínai) kihívás lényege: egy olyan európai identitás megteremtése, ami túlközpontosítás, birodalmi allűrök és a nemzeti sajátosságok elvesztése nélkül mozgósítja egységes cselekvésre a kontinens lakosságát és hivatalos intézményeit.** Ezzel kapcsolatban jelentettem ki egy korábbi cikkemben: „Valakinek az EU-ban végre fel kellene találnia az eszperantót” (Rác, 2006b). Kína számára óriási kulturális és gazdasági előnyt jelent az egységes (írott) nyelv megléte.

6.7.2. Magyarország és Kína

Magyarország számára Kína stratégiai partner, fejlesztési erőforrás. Kormányzatunk ösztönzi a kínai tőkebefektetéseket, és logisztikai bázist kínál a kínai áruk európai uniós „terítéséhez”. A méretbeli különbségekből adódó „kivédhetetlen” kínai export-többletet a beérkező termékek feldolgozás utáni re-exportjával ellensúlyozzuk.

Az EU fegyverembargó ügyében Magyarországnak nincs markánsan önálló álláspontja. **A Kínával folytatandó fegyverkereskedelem előnyeiből feltételezhetően nem részesülnénk, miközben a kockázatokban osztozunk az európai nagyhatalmakkal, és kárvallottjai lennénk az euro-atlanti viszony elhidegülésének.**

Az össznemzeti erő terén mutatkozó nagyságrendi különbségek miatt **csak az EU mindenkori Kína-politikájának általános elveihez való igazodás hordoz értelmet.** Mivel azonban minden, e téren bekövetkező változás jelentős hatással lehet nemzeti érdekeinkre, az EU Kína-politikájának alakításában az eddigieknél jóval aktívabban kéne részt vennünk.

Egy 2006-os tanulmány – többek között – az alábbi javaslatokat teszi a magyar-kínai kapcsolatokban rejlő lehetőségek valóra váltásához:

- „meg kell őriznünk és ki kell használnunk azt az előnyös helyzetet, hogy a kelet- és közép-európai térségben több vonatkozásban a Kínával való érintkezés központjává váltunk...
- a nagyvállalatok törekvéseinek támogatása mellett több figyelmet kell fordítani a magyar kis- és közepes vállalatok megjelenésének előmozdítására...
- hathatósabban kell együttműködni az oktatási és kulturális területeken...”

A szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a hazai közvélemény tájékozottsága és felkészültsége nem kedvez a kapcsolatok mélyítésének, ezért erősíteni kell a külpolitikai kutatás Kína- és Kelet-Ázsia felé orientálódó ágát és a (kínai tárgyú) szakképzést (Fazekas-Gergely, 2006). Véleményem szerint a kapcsolatokban rejlő potenciál hatékony kihasználása érdekében elengedhetetlen az együttműködést gátló „puha”, tudati tényezők, azaz a magyar lakosság körében széles körben elterjedt politikai és kulturális előítéletek eloszlatása is.

Fentiekhez képest nem a legjobb irányba mutató fejlemény, hogy a hazai Kelet-kutatás egyik „fellegvárának” számító Teleki László Intézetet a megszüntetés veszélye fenyegeti. Azt pedig végképp nem indokolja semmi sem, hogy a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági stratégiájában a távol-keleti térségről és Kínáról egy szó se essék. Nyitottságunk, a külső hatások iránti fogékonyságunk miatt **Magyarország kiemelten érdekelt nemcsak az euro-atlanti, hanem az eurázsiai régió stabilitásában is.**

7. ÖSSZEGZÉS

7.1. Következtetések

(1) Az össznemzeti erő (CNP) a szuverén államok mindenoldalú erő kifejtését és nemzetközi befolyását jellemző komplex, összehasonlításra alkalmas mutató, amit a modern szaktudományos elméleti és módszertani eredmények felhasználásával kínai kutatók dolgoztak ki.

(2) A legnagyobb módszertani kihívást a „kemény” (gazdasági, technológiai, katonai) és a „puha” (társadalmi, lélektani, kulturális) faktorok integrálása jelenti. A CNP kiszámításának matematikai eljárása, a sajátvektor-számítás több évtizede, az alkalmazások széles körében igazolta megbízhatóságát és gyakorlati értékét.

(3) A CNP alkalmazásának legfontosabb területe a stratégiai tervezés és döntéstámogatás, valamint a multidiszciplináris társadalomtudományi elemzés és előrejelzés. A CNP kutatása és tanulmányozása a felderítés tudományos módszertanának része. A biztonságpolitikai és katonai tanulmányok területén a CNP kutatásának fő iránya a Kína felemelkedését kísérő következmények feltárása, különös tekintettel a nagyhatalmi erőviszonyok változásaira és a nemzetközi kapcsolatok új modelljének kialakulására.

(4) Kína fejlődése hosszú távon fenntartható. Kína nemzeti stratégiája béke- és fejlődésközpontú, aminek külső és belső megvalósíthatósági feltételei összességében kedvezőek, bár rendkívül bonyolultak. A legveszélyesebb töréspontot a tajvani kérdés megoldatlansága képviseli, háttérben a kínai-amerikai nagyhatalmi vetélkedéssel.

(5) Kína felemelkedése a döntő tényező a globális erőcentrum eltolódásában (az euro-atlanti térségből a csendes-óceáni térségbe), miközben megteremti a feltételeket Eurázsia hatalmi pólussá válásához is. Az átalakulás a nemzetközi rendszer valamennyi szereplője számára egyaránt tartogat kiaknázandó lehetőségeket és elkerülendő kockázatokat. A kockázatok természete és mértéke miatt Kína felemelkedése a globális *status quo*-t érintő legnagyobb kihívás.

(6) Kérdés, hogy maga Kína – a nemzetközi közösség országaival együttműködésben – hogyan tudja kezelni ezt a kihívást. Peking célkitűzése a „harmonikus társadalom” és a „harmonikus világ” megteremtése, amihez Kína elsősorban a saját össznemzeti erejének növelésével kíván hozzájárulni. A kínai erő növekedésére adott válasz milyensége a

nagyhatalmak (USA, NATO, Japán, Oroszország, India, EU) nemzeti stratégiájának központi elemévé vált.

(7) Az EU – és Magyarország – Kína és a tágabb kelet-ázsiai régió stabilitásában, az együttműködésben rejlő lehetőségek hatékony kihasználásában érdekelt, ezért előbb-utóbb szükséges lesz egy új szemléletű transz-eurázsiai biztonsági rendszer megteremtése.

7.2. Új tudományos eredmények

(1) Magyarországon először mutatom be részletesen és elemzem tudományos igényességgel, többek között kínai nyelvű források alapján az „összennemzeti erő” koncepcióját és kiszámítási módszertanát, amelynek értelmezéséhez új szempontokat is felvetek (az intenzív-extenzív tényezők egyensúlyteremtő hatásmechanizmusát). Részletes elemzéssel feltárom, hogy Kína felemelkedésében – a gazdasági, a technikai és a katonai összetevők mellett – lényegi tényező az ún. „puha” erőfaktor.

(2) A demonstrált és a kikövetkeztethető katonai képességek, a kinyilvánított szándékok, valamint a tényleges magatartás összevetésével megindokoltan valószínűsítem, hogy Kína felemelkedési stratégiája béke- és fejlődésközpontú. A kínai stratégiai törekvések sajátosságainak jellemzésére bevezetem a „harmonikus hatalom” fogalmát, megkülönböztetve azt a „szuperhatalom”, a „hiperhatalom” és a „globális hatalom” terminusoktól. A létfontosságúnak tekintett, és minden körülmények között megvédelmezendőnek nyilvánított kínai érdekek behatárolásával feltárom e stratégia „töréspontjait”.

(3) Tényekkel és véleményekkel, valamint hatáselemzéssel igazolom, hogy Kína felemelkedése a globális status quo-t érintő legnagyobb kihívás. Bemutatom, hogy a kínai erő növekedése egyszerre hordoz elkerülendő kockázatokat és kiaknázandó lehetőségeket, és közvetlenül befolyásolja az USA, Japán, Oroszország, az EU, a NATO és India biztonsági stratégiáját. A nagyhatalmi és a szövetségi stratégiák eurázsiai összefüggéseinek bemutatásával rávilágítok arra, hogy Magyarország kiemelten érdekelt nemcsak az euro-atlanti, a földközi-tengeri és a közel-keleti, hanem a kelet-ázsiai régió stabilitásában is.

7.3. A kutatás eredményeinek felhasználhatósága

(1) Eredményeim **további tudományos kutatások kiinduló pontját** képezhetik a nagyhatalmi erőviszonyok változásainak értékelése és előrejelzése, a stratégiai elemző tevékenység módszertana és a kínai átalakulás globális hatásainak tanulmányozása tárgyában.

(2) A PhD értekezés a Kínát érintő felső szintű állami és nagyvállalati (intézményi) **döntések szakértői támogatásához háttéranyagként** használható.

(3) A tanulmány **felsőfokú oktatási segédletként** hozzájárulhat olyan multidiszciplináris szemlélettel felvértezett, korszerű ismeretanyag alkalmazására felkészült, a változások iránt fogékony szakértők képzéséhez, akik a kínai fejlődés nemzeti sajátosságainak és nemzetközi összefüggéseinek ismeretében képesek hatékonyan támogatni a döntéselőkészítést mindazon kérdésekben, amelyekben Kína szerepének, jelentőségének figyelembe vétele megkerülhetetlen követelmény.

(4) A CNP mint tudományos módszer nemcsak a nagyhatalmak közötti erőviszonyok felmérésére és azok alakulásának előrejelzésére, hanem bármely államra, illetve két- és többoldalú, országok közötti relációra adaptálható, ezért alkalmas lehet **a magyar kormányzati stratégiai tervezés támogatására** is, pl. hazánk és a környező térség országai, vagy az EU-hoz újonnan csatlakozott államok össznemzeti erejének, fejlődési potenciáljának, együttműködési lehetőségeinek feltárására, elemzésére és értékelésére.

(5) A „puha erő” („soft power”) koncepciójának **elfogadása, jelentőségének felismerése és alkalmazása egy** integrált kormányzati-társadalmi információs, tájékoztatási, kommunikációs, oktatási-művelődési és országkép-formálási **stratégia rendező elve is lehet.**

7.4. Ajánlások

(1) Új szemléletmódot tükröz az a javaslatom, hogy az EU maga is igyekezzon feltárni és hasznosítani a „kínai integráció” tapasztalatait, vagyis az egységes piac, a kiemelt projektek központosított tervezése, a közös beszélt és írott nyelv, a történelmi és kulturális azonosságtudat, a megvalósult egységes kül- és biztonságpolitika, valamint a biztonsági és védelmi identitás nemzetközi versenyképességre gyakorolt hatását, szerepét és jelentőségét, és azok európai adaptálásának lehetőségét.

(2) Nyomatékosan felhívom a figyelmet arra a nem mindig hangsúlyosan kezelt kockázati tényezőre, hogy a Kínába irányuló fegyverszállítási tilalom esetleges európai feloldásának – nem megfelelő előkészítés mellett – nemcsak az euro-atlanti viszony elhidegülése, hanem („ad absurdum”) a NATO felbomlása, sőt az Egyesült Államok és Európa közötti katonai feszültség kiéleződése is következménye lehet.

(3) Javaslom, hogy Magyarország továbbra is igazodjon az EU Kína-politikájának általános elveihez, de úgy, hogy azok alakításában aktívabban vesz részt. Szükség van a közös kül- és biztonságpolitikához illeszkedő egységes uniós „Kína-stratégiára”, és azzal összhangban a nemzeti érdekeket szolgáló kapcsolatfejlesztési lehetőségek maximális kihasználására.

(4) A magyar-kínai kétoldalú kapcsolatokban rejlő potenciál hatékony kihasználása érdekében ajánlom az együttműködést gátló „puha”, tudati tényezők, azaz a magyar lakosság körében széles körben elterjedt politikai és kulturális előítéletek elosztatását, a Kelet-kutató tudományos műhelyek bevonásával végzett oktatási és kommunikációs tevékenység útján.

FÜGGELÉK

8. FÜGGELÉK

8.1. Az össznemzeti erő tényezőkre bontása

ÖSSZNEMZETI ERŐ

A./ GAZDASÁG

I. Kemény (statisztikai) mutatók

1. Hazai össztermék (GDP)
 - a./ A hazai össztermék nagysága
 - b./ Az egy főre jutó GDP
2. Külgazdasági kapcsolatok
 - a./ A külkereskedelmi forgalom a világkereskedelem százalékában
 - b./ Külkereskedelmi mérleg
 - c./ Külkereskedelmi függőség mértéke
 - d./ A külkereskedelem szerkezete
 - A kereskedelem célországai
 - A magas feldolgozottságú termékek aránya az exportban
 - e./ Külföldi működőtőke-befektetések
3. Pénzügyek
 - a./ A részvénytőke fejlettsége
 - b./ Valutatartalékok
 - c./ Nemzetközi fizetési feltételek (eladósodottság, hitelfelvétel, hitelnyújtás)
4. Iparszerkezet
 - a./ A „harmadik szektor” GDP-n belüli részesedése
 - b./ A „harmadik szektor” GDP-növekedésben való részesedése
5. Egyéb
 - a./ Munkanélküliségi arány
 - b./ A világ 500 legnagyobb vállalata közé bejutó nemzeti vállalatok száma

II. A gazdasági mutatók értékét módosító (minőségi) tényezők

1. Gazdasági innovációs potenciál
 - a./ Rendszer-innovációs potenciál
 - b./ Menedzsment-innovációs potenciál
2. Kormányzati irányítás
 - a./ Gazdasági szerepvállalás
 - b./ A gazdaság jogi eszközökkel történő szabályozása
 - c./ Gazdaságpolitikai tervezés, előrelátás

B./ TECHNIKA, OKTATÁS

I. Technika

1. Tudományos kutatási ráfordítások
 - a./ GDP-arányos K+F ráfordítások
 - b./ Egy főre jutó K+F kiadások
2. Csúcstechnológiai ipar
 - a./ A csúcstechnológiai ipar részesedése a GDP-ben
 - b./ A csúcstechnológiai iparban foglalkoztatottak aránya
3. Tudománystatisztikai mutatók
 - a./ A tudományos közlemények száma és idézettségük

- b./ Szabadalmak és újítások
- c./ A K+F tudományos hasznosítása (az alkalmazás eredményeinek „visszaforratása” a K+F tevékenységbe)
- 4. Minőségi tényezők
 - a./ A műszaki értelmiség társadalmi megbecsülése
 - b./ A magas kockázatú K+F befektetési hajlandóság
 - c./ A szabadalmi és szerzői jogok védelme

II. Oktatás

- 1. Alapmutatók
 - a./ Egy főre jutó oktatási kiadások
 - b./ A felsőfokú végzettségűek számaránya (tízezer lakosra)
 - c./ Az egyetemi hallgatók számaránya (tízezer lakosra)
- 2. Átképzés, továbbképzés
 - a./ A végzettek újrabeiskolázási aránya

C./ HADÜGY

I. Fegyveres erők

- 1. Katonai kiadások
 - a./ Katonai kiadások összege
 - b./ Egy katonára jutó védelmi költségvetés
- 2. Hagyományos erők
 - a./ Létszám
 - összlétszám
 - haderőnemi és fegyvernemi létszám-arányok
 - b./ Páncélostechika
 - c./ Hadihajók és tengeralattjárók
 - d./ Katonai repülőgépek
 - e./ Gyors reagálású és nagy távolságokra bevethető erők
- 3. Hadászati erők
 - a./ Nukleáris robbanófejek
 - mennyiség
 - minőség
 - miniatűrízáltság
 - b./ Hordozóeszközök
 - hatótávolság (kicsi, közepes, nagy)
 - helyhezköthettség és kilövési mód
 - találati pontosság
 - a rakétavédelmi rendszerek áttörésének képessége
 - c./ Túlélőképesség
 - a nukleáris eszközök védettsége
 - az ország területének nagysága
 - rakétavédelmi rendszer
 - ~ hadszíntéri
 - ~ nemzeti

II. Hadiipar

- 1. A polgári ipar mozgósítási képessége
- 2. Hagyományos fegyverek exportja
- 3. A világ 100 legnagyobb hadiipari vállalata közé tartozó nemzeti vállalatok száma

III. Haditechnika

1. Haditechnikai (fegyverzet-technikai) színvonal
2. Hadfelszerelési színvonal
3. Haditechnikai K+F ráfordítások

IV. Módosító tényezők

1. Katonai szövetséges kapcsolatok
2. Katonai stratégia

D./ ERŐFORRÁSOK

I. Természeti erőforrások

1. Édesvíz
2. Terület
3. Gabonatermelés
 - a./ Az egy főre jutó termőterület nagysága
 - b./ Az éves gabonatermés nagysága
4. Nyersanyagok és energiahordozók

II. Emberi erőforrások

1. A lakosság lélekszáma
2. Képzettségi mutatók
 - a./ Írni-olvasni tudók aránya a felnőtt lakossághoz képest
 - b./ Analfabétizmus
 - c./ Átlagos iskolázottság
3. Korösszetétel
 - a./ Az ellátásra szoruló (eltartottak) aránya
 - b./ Öregedési mutatók

III. Környezet

1. Levegőminőség
2. Vízhőminőség
3. Erdővel fedett terület nagysága
4. Természeti katasztrófák (gyakorisága és mértéke)

E. POLITIKA

I. A politikai rendszer stabilitása

1. Államforma, a rendszer jellege
 - a./ A központosítás és az önkormányzatiság viszonya
2. Pártrendszer
3. Társadalmi szervezetek (pluralizmus)
4. A kormányváltások gyakorisága és a stabilitásra gyakorolt hatása
5. Politikai ingadozások (stratégia-váltások) gyakorisága

II. Kormányzati hatékonyság

1. A kormányzás színvonala
2. A vezetők pozíciójának szilárdsága (népszerűségi mutatók)
3. A kormányzás átláthatósága, tisztasága (korrupció-mentessége)
4. Kormányzati közszolgáltatások színvonala
 - a./ A beszedett adók aránya a GDP-hez képest

III. Jogrendszer

1. A jogrendszer emberségessége
2. A jogeljárás hatékonysága és felügyelete (ellenőrzöttsége)
3. A lakosság jogtudatossága, jogkövetése
4. Az igazságszolgáltatás színvonala
5. A bíróságok pártatlansága és függetlensége

IV. Demokratizmus

1. Az állampolgárok részvétele a politikában
2. A választási rendszer
3. A politika átláthatósága
4. A politika ellenőrzöttsége

F./ TÁRSADALOM

I. Nemzetiségi és vallási kérdések

1. Nemzetiségi összetétel és megoszlás
 - a./ A lakosság nemzetiségi megoszlása
 - b./ Helyhez kötött és nomád életmódot folytató nemzetiségek
 - c./ A nemzetiségek elkülönülése-keveredése
2. Nemzetiségi és vallási ellentétek
 - a./ A kisebbségek és a kormány viszonya
 - b./ A nemzetiségi politika hatékonysága
 - c./ Vallási ellentétek

II. Jólét (életminőség) és biztonság (társadalombiztosítás)

1. A jóléti (társadalombiztosítási) kiadások aránya a kormány költségvetésben
2. Az ezer lakosra jutó orvosok száma
3. A születéskor várható élettartam

III. Igazságosság és stabilitás

1. A szegénység mértéke
2. A „rosszindulatú” bűncselekmények gyakorisága (ami kívül esik a „megélhetési” bűnözésen)
3. A kábítószer-élvezők (kábitószer-függők) számaránya
4. A társadalmi tolerancia mértéke

G./ NEMZETKÖZI BEFOLYÁS

I. Földrajzi (geostratégiai) pozíció és nemzetközi környezet

II. Diplomácia

1. Részvétel a nemzetközi szervezetekben
 - a./ kormányzati (politikai) szervezetekben
 - b./ gazdasági szervezetekben
2. Két- és többoldalú nagyhatalmi csúcstalálkozókra való részvétel
3. A válságkezelésben való részvétel

III. Nemzetközi kapcsolatok

8.2. Makrogazdasági statisztikák

Az adatok forrása az USA Kongresszusi Kutató Hivatalának (CRS) ¹¹⁸ jelentése (Morrison, 2006), az alfejezetben csak az ettől való eltéréseket jelölöm, lábjegyzetben.

8.2.1. A GDP éves növekedési üteme %-ban:

'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
3,8	9,3	14,2	14,0	13,1	10,9	10,0	9,3	7,8	7,6	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	10,4 ¹¹⁹	10,7 ¹²⁰	9,6 ¹²¹

¹¹⁸ Congressional Research Service

¹¹⁹ „China raises 2005 growth rate...” in AP, China Daily, 2006.08.30.

¹²⁰ „China's growth to slow in 2007: WB” in AFP, China Daily, 2007.02.14.

8.2.2. Árukereskedelem, milliárd dollárban:

év	export	import	mérleg
1989	52.9	59.1	-6.2
1990	62.9	53.9	9.0
1991	71.9	63.9	8.1
1992	85.5	81.8	3.6
1993	91.6	103.6	-11.9
1994	120.8	115.6	5.2
1995	148.8	132.1	16.7
1996	151.1	138.8	12.3
1997	182.7	142.2	40.5
1998	183.8	140.2	43.6
1999	194.9	165.8	29.1
2000	249.2	225.1	24.1
2001	266.2	243.6	22.6
2002	325.6	295.2	30.4
2003	438.4	412.8	25.6
2004	593.4	561.4	32.0
2005	762.0	660.1	101.9

8.2.3. Kína fő kereskedelmi partnerei 2004-ben (forgalmi adatok milliárd USD-ben):

	volumen	kínai export	kínai import	kínai mérleg	partner mérlege
Európai Unió	177.3	95.9	63.4	32.5	-90.7
USA	169.7	125.0	44.7	80.3	-162.0
Japán	167.9	73.5	94.4	-20.9	-20.5
Hongkong	112.7	100.9	11.8	89.1	-3.9
ASEAN	105.9	42.9	63.0	-20.1	N/A

8.2.4. A kínai import szerkezete, 2002-2004 között, milliárd USD-ben:

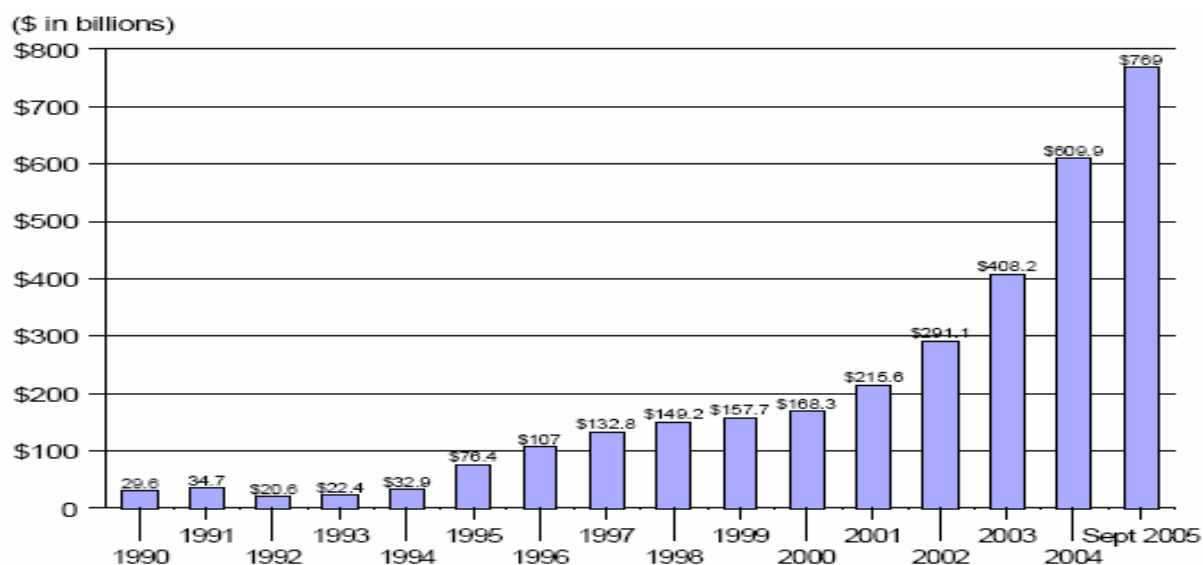
Árucsoport	2002	2003	2004	2004/2003 %-os változás
elektromos gépek és berendezések, hangfelvevők, video felvevők és lejátszók, alkatrészek	26.4	41.9	61.4	46.8
vízmelegítő kazánok (boiler-ek), gépi berendezések, mechanikai készülékek és alkatrészek	21.2	29.8	38.6	29.5
Nyersolaj	12.8	19.8	33.9	71.1
Műanyagok	17.4	21.0	28.1	33.4
szerves vegyianyagok	11.2	16.0	23.8	48.8

¹²¹ A Világbank előrejelzése, u.ott.

8.2.5. A kínai export szerkezete, 2002-2004 között, milliárd USD-ben:

Árucsoport	2002	2003	2004	2004/2003 %-os változás
vízmelegítő kazánok (boiler-ek), gépi berendezések, mechanikai készülékek és alkatrészek	50.9	83.4	118.3	41.8
elektromos gépek és berendezések, hangfelvevők, video felvevők és lejátszók, alkatrészek, kiegészítők	65.2	89.0	129.7	45.7
ruházati cikkek	36.6	45.8	54.8	19.7
bútor, ágynemű, világítástechnika	9.9	12.9	17.3	34.3
optikai, foto, egészségügyi felszerelések és alkatrészek	7.4	10.6	16.3	53.9

8.2.6. Valutatartalék (FOREX) nagysága milliárd USD-ben:

Megjegyzés: A FOREX 2006-ban elérte az 1000 milliárd (1 trillió) dollárt, ami a világon a legmagasabb.¹²² 2007 március végén kínai valutatartalékai túllépték az 1200 milliárd USD-t.¹²³

¹²² AFP 2006.11.06.

¹²³ China's FOREX reserve hit USD 1,2 T. Bloomberg, China Daily 2007.04.12.

8.2.7. *Fő külföldi tőkebefektetők Kínában 1979-2004 között* (milliárd dollárban és az összes FDI¹²⁴ százalékában):

Ország/terület	kumulatív FDI felhasználás 1979-2004		FDI felhasználás 2004-ben	
	mrd. USD	%	mrd. USD	%
Összesen	563.8	100.0	64.0	100.0
Hongkong	241.6	42.9	19.0	29.7
USA	48.0	8.5	3.9	6.1
Japán	46.8	8.3	5.5	8.6
Taivan	39.6	7.0	3.1	4.8
Brit Virgin-szigetek	36.9	6.5	6.7	10.5
Dél-Korea	25.9	4.6	6.2	9.7

8.3. Térképek

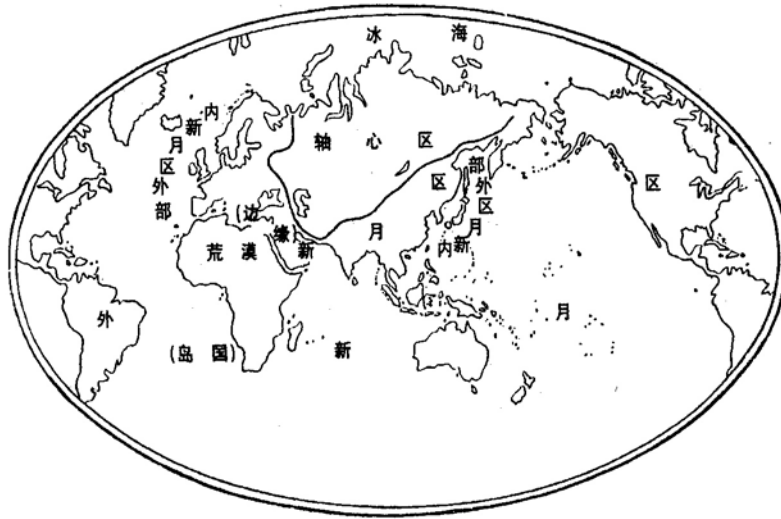
8.3.1. Világtérkép 1421-ből

Forrás: China Daily. A fenti, 18. századból származó másolatot az Új-Zélandi Tudományos Akadémia hitelesnek minősítette. Ha az eredeti térkép valóban létezett, akkor bebizonyított, hogy Zheng He admirális flottája Kolombusz előtt 70 évvel felfedezte és feltérképezte Amerika és Ausztrália, valamint az Északi- és a Déli Sark partvidékét.

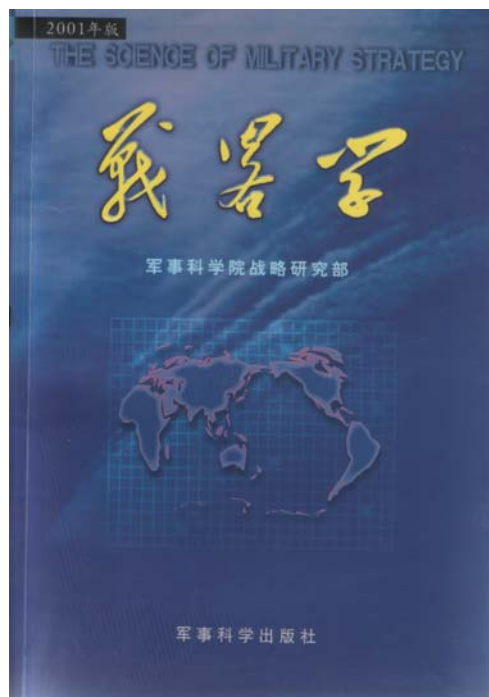
¹²⁴ Foreign Direct Investment = külföldi közvetlen tőkebefektetés

8.3.2. Világtérkép 1999-ből:

Forrás: Guofang Daxue (Nemzetvédelmi Egyetem). Cheng Zhangzhong: Geostratégia c. doktori értekezésének illusztrációját MacKinder ihlette.

8.3.3. Világtérkép 2001-ből:

A kínai Hadtudományi Akadémia „Katonai Stratégia” c. tankönyvének borítólapja. Mindhárom térképvázlat a kínai stratégiai gondolkodás globális jellegét illusztrálja.

8.4. A felhasznált irodalom jegyzéke

1. Aiyar, Pallavi: China: More rights for millionaires. Asia Times Online, www.atimes.com 2007.03.22.
2. Arrow, K.J.: Döntés kockázat vállalásával: a különböző elméleti irányzatok. in: Arrow: Egyensúly és döntés. Válogatott tanulmányok. 335-366. old. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979. ISBN 963 220 828 5
3. Ashley et al.: Measuring National Power in the Post-Industrial Age. RAND Publication, 2000. ISBN 0-8330-2792-1; MR 1110A.
4. Bellafante, G: To Give Children an Edge, Au Pairs from China. The New York Times, 2006.09.05.
5. Bernstein-Munro: The coming conflict with China. A.A.Knopf, New York, 1997.
6. Besenyei-Gidai-Nováky: Előrejelzés, megbízhatóság, valóság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1982. ISBN 963 221 149 9
7. Bordonaro, Federico.: EU shoots for China's arms business. Asia Times Online, www.atol.com 2006.02.17.
8. Bordonaro, Federico: Galileo: Why the US is unhappy with China. Asia Times online, www.atimes.com 2006. 02. 09.
9. Borsányi András: A kínai-tajvani fegyverkezési verseny. www.index.hu/politika/kulfold/kintaj02 2007.03.08
10. Borsányi András: Kína öt éven belül megtámadhatja Tajvant. www.index.hu/politika/kulfold/kintaj01 2007.03.08.
11. Brzezinski, Zbigniew: A geostrategy for Eurasia. In: Foreign Affairs, 1997 September/October.
12. CAS: 2003 nian Zhongguo ke zhixu fazhan zhanlue baogao (2003. évi jelentés Kína fenntartható fejlődési stratégiájáról), 2003.
13. Chang, Gordon: The coming collapse of China. Random House, 2001.
14. CIA: The World Factbook, 2005/6/7. www.odci.gov/factbook
15. Cline, Ray S.: World Power Assessment 1977: A Calculus of Strategic Drift.: Westview Press (Boulder, Colo.) 1977, 206 pp.
16. Cline, Ray S.: World Power Trends and US Foreign Policy for the 80s. Westview Press, 1980. ISBN 089158971 : 089158790X. 228 p.
17. Corpus, V.N.: If it comes to a shooting war. Asia Times Online, www.atimes.com, 2006. szeptember
18. Cronin, Patrick M.: China targets more than a satellite. Asia Times Online, www.atimes.com 2007.02.22.
19. DoD: Annual Report to Congress on the Military Power of the People's Republic of China, Office of the Secretary of Defense, 2000
20. DoD: Annual Report to Congress on the Military Power of the People's Republic of China. Office of the Secretary of Defense, 2005.
21. DoD: Annual Report to Congress on the Military Power of the People's Republic of China. Office of the Secretary of Defense, 2006.
22. EIU (Economic Intelligence Unit) Data Services 2005. In: Morrison
23. Elvin, Mark: Fejlődés és stagnálás a kínai történelemben. Kossuth Könyvkiadó, 1977. ISBN 963 09 0795 X
24. Ernst & Young: Sorry for NPL Report. In: China Daily (AFP), 2006. május 15.
25. Fazekas-Gergely: Kína a globális hatalommá válás útján. Külügyi Szemle, V. évfolyam, 2006/1-2.szám; 3-15.old. ISSN 1587-9089
26. Fényes Imre (szerk.): Modern fizikai kisenciklopédia. Gondolat Könyvkiadó, 1971.

27. Fu Jing: Five-year plan addresses pressing problems. China Daily, 2006. március 7.
28. Fucks, Wilhelm: Formeln zur Macht: Prognosen uber Volker. Wirtschaft Potentiale. Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1965. OCLC: 4792594.
29. Galló Béla: A túlélés tudománya. Helikon Kiadó, 2000. ISBN 963 208 616 3
30. Gardner, Timothy: Pre-school Mandarin classes take root in Manhattan. The New York Times, 2006.10.23.
31. Gilpin, Robert: War and Change in World Politics. Cambridge University Press, Cambridge, 1981;
32. Gosset, David: A new world with Chinese characteristics. Asia Times Online, www.atimes.com 2006. április 6.
33. Gosset, David: A symphony of civilizations. Asia Times Online, www.atimes.com 2006.
34. Gu Guanfu, "Russian Foreign Policy in Evolution," *Contemporary International Relations* 4, no. 11; 1994 november. Idézi: Pillsbury.
35. Guo Shiping: China told to use nukes if Taiwan hits dam. China Daily, 2004.06.19.
36. Haas-Meixner: An Illustrated Guide to the Analytic Hierarchy Process. Institute of Marketing and Innovation. University of Natural Resources and Applied Life Sciences, Vienna (www.boku.ac.at/mi), 2007.
37. Hajtman: Bevezetés a matematikai statisztikába...Akadémiai Kiadó, 1971.
38. Hu, Winnie: Parents Take Language Class Into Their Own Hands. The New York Times, 2006.09.30.
39. Huang Shuofeng: Zonghe guoli lun (Az össznemzeti erőről). Zhongguo shehui kexue chubanshe, 1992.
40. IISS: The Military Balance 2005/2006. London 2006.
41. IOSC: China's National Defense in 2004. Xinhua, 2004 december.
42. IOSC: China's National Defense in 2006. Xinhua, 2006. december.
43. IOSC: China's Peaceful Development Road. 2005.12.22.
44. IOSC: China's Space Activities in 2006. Xinhua, 2006 október.
45. Jahn-Vahle: A faktoranalízis és alkalmazása. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1974.
46. Jain-Groot: Beijing's soft power offensive. Asia Times Online, www.atimes.com 2006.05.17.)
47. Jao, James: Healthy growth of cities. China Daily, 2005.11.05.
48. Jensen-Marquardt: The Sino-Russian romance. Asia Times online, www.atimes.com 2006. 03. 21.
49. Johnson, Chalmers: The real China threat. Asia Times online, www.atimes.com 2005. 05. 19.
50. Kenichi Omae: Response to the Chinese Challenge. The Korea Herald, 2002. szeptember 7.
51. Kerbel, J.: Rethinking Thinking. Thinking Straight: Cognitive Bias in the US Debate about China. www.odci.gov 2005.
52. Ketizu (munkacsoport): Shijie zhuyao guojia zonghe guoli pinggu (Értékelés a világ jelentősebb országainak össznemzeti erejéről); kínai nyelven. In: Lu, 2000. 2-34. old.
53. Ketizu (munkacsoport): Zonghe guoli pinggu shitong 'di yiji gongcheng' yanjiu baogao (CNP értékelő rendszer: jelentés az első kutatási szakasról). CICIR, 2000.
54. Klare, M.T.: Containing China: The US's real objective. Asia Times Online, www.atimes.com 2006.04.20.
55. Klingner, Bruce: The Dragon squeezes Taiwan. Asia Times Online, www.atimes.com 2005.03.15.

56. Kristensen et al.: Chinese Nuclear Forces and U.S. Nuclear War Planning. FAS, 2006 nov., pp 261. www.nukestrat.com/china/chinareport.htm
57. Kurlantzik, Joshua: Tibet, Now. The New York Times, 2006. 12.10.
58. Lao-ce: Tao Te King; Az út és Erény könyve (Weöres Sándor fordításában). Tercium Kiadó, 1994. ISBN 963 8453 052
59. Lee Seong-hyon: More South-Koreans look to China as educational destination. The Hyankoreh www.news.hani.co.kr 2006 aug.9.
60. Li Weitao: Internet users to log in at world No. 1. in: China Daily, 2007.01.24.
61. Li Weitao: Nokia to build new China hub. in: China Daily, 2006.05.24.
62. Li-McVadon-Wang: China's Evolving Military Doctrine. Pacific Forum CSIS, Issues and Insights, Vol.6-No.20 Honolulu, Hawaii, pp 23.
63. Lintner, Bertil: The Chinese are coming...to Russia. Asia Times online, www.atimes.com 2006. 06. 27.
64. Liu, H.C.K.: China and the US, the lame duck and the green horn. Asia Times Online, www.atimes.com 2006.06.23.
65. Liu, H.C.K.: Dollar hegemony against sovereign credit. In: Asia Times Online, www.atol.com 2004.06.24.
66. Liu, H.C.K.: History lesson for the 'war on terror'. Asia Times Online, www.atimes.com 2005.05.14
67. Liu, H.C.K.: Regime-change blowback. Asia Times Online www.atimes.com 2006. november
68. Liu, Melinda: The Most Important Phrase You'll Never Hear. In: Newsweek, 2006. április 14.
69. Lobe, Jim: An alternative way forward for the US. Asia Times Online www.atimes.com 2006
70. Lun Tan: China's dream of harmonious existence. China Daily, 2005.11.10.
71. Lunyu (Analects of Confucius). Sinolingua, 1994. ISBN 7-80052-407-8
72. Malik, Mohan: Delhi and Beijing tread wearily. Asia Times online, www.atimes.com 2006. 02 14.
73. Marquardt, E.: The price of Japanese nationalism. Asia Times online, www.atimes.com 2005. 04. 14.
74. Morrison, W.M.: China's Economic Condition. CRS Issue Brief for Congress, 2006.01.12. (IB98014)
75. Nagy lászló: Gondolatok az úrhadviseletről. Magyar Honvéd XVIII. Évf. 7. szám, 2007. február 16. 22.old.
76. NDRC: Western Region Development Program, ndrc.gov.cn 2006.11.16.
77. Nye, Joseph S.: Bound to Lead (Military Translation Press, 1992; kínaira fordította He Xiaodong)
78. Nye, Joseph S.: Donald Rumsfeld and smart power. Daily Times, Site Edition, 2006.04.28.
79. Nye, Joseph S.: The Decline of America's Soft Power (Foreign Affairs, May/June 2004)
80. Osztankov: Geopoliticseszkije problemi i vozmosznosztji ih resenyija v kontexte obeszcpcsenyija bezoposznosztji Rossziji. In: Krasznaja Zvezda, 2006/1.
81. Pan, Esther: The Scope of China's Military Threat. Council on Foreign Relations. 2006. június 2.
82. Pillsbury, M.: China Debates the Future Security Environment. NDU Press, 2000. január.
83. Puska, Susan: New Century, Old Thinking (The Dangers of the Perceptual Gap in US China Relations). US Army War College, 1998.

84. QDR (Quadrennial Defense Report), DoD, 2006.február 6.
85. Qin Xiaoyin: Harmonious society to be a model for the world. China Daily, 2006.10.13.
86. Rácz Lajos: „Vattába burkolt acél” (Világméretű kínai kulturális offenzíva). Felderítő Szemle, V. évfolyam 4. szám, 2006. december.
87. Rácz Lajos: A kínai össznemzeti erő...Felderítő Szemle, V. évfolyam 2. szám, 2006. június, pp. 20-41.
88. Rácz Lajos: A kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma: az össznemzeti erő. Hadtudomány, XV. évfolyam, 4. szám, 2005. december. pp. 60-64.
89. Rácz Lajos: Kockázatvállalási modellek az USA és Japán hadigazdaságában. Közgazdaságtudományi egyetemi doktori értekezés, 1988. pp.218.
90. Saaty-Luis: Decision Making in Economic, Political, Social and Technological Environments With the Analytic Hierarchy Process (The Analytic Hierarchy Process Series, ... Analytic Hierarchy Process Series, V. 7).
91. Salgó László: Kína közelről. Kossuth Könyvkiadó, 1959.
92. Shaughnessy, E.L.: I Ching, the Classic of Changes. Ballantine Books, New York, 1996. ISBN 0-345-4212-4
93. SIPRI, 2007
94. Su Maokang (szerk.): Shitong donglixue yuanli ji yingyong (A rendszer-dinamika elmélete és gyakorlata). Shanghai Transport and Communications University Publishing House, 1988 június.
95. Sunzi, Sunbin: Pingfa, The Art of War. Kétnyelvű (kínai, angol) kritikai kiadás. Hunan People's Publishing House, 1999. ISBN 7-119-02412-4
96. Swaine, M.D.: The Role of the Chinese Military in National Security Policymaking. RAND Corp. 1998.
97. Swaran Singh: On the road to increasing China-India tourism. China Daily, 2007.01.18.
98. Szun-ce: A háború művészete. Cartaphilus kiadó kft., 2006. Fordította: Tokaji Zsolt. ISBN 963-744-854-3
99. Tálas Barna: Kína – a 21. század leendő hiperhatalma. Külügyi Szemle V. évfolyam 2006/1-2.szám 16-70. old.
100. Tálas Barna: Kína az ezredfordulón (China at the Turn of Millenium). A *Keleti Füzetek* sorozat szám nélkül megjelentetett kötete. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1998. október 10. 110 o.
101. Tsao, Jesse: Tai Chi szűk térben. Bioenergetic Kft. 2001. ISBN 963 9343 22 6
102. USCC (US-China Economic Review Comission): 2005 Report to Congress. US Government Printing Office.
103. Wang et al.: Zhongguo junshi sixianglun gang (A kínai katonai gondolkodás summázata). Nemzetvédelmi Egyetem Kiadó, 2000. ISBN 7-5626-1046-0/E .628
104. Wang Hongjun (ford., szerk.): 1977 Shijie guoli pinggu (1977-es globális erőszámvetés). Taiwan Commercial Press, 1978.
105. Wang Naicheng, "Failure of the New Strategic Concept," *Jiefangjun bao* (Liberation Army Daily), 1999.05.22. id: Pillsbury
106. Wang Songfen (szerk.): Shijie zhuyao guojia zonghe guoli bijiao yanjiu (A világ fő országainak CNP-je: összehasonlító elemzés). IWEP, Hunan chubanshe 1996. december.
107. Wang Yi shinwen zhongshin (Wang Yi internet hírközpont): Lun Zhongguo de zonghe guoli (Vita Kína össznemzeti erejéről). <http://news.163.com> 2006.02.06.

108. Wells, H.G.: The Outline of History. Magyarul: A világtörténet alapvonalai; Genius Könyvkiadó, 1925. Hasonmás kiadás: Dunakönyv Kiadó Kft., 1990. ISBN 963 02 8412 x
109. Wolf, Charles: Fault Lines in China's Economic Terrain. In: Asia Program Special Report no. 111. Will the Bubble Burst? Woodrow Wilson International Center for Scholars, June, 2003. pp. 4.-8.
110. Xiao Guo: Urbanization: a solution to widening income gap. China Daily, 2006.06.20.
111. Xiao Xing: Terrorism part of Taiwan separatist agenda. China Daily, 2004.06.17.
112. Xu Hongxing (szerk.): Ershi shiji zhixue jingdian wenben, Zhongguo zhixue quan (20. századi kínai filozófiai klasszikusok, szöveggyűjtemény); Fudan Egyetemi Kiadó, 1999. ISBN 7-309-02210-6/B 112
113. Yan Puzhong: Junshi Qingbao Xue (Katonai felderítéstudomány). Shishi Chubanshe, 1999. ISBN 7-80009-530-4/E 33
114. Yang Fan: Zhongguo anquan jueze (Kínai válságkezelés). Shiyong gongye zhubanshe, Beijing, 2002. ISBN 7-5021-3656-8/F 160.
115. Yang Mingjie (szerk.): Guoji weiji guanli gailun (A nemzetközi válságkezelés elmélete). Shishi kiadó, Peking, 2003. ISBN 7-80009-750-1/D 322.
116. Yuan Peng: US, not China stands at strategic crossroad. In: China Daily, 2006. február 8.
117. Zhao Huanxin: Man on Moon possible within 15 years. China Daily, 2007.03.07.
118. Zhao Huanxin: Military spending rise is moderate. China Daily, 2007.03.05.
119. Zheng Bijian: China's „Peaceful Rise” to Great-Power Status. Foreign Affairs, 2005. September/October.
120. Zhu Majie: The Role of Soft Power in International Relations in Yu Xintian (szerk.): Cultural Impact on International Relations (Cultural Heritage and Contemporary Change, Series III, Asia, Volume 20. Internet Edition, 2002)

8.5. Publikációk:

A publikáció			A folyóirat, kiadvány megnevezése, évfolyama, száma
Címe	Nyelve	Részvételi arány	
Kockázatvállalási modellek az USA és Japán hadigazdaságában	magyar	100%	közgazdaságtudományi egyetemi doktori értekezés, MKKE, 1988
Logika, információ, hírszerzés	magyar	100%	ZMNE közlemények 2001/1,2.
Az elemzés-értékelés módszertana	magyar	100%	ZMNE tanszéki jegyzet, 2001
A felderítés etikája, logika és erkölcs a hírszerzésben	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2005. szeptember
Az elemzés-értékelés megismerés-logikai modellje	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2005. december
Új elemző-értékelő módszerek a terrorizmus felderítésében	magyar	100%	Felderítő Szemle különszáma, 2006. január
A szakirodalom művelésének fontossága a hírszerzésben	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2006. március
A kínai össznemzeti erő növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra...	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2006. június

A tudásalapú szervezetek vezetése	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2006. szeptember
„Vattába burkolt acél”: A kínai kultúra világméretű terjeszkedése	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2006. december
A kínai hírszerző és biztonsági szolgálatokról	magyar	100%	„A külföldi biztonsági és hírszerző szolgálatok” c. ZMNE jegyzetbe, 2006. december
Ethical and Logical Considerations in Intelligence Analysis and Reporting	angol	100%	Defense Intelligence Journal, USA, 2007. március (előkészületben)
A kínai nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének jogi és társadalmi háttere	magyar	100%	KBH Szakmai Szemle, 2007/2.
Az össznemzeti erő számítása	magyar	100%	Felderítő Szemle, 2007/1.

Előadások:

Előadás témája	helye	ideje
A NATO haderők vezetési elvei („Az MH új békevezetési rendszere” c. tudományos konferencián)	HM, Budapest	1998. április 28.
Európa és Magyarország geostratégiai helyzete I. (Wörner Alapítvány továbbképzési napján)	KFH, Budapest	1999. február
Európa és Magyarország geostratégiai helyzete II. (HM Tudományos Tanács ülésén)	HM, Budapest	2000. február 24.
Intelligence in Multinational Peace-Keeping Operations (a Pekingi Katonai Attaséttestület részére)	Capital Club, Peking	2004. április
Az MK KFH feladata, helye és szerepe a nemzetbiztonsági szolgálatok rendszerében	NBSZ, Budapest	2005. szept. 23.
A kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma, az „össznemzeti erő” (Nyomtatásban: Hadtudomány, 2005/4.)	ZMNE, MHTT, Budapest	2005. dec.
Kína egy katonadiplomata szemével	MHTT, Budapest	2005. dec. 13.
Kína, országismeret	KBH, Budapest	2006. január
Kína, országismeret	KBI, Székesfehérvár	2006. május 10.
Kína a 21. században (14 előadás)	KJF, Székesfehérvár	2006. szept.-dec.
Bevezetés a Kína-tanulmányokba (8 óra)	KJF, Budapest	2007. feb.-márc.
A Balkán a nagyhatalmi törekvések kereszteződésében (2x2 óra)	KJF, Székesfehérvár	2006/2007